

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

IRMA SUŠINSKAITĖ

Teisės ir valdymo studijų programa

Tema

**SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIS NEPILNAMEČIAMS
IR JO PREVENCIJA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. Alfredas Kiškis

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas.....	4
1. Žiniasklaida, jos funkcijos ir pagrindinės darbo sąvokų sampratos.....	6
2. Smurto žiniasklaidoje poveikis ir poveikio teorijos.....	12
2.1. Užsienio šalių mokslininkų poveikio teorijos.....	12
2.1.1. Socialinio išmokimo teorija.....	12
2.1.2. Jautrumo sumažinimo teorija.....	15
2.1.3. Smurto subkultūros (socialinio vystymosi) teorija.....	15
2.1.4. Jaudulio teorijos.....	16
2.1.5. Katarsio teorija.....	17
2.1.6. Ilgalaikės ekspozicijos teorija.....	18
2.2. Kiti užsienio šalių autorių smurto poveikio tyrimo modeliai.....	19
2.3. Žiniasklaidos poveikių modelis pagal David Gauntlett.....	23
2.4. Lietuvos mokslininkų bei visuomenės narių nuomonės apie žiniasklaidos priemonių poveikį.....	23
3. Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimas.....	26
3.1. Tyrimo charakteristika.....	26
3.2. Tyrimo rezultatai.....	28
3.3. 2005-2006 metų tyrimų rezultatų palyginimas.....	44
4. Smurto žiniasklaidoje prevencija.....	50
4.1. Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys smurto prevenciją.....	50
4.2. Nepilnamečių apsaugos ir priežiūros institucijos Lietuvoje ir užsienyje, jų vykdoma veikla ir bendradarbiavimas nepilnamečių apsaugos srityje.....	56
4.2.1. Nepilnamečių apsaugos ir priežiūros institucijos Lietuvoje.....	56
4.2.2. Nepilnamečių apsaugos ir priežiūros institucijos užsienyje.....	59
4.2.3. Institucijų bendradarbiavimas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje.....	60
4.3. Mokyklos ir šeimos (mikrosocialinės aplinkos) vaidmuo kovoje prieš smurtą žiniasklaidoje.....	62
4.4. Informacijos, priskirtos neigiamą poveikį darančios kategorijai pavyzdžiai televizijoje ir spaudoje.....	65
Išvados.....	67
Pasiūlymai ir rekomendacijos.....	69
Naudotos literatūros sąrašas.....	71
Santrauka.....	76

Zusammenfassung.....	78
1 PRIEDAS. Anketa.....	80
2 PRIEDAS. Apklauso rezultatai (skaitinė informacija).....	83
3 PRIEDAS. Lyginamosios analizės rezultatai (skaitinė informacija).....	89
4 PRIEDAS. Smurtiniai epizodai laidoje „Meilės kaina“.....	92
5 PRIEDAS. Smurto poveikio teorijos ir smurto prevencija.....	93

IVADAS

Mes dar nežinome, koks galėtų būti pasaulis be prievartos, smurto, jei vaikai augtų nepatirdami pažeminimo, jei ir suaugusieji elgtųsi su jais kaip su svarbiais žmonėmis.

Alice Miller

Žiniasklaidos priemonės labai svarbios šiandieniniame gyvenime, o spartus jų vystymasis, ypač elektroninių (radijo, televizijos, kompiuterių) prilygsta sprogimui. Asmeninis bendravimas vis labiau pasitraukia į šešėlį, popierinius laiškus keičia elektroniniai, ranka rašytus referatus - spausdinti kompiuteriu darbai, o mes vis dažniau sutinkame žmogaus tipą, kurį austrų filosofas Gühnteris Andersas¹ pavadino „masių eremitu“². Apie žiniasklaidos poveikį žmogaus gyvenimui mums buvo sunku įsivaizduoti, tačiau ši tema šiandien jau pradedama vis labiau ir labiau gvildinti. Autorę domina tai, koks žiniasklaidoje vaizduojamo smurto poveikis nepilnamečiams, mūsų tautos varomajai jėgai ir ateities vizijos kuriamajam varikliui. Šių dienų žiniasklaidos vadovai, siekdami komercinių tikslų, apeliuoja į mažiausiai maštantį vartotoją, o „dauguma įtakingos žiniasklaidos pateko į negausaus, bet morališkai ir kultūriškai pažeisto, etiškai nepatikimo elito rankas“.³ Svarbiausias dalykas, dėl kurio subruzdą visuomenė, – apsaugoti nuo panašaus pobūdžio vaizdų bei literatūros mūsų vaikus. Kadangi smurto žiniasklaidoje poveikį sunku pamatuoti, dauguma atliktų tyrimų gali būti metodologiškai kritikuojami.

Magistro darbe nagrinėjama smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams ir jo prevencijos problema. Nagrinėdama problemą autorė stengėsi žvelgti į ją pasitelkdama psichologijos, sociologijos, medicinos, kriminologijos, pedagogikos, edukologijos ir kitų mokslų žinias.

Darbo praktinis reikšmingumas ir aktualumas: 1. Smurtinės informacijos kiekio žiniasklaidoje gausa ir patrauklumas, jos poveikio nepilnamečių nusikalstamumo didėjimo tendencijoms galimybė (atspindžiai televizijoje, spaudoje, internete) – visuomenės problema, paskatinusi autorę imtis jos nagrinėjimo. 2. Praktiniu požiūriu darbas reikšmingas viešosios informacijos rengėjams, vaiko teisių apsaugos tarnyboms, transliuotojams, žurnalistams bei visuomenei (tėvams, pedagogams ir pan.) dėl pagrindinių darbo sąvokų sampratų pateikimo, atlikto empirinio tyrimo, koncentruotos užsienio mokslininkų poveikio teorijų ir Lietuvos mokslininkų bei visuomenės narių nuomonių ir vertinimų apžvalgos, informacijos priskirtinos

---

¹ Fürst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen leidykla, 1998. P. 340.

² Eremitas [gr. eremites<eremos – vienišas], vienuolis, priklausantis ordinui, bet gyvenantis atsiskyrėliškai. (Tarptautinių žodžių žodynas. P. 214).

³ Norvilienė V. Pornografija, smurtas ir žiniasklaida. <http://www.straipsniai.lt/ziniasklaida/puslapis/5942> (prisijungimo laikas: 2006 09 03).

neigiamą poveikį darančios kategorijai spaudoje bei televizijoje pavyzdžių bei pateiktų pasiūlymų konkrečių institucijų veiklos tobulinimui, teisinės bazės veiksmingumo užtikrinimui bei operatyviam reagavimui eliminuojant neigiamą viešąją informaciją iš žiniasklaidos priemonių. 3. Informacinių technologijų plėtros ir jų įtakos nepilnamečių vertybių skalės formavimui ryšys – nauja galimybė problemos tęstinumui ateityje.

Darbo tikslas: remiantis teoriniais ir empiriniais duomenimis išanalizuoti smurto žiniasklaidoje daromą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi, taip pat pasiūlyti būdus šios problemos (smurto) prevencijai.

Darbo uždaviniai. Siekdama minėtojo tikslo, autorė kėlė tokius uždavinius:

1. išanalizuoti pagrindines magistro darbo sąvokas: smurtas, žiniasklaida, nepilnametis, poveikis, prevencija ir pateikti smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams sąvokos apibrėžimą;
2. išanalizuoti užsienio mokslininkų poveikio teorijas ir Lietuvos visuomenės narių bei mokslininkų nuomones, vertinimus apie smurtinių scenų poveikį nepilnamečiams;
3. išnagrinėti smurto priežastis, rūšis, pobūdį bei pasiūlyti kovos su smurtu prevencines priemones;
4. atlikti Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimą (jo tikslai nurodyti darbo 3 dalyje) ir palyginti jį su 2005 m. atliktu tyrimu⁴ siekiant nustatyti žiniasklaidos priemonių populiarumo bei smurtinės informacijos poveikio nepilnamečiams pokyčius;
5. išnagrinėti institucijų nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje veiklą, veiklos efektyvinimo kryptis ir formas;
6. remiantis 2005-2006 m. žurnalistų etikos inspektoriatu priimtais sprendimais pateikti smurtinių scenų televizijos laidose ir publikacijose statistinės analizės duomenis.

Tyrimo objektas – smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams.

Tyrimo metodai. Atskleidžiant magistro darbo temą buvo derinami empiriniai ir teoriniai metodai. Siekdama išsamiau ištirti smurto žiniasklaidoje poveikį autorė naudojo šiuos mokslinio tyrimo ir teisės aiškinimo metodus: lyginamąjį (lyginamosios analizės), loginį, sistemines analizės, statistinės analizės; iš empirinių metodų buvo naudojami – anketavimas (anketinis) ir teisinių dokumentų analizė.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 4 skyriai, teorinės ir empirinės analizės pagrindu suformuluotos išvados ir pasiūlymai, santraukos lietuvių ir vokiečių kalbomis. Visi skyriai, išskyrus pirmąjį suskirstyti į poskyrius. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas bei 5 priedai.

---

⁴ Zaks J. Smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. Magistro baigiamasis darbas.- Vilnius, 2005. (Minėtame šaltinyje buvo atliktas kriminologinis tyrimas, kurio rezultatus autorė palygins su savo tyrimo rezultatais.)

1. ŽINIASKLAIDA, JOS FUNKCIJOS IR PAGRINDINĖS DARBO SĄVOKŲ SAMPRATOS

Šiandien žiniasklaida – visiems labai gerai žinomas žodis. Jį nuolat girdime per radiją, televiziją, įvairaus pobūdžio renginiuose, politikų kalbose, skaitome laikraščiuose, žurnaluose, knygose. Šis terminas yra sudarytas iš dviejų lietuviškų žodžių žinia ir skleidimas. Terminas žiniasklaida sėkmingai pakeitė ankščiau vartotus (tiesa, dar ir dabar retkarčiais vartojamus) sudėtinius terminus masinės informacijos priemonės, informacijos priemonės bei visuomenės informavimo priemonės, susijusius su angliškuoju terminu mass media ir vokiškuoju terminu Massenmedien. Jis vartojamas keliomis reikšmėmis – žodžiu žiniasklaida gali būti įvardijamas pats informacijos skleidimo procesas, viena arba kelios informavimo priemonės arba žurnalistikos kūrinų visuma. Žurnalistikos enciklopedijoje terminas žiniasklaida yra apibrėžiamas kaip: 1) organizuotos informacijos skleidimas viešosios informacijos rengėjų ir visuomenės informavimo priemonių sistemoje, 2) viešosios informacijos rengėjai, visuomenės informavimo priemonės, 3) spaudoje paskelbtos publikacijos, perduotos radijo bei televizijos laidos. Antroji reikšmė neretai nusakoma sudėtinu terminu žiniasklaidos priemonės.⁵ Taip gali būti pavadinami ir pavieniai laikraščiai, žurnalai, informacijos agentūros, radijo ir televizijos programos, ir didesnės ar mažesnės šių informavimo priemonių grupės.⁶ Bet kuri žiniasklaidos priemonė – tai visuomenę dominančios, naujos, aktualios informacijos rengimo ir platinimo priemonė. Jos objektas yra nuolat besikeičianti šiandieninė tikrovė, žmonių veikla, jos rezultatai, svarbūs visuomenės gyvenimo įvykiai, procesai bei reiškiniai, spręstinos problemos.

Visas žiniasklaidos priemones galima suskirstyti į dvi dideles grupes:

- 1) spausdintinės žiniasklaidos priemonės (spausdintinė žiniasklaida) – knyga, laikraštis, žurnalas, spaudos fotografija;
- 2) audiovizualinės (garso ir vaizdo) žiniasklaidos priemonės (audiovizualinė žiniasklaida) – informacijos agentūra, dokumentinis kinas, radijas, televizija, elektroninis leidinys, internetas.

Abiejų žiniasklaidos priemonių grupių tikslai ir uždaviniai sutampa – operatyviai ir tiksliai informuoti visuomenę apie supančios tikrovės įvykius ir reiškinius, juos nuolat analizuoti ir teisingai, nešališkai atskleisti žiniasklaidos priemonėse, kryptingai veikti žmonių sąmonę ir poelgius, visą visuomeninį gyvenimą, siekti pažangių permainų.⁷ Taigi, žiniasklaidos vaidmuo pasireiškia per jos funkcijas. Laikraščiuose, žurnaluose, radijuje, televizijoje gana ryški pramoginė bei komercinė, reklaminė funkcija. Periodinėje spaudoje (ypač dienraščiuose), ir

⁵ Žurnalistikos enciklopedija.-Vilnius: Pradai, 1997.

⁶ Urbonas V. Žurnalistikos pagrindai: vadovėlis. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002. P. 92.

⁷ Urbonas V. Pasaulio žiniasklaidos sistemos: mokomoji knyga.-Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. P. 8.

radijo bei televizijos laidose daug dėmesio skiriama ir aiškinamajai funkcijai – įvykių komentavimui, faktų bei duomenų interpretavimui, visuomeninei kontrolei.⁸

M. Fürst knygoje “Psichologija“ išskiria šias žiniasklaidos funkcijas: 1) aktualios informacijos perdavimas; 2) pramoga; 3) normų ir vertybių perdavimas; 4) mokslo žinių skleidimas ir švietimas; 5) gyvenimiškoji pagalba.⁹

V. Jakavičius, apibūdindamas žiniasklaidos (televizijos) funkcijas ugdyme, teigia, jog šviečiamoji funkcija realizuojama per įvairią mokslus populiarinančią informaciją, kuri plečia, gilina žinias. R. Uznieinė be šviečiamosios funkcijos, išskiria lavinamąją ir auklėjamąją funkcijas. Lavinamoji funkcija priklauso nuo teikiamos informacijos turinio ir pobūdžio ir yra ypač reikšminga vaikų socializacijos procesui. Auklėjamoji funkcija reiškiasi pateiktos informacijos vertinimais, pažiūromis, siekiant juos įdiegti vaikams. Tai daroma keliais būdais: informaciją lydi pateikėjo vertinimas, o joje esantys faktai sudėliojami taip, kad žiūrovas, skaitytojas ar klausytojas tarsi savaime susidarytų pageidaujamą požiūrį ar vertinimą. Informacija lyg ir objektyvi, netendencinga, bet nuolat kartojami tie patys žodžiai ar mintys, vaizdai veda į norimą tikslą. Iš anksto žinomas viso informacijos bloko kryptingumas.¹⁰

Naujos žiniasklaidos teorijos remiasi “naudos“ koncepcija. Pagal šią koncepciją išskiriamos trys funkcijų grupės: *kognityvinė* (informacijos gavimas ir žinių įgijimas), *atsipalaidavimas* (pramoga ir bėgimas nuo nuobodulio) ir *asmeninių poreikių patenkinimas*.¹¹

L. Bielinis teigia, kad žiniasklaida tai pagrindinis institutas, formuojantis viešąją nuomonę. Ji neužtikrina tiesioginio įvairių grupių komunikavimo, ji daugiau atlieka deklaruotų interesų, faktų bei įvykių kaupimo, selekcionavimo ir paskirstymo vaidmenį.¹²

Anot K. Hurrelmann ir G. Unverzagt, žiniasklaida – tai tikrovė iš antrų rankų, užtverianti vaikams kelią į pirmąją, kurią vaikai gali pažinti tiesiogiai.¹³

V. Leonavičius teigia, kad žiniasklaida – vaikų rengimo gyvenimui, integravimo į visuomenę (socializavimo) subjektas.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 44 straipsnyje pateikiamas terminas masinės informacijos priemonės, masinė informacija vis rečiau vartojamas naujuose teisės aktuose ir vis labiau įsigali naujoji – visuomenės informavimo priemonių sąvoka.¹⁴

⁸ Urbonas V. Žurnalistikos pagrindai: vadovėlis. – Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002. P. 92.

⁹ Fürst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen leidykla, 1998. P. 341.

¹⁰ Uznieinė R. Audiovizualinė žiniasklaida (televizija) ir vaikas//Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 159-174.

¹¹ Fürst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen leidykla, 1998. P. 342.

¹² Bielinis L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštarą komunikacinė simbiozė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 9, 10.

¹³ Hurrelman Klaus, Unverzagt Gerlinde. Kaip išsiugdyti stiprius vaikus. -Vilnius: Alma Litera, 2001. P. 138.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 10.

Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 67 punkte visuomenės informavimo priemonės apibrėžtos kaip knygos, laikraščiai, žurnalai, biuleteniai ar kiti leidiniai, televizijos, radijo programos, kino ar kita garso ar vaizdo studijų produkcija ir kitos priemonės, kuriomis viešai platinama informacija. Visuomenės informavimo priemonėms pagal šį įstatymą nepriskiriami techniniai ir tarnybiniai dokumentai, taip pat vertybiniai popieriai.¹⁵ Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹⁶ – 2.24 straipsnyje taip pat vartojama visuomenės informavimo priemonių sąvoka. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse¹⁷, naujai priimtame 2005 metais taip pat operuojama šia sąvoka.

Autorė aptarusi žiniasklaidos sampratą ir jos funkcijas nori trumpai atskleisti pagrindines darbo sąvokų sampratas.

Smurto ir smurto žiniasklaidoje samprata

Popitz smurtą suvokia kaip “jėgos proveržio akciją“, kuri sietina su tyčiniu kito asmens kūno sužalojimu, nekreipiant dėmesio į tai, ar ji įprasminama veikiančiajam atliekant veiksmą (kaip valdžios įgijimo kampanija) ar grasinimais paremtas paklusimas (užkariavimas). Ne visada vienas yra smurtautojas, o kitas vienareikšmiškai yra auka. Abi šalys priklausomai nuo situacijos gali atlikti viena kitos vaidmenį.¹⁸ Psichologinis kamavimas (varginimas) ir visuomeninės struktūrinės represijos formos suvokiamos kaip natūralūs smurto fenomenai.

Trutz von Trotha knygoje “Soziologie der Gewalt“ išskiria šį smurto apibrėžimą: smurtas – tai trimatis smurtautojo, aukos ir žiūrovo santykis, pasireiškiantis spontanišku aukos kankinimu stebint per atstumą trečiajam asmeniui. Mokslininkas taip pat išskyrė 4 smurto rūšis: ”realų“, “fiktyvų“, “spontanišką“ ar “inscenuotą“.¹⁹

Konrad Hilpert teigia, kad smurtas – žmogaus žmogui daromas fizinis ar psichologinis spaudimas, kai asmuo pats naudoja ar asmeniškai patiria smurtinius veiksmus.²⁰

Galtung Johan sako, kad smurtas – tai priežastis atskirti realius dalykus nuo galimų ar įmanomų. Anot Galtung, smurtas egzistuoja tada, kai žmonės yra įtakojami išorinių veiksnių, naudojami fiziniai veiksmai ar užgauliojimai.²¹

Ypatingą smurto formą, pasireiškiančią mokinių tarpe aprašė norvegų smurto tyrinėtojas **Dan Olweus** charakterizuodamas jį “mobbing“ (iš anglų k. grumtynės, spaudimas).

¹⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2006 07 27, Nr. 82-3254.

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. //Valstybės žinios. 2000. Nr. 74-2262. P. 48. Aktuali redakcija nuo 2002 07 10.

¹⁷ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (1996)//Lietuvos žurnalistų sąjunga

http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_menu=5 Aktuali redakcija nuo 2005 04 15.

¹⁸ Trutz von Trotha. Soziologie der Gewalt. Sonderheft 37/1997. – Westdeutscher Verlag, 1997. P. 381.

¹⁹ Ten pat, P. 381.

²⁰ Hilpert Konrad. Die ganz alltägliche Gewalt. - Opladen: Leske+Budrich, 1996. P. 74.

²¹ Galtung Johan. Strukturelle Gewalt.//Gewalt, Frieden und Friedensforschung, 1975. P. 9.

Jis suskaidė smurtą į dvi dalis: 1) žodinis smurtas (grasinimai, pajuoka, erzinimas ar koneveikimas; 2) fizinis smurtas (mušimas, stumdymas, gnybimas, laikymas tvirtai suspaudus, spaudimas, mindžiojimas). Smurto sąvokai priskirtini ir vaipymasis, nešvankūs gestai, nuolatinis prieštaravimas – kaip psichologinio smurto atmainos.²²

J. Gilligan, pristatydamas savo smurto sampratą, teigia, kad smurtas kyla dėl gėdos ir pažeminimo jausmo. Pagal J. Gilligan, gėda apima visą spektrą: jausmą, kad esi pažemintas, ignoruojamas, negerbiamas, paniekinamas, užgautas, išjuoktas, atstumtas, pralaimėjęs, sužlugdytas, silpnas. Visi šie jausmai verčia žmogų jaustis menkaverčiu. O tai ir yra galingas agresyvaus elgesio motyvas.²³

JAV Federalinio tyrimų biuro psichoanalitikas **J. Douglas** teigimu, smurtas yra „giliai iššaknijusio nepilnavertiškumo jausmo rezultatas“.²⁴ Amerikiečių tyrėjai apibrėžė sąvoką „televizinis smurtas“, kuria apibūdinamos visos viešos demonstracijos, teleprogramų veikėjams patiriant fizinę ar moralinę prievartą, sužalojimus ir kitokius nuostolius.²⁵

Anot **Anderson, Bushman** smurtas – tai didžiausias agresijos pasireiškimo laipsnis.²⁶ **G. Valickas** agresiją apibrėžė taip – tai elgesys, nukreiptas prieš kitą žmogų, gyvą būtybę ar negyvą objektą; tokiu elgesiu siekiama sukelti diskomfortą, skausmą ar padaryti kokią nors kitą žalą.²⁷

Smurtas – tai pavojingas reiškinys, kurio dėl staigumo ir netikėtumo ne visada įmanoma išvengti, nes smurtautojo ketinimai neteisėtu būdu pasipelninti apiplėšiant, prievartaujant turtą, pinigus, kitas materialines vertybes, būna iš anksto suplanuoti.²⁸

Daugumoje šaltinių pateikta smurto klasifikacija. Dažniausiai sutinkama klasifikacija aptariama knygoje „Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams“.²⁹ Čia smurtas skirstomas į fizinį, psichologinį (emocinį), seksualinį (lytinį) ir apleidimą (nepriežiūrą). Grupuojant pagal smurto objektą būtų galima išskirti šias smurto rūšis:

- suicidiškas smurtas (nukreiptas į save, t.y. savižudybės, savęs žalojimas);
- tarpasmeninis smurtas (nukreiptas į kitą asmenį ar asmenų grupę);

---

²² Mainberger Betina. Jede Menge Zoff. Was tun gegen Mobbing und Gewalt? – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co. KG, 2000.P. 25

²³ Gilligan J. Smurto prevencija. -Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 34.

²⁴ Ten pat. P. 34.

²⁵ L. Astra. Kultūros vertybių plėtotė Europos žiniasklaidoje.//Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. -Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. P. 59.

²⁶ Anderson C. A., Bushman B.J. Effects of violent games on aggressive behavior, aggressive cognition, aggressive affect, physiological arousal and prosocial behavior: A meta-analytic review of the scientific literature// Psychological Science. 2001, vol.12. P. 353.

²⁷ Suslavičius A., Valickas G. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams.-Vilnius: LTA, 1999.

²⁸ Smurtas – kas tai? LR sveikatos ministerija. <http://www.sam.lt/sam/naujienos/?idi=658> (prisijungimo laikas: 2006 09 11).

²⁹ Bulovaitė I., Pivorienė R.V., Strulienė N. Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams. - Vilnius: Efrata, 2001. P. 32-35.

- kolektyvinis smurtas (nukreiptas į dideles struktūras, pvz.: valstybę).

Taigi visuotinai priimtas smurto apibrėžimas neegzistuoja. Socialinio pedagogo žinyne išskiriama „fizinė, emocinė, psichologinė, seksualinė“ prievarta³⁰, kiti mokslininkai išskiria agresijos (kaip smurto formos) rūšis ar patyčių kaip psichologinio smurto atšakos klasifikacijas.³¹ Todėl atsižvelgdama į smurto sampratų įvairovę bei klasifikaciją, autorė pateikia savo smurto apibrėžimą: *smurtas – tai prieš žmogų, kitą gyvą būtybę ar negyvą objektą nukreipta fizinio (stumdyimas, spardymas, mušimas, kankinimas, sužeidimas, žalojimas, nužudymas), psichologinio (žeminimas, įžeidinėjimas, grasinimas, patyčios, gąsdinimai, savo valios primetimas kitam, draudimas mokytis, dirbti, ir pan.) ar seksualinio (seksualinis priekabiavimas, kraujomaiša, prievartinis lytinis kontaktas, išžaginimas) elgesio išraiška, nepriežiūra, taip pat vandalizmas ir mėgavimasis tuo, kas atliekama.*

Siejant žiniasklaidos apibrėžimą su magistro darbo tema pateiktinas yra ir smurtą propaguojančios žiniasklaidos apibrėžimas. Smurtą propaguojanti žiniasklaida – tai tokia žiniasklaida (kompiuteriniai žaidimai), kuri vaizduoja tyčines (iš anksto apgalvotas) vienu individų pastangas padaryti kitiems individams kokią nors žalą.³²

Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 52 punkte³³ yra pateiktas smurtinio pobūdžio informacijos apibrėžimas. *Smurtinio pobūdžio informacija* – informacija, kai detalai rodomas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas, kankinimas ar kitoks prieš žmogų, bet kokią kitą gyvą būtybę nukreiptas elgesys, sukiantis skausmą, diskomfortą arba darantis kitokią žalą (fizinę, psichologinę, materialinę), taip pat vandalizmas ir (ar) teigiamai vertinama, skatinama prievarta, žiaurumas ar mėgavimasis tuo. Būtent šios rūšies informacijos poveikis nepilnamečiams ir yra darbo kertinis akmuo.

Autorė pateikia sąvokų sampratą nuosekliai remdamasi darbo temos pavadinimu. Esminė šiame darbe sąvoka yra (smurto žiniasklaidoje) *poveikis*, kurio sampratą autorė aiškina remdamasi poveikio teorijomis bei mokslininkų ir visuomenės narių nuomonėmis (žr. 2 skyrių), kurių analizė pastūmėjo autorę apibrėžti šią sąvoką. Taigi, *smurto žiniasklaidoje nepilnamečiams poveikis* (autorės apibrėžimas) – tai žiniasklaidos priemonėse vaizduojamų, aprašytų reiškinių įtaka tolimesnei vaikų asmenybės raidai psichologiniu pagrindu.

Pateiktinos ir pakankamai svarbios ir kitos dvi – nepilnamečio ir prevencijos sąvokų sampratos.

³⁰ Leliūgienė I. Socialinio pedagogo žinynas. – Kaunas: Technologija, 2003. P. 190.

³¹ Plačiau agresiją nagrinėjo: Baron, Richardson, A. Buss, E. From (apsauganti, piktybinė agresija), Žukauskienė, G. Valickas t.t.

³² Valickas G. Smurtinių kompiuterinių žaidimų ir vaikų bei paauglių agresyvaus elgesio ryšys//Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 135-146.

³³ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2006 07 27, Nr. 82-3254.

Nepilnamečio ir prevencijos sąvokos

Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje pateikta nepilnamečio sąvoka. Nepilnametis – asmuo iki 18 metų. Vaikas plačiąja prasme yra kiekvienas tėvą (motiną) turintis fizinis asmuo. Tačiau tarptautinės teisės aktuose ir žmogaus teisių literatūroje pagal tradiciją „vaiku“ vadinamas asmuo, kuris gali būti vadinamas nepilnamečiu.³⁴ Vaiko samprata dar įtvirtina Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos³⁵ 1-ajame straipsnyje bei Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo³⁶ 2 straipsnyje, kur vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip. Taigi šiame darbe kalbėsime apie vaiką – nepilnametį – fizinį asmenį iki 18 metų vadovaujantis baudžiamosios teisės bendrosios dalies vadovėlyje išsakytu teiginiu, jog nepilnamečius galima suskirstyti į atskiras amžiaus grupes: vaikystės (iki 11-12 metų), paauglystės (nuo 12-13 iki 15 metų) ir jaunystės amžius nuo 16 metų.³⁷

Tarptautinių žodžių žodyne prevencija suprantama kaip išankstinio kelio užkirtimas, užbėgimas už akių teisės normų pažeidimui.³⁸ G. Kvieskienė teigia, kad prevencija – tai priemonės, kuriomis siekiama užkirsti kelią socialinės rizikos veiksniams (nedarbiui, nusikaltimams, alkoholizmui ir pan.).³⁹ Prevencinis darbas tampa aktualesnis, nes statistikos duomenys rodo nepilnamečių nusikalstamumo didėjimo tendencijas.⁴⁰ Todėl prevencijos priemonės yra prevencinio darbo organizavimo šerdis, o pagrindinis reikalavimas joms yra veiksmingumas, išplaukiantis iš prevencijos sąvokos apibrėžimo – kryptinga veikla, skirta tam tikram prevencijos tikslui pasiekti. Pasirenkant vieną ar kitą prevencijos priemonę svarbu, kiek apskritai tikima priemonės veiksmingumu ir kaip ją traktuoja būsimoji vykdytojai⁴¹ (plačiau žr. 4 skyrių).

Pateikusi, esminių darbo sąvokų sampratą, autorė kitame skyriuje nagrinės smurto poveikio teorijas, nes sakoma, kad ryšys tarp smurto vaizdavimo žiniasklaidoje ir smurto masto visuomenėje suvoktinas dviem požiūriais: jei atskaitos taškas bus esamas smurtas – žvelgsime į priežastis, o jei remsimės smurto demonstravimu, kalbėsime apie poveikį.

³⁴ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje.- Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005. P. 73.

³⁵ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.//Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.

³⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas Nr. I-1234//Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807. (Aktuali redakcija nuo 2006 06 08)

³⁷ Baudžiamoji teisė: bendroji dalis.- Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 483.

³⁸ Tarptautinių žodžių žodynas.- Vilnius: Alma litera, 2004. P. 600.

³⁹ Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė.– Vilnius: VPU I-kla, 2003. P. 112.

⁴⁰ Diržytė A., Patapas A., Vrubliauskaitė K. Cognitions of Lithuanian Juvenile offenders//Jurisprudencija: mokslo darbai, 2006, T. 4 (82). P. 25.

⁴¹ Gečėnienė S. Pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais, požiūris į prevencijos priemonių veiksmingumą//Jurisprudencija: mokslo darbai.– Vilnius, 2004. T. 63 (55).

2. SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIS IR POVEIKIO TEORIJOS

2.1. Užsienio šalių mokslininkų poveikio teorijos

Teorijoms, aiškinančioms smurto poveikį priskirtinos:

- socialinio išmokimo (A. Bandūra);
- jautrumo sumažinimo (Leonard Berkovitz);
- smurto subkultūros (socialinio vystymosi) (Rowell Huesmann);
- jaudulio perdavimo (Dolf Zillmann) ir frustracijos - agresijos;
- katarsio ir sulaikymo (Seymor Feshbach);
- ilgalaikės ekspozicijos (Edward Donnerstein, Donald Linz);
- kultūrų skirtumų, kompasas (Jo Groebel).

Aukščiau paminėtų poveikio teorijų esminius aspektus autorė aptars žemiau esančiuose skyreliuose, o atskirų užsienio šalių mokslininkų pasisakymus smurto žiniasklaidoje poveikio klausimais atskleis skyrelyje - Kiti užsienio šalių autorių smurto poveikio tyrimo modeliai.

2.1.1. Socialinio išmokimo teorija

Socialinio išmokimo teorija - viena įtakingiausių teorijų, aiškinančių smurto televizijoje poveikį, mechanizmus, kurie palaiko agresyvaus elgesio pasireiškimą ir pasikartojimą tam tikrame amžiaus tarpsnyje.⁴² Žmogus elgesio mokosi iš aplinkos, kartu ir iš televizijos.⁴³ Socialinio išmokimo teorija remiasi spėjimu, kad žiūrovai stebėdami demonstruojamą smurtą išmoksta elgesio modelių, kuriuos jie atsižvelgiant į aplinkybes pritaiko tinkamose situacijose. Žiūrovai išmoksta, koks elgesys yra tinkamas, t. y. už kokį elgesį apdovanojama, o už kokį baudžiama. Jei smurtas ir agresyvus elgesys būtų pateikti gąsdinančiu kontekstu, dauguma žmonių sakytų – smurtauti neįdomu. Tačiau kai parodoma, kad agresija padeda įgyti tam tikrą padėtį, išspręsti problemas, jei ji pateikiama kaip įdomus, smagus dalykas, tai kelia didelį pavojų.⁴⁴ Todėl kalbama apie išmokimo modelį.

Žymiausias šios teorijos atstovas yra **A. Bandūra**, suskirstęs socialinį išmokimą į 2 procesus: *tiesioginį pastiprinimą ir socialinį modeliavimą*. Prieš pateikdamas tokį skirstymą, jis atmetė K.Lorenzo ir S.Freudo suformuluotus teiginius apie įgimus instinktus ir pabrėžė modeliavimo ir pastiprinimo reikšmę. A. Bandūra rimtai pažiūrėjo į tai, kad žmonės daug ko gali

⁴² Monkevičius A. Žiniasklaidos poveikis asmenybės raidai//Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. P. 34.

⁴³ Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2004. T. 59 (51). P. 40.

⁴⁴ Groebel Jo. Televizija ir žmonių agresyvumas//Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2004. P. 131.

išmokti, stebėdami kitų elgesį, kitaip sakant modeliuodami kitų asmenų veiksmus, elgesį, aplinkos reakciją į tą elgesį ir arba jį perima, arba atsisako, arba bando kitus elgesio būdus.

Todėl A. Bandūra išskyrė keturias **mokymosi stebint stadijas**:

- dėmesio stadija;
- išlaikymo atmintyje stadija;
- atgaminimo stadija;
- motyvacijos stadija.⁴⁵

Atgaminimo stadijoje, „prieš“ atlikdamas veiksmus, kurių mokosi, žmogus mėgina įsivaizduoti, kaip juos atliks. Motyvacijos stadija pasako kaip dažnai išmokti veiksmai bus naudojami gyvenime. Čia svarbūs lūkesčiai ir žinojimas apie galimą pastiprinimą bei jo pobūdį. Elgesys, kurio buvo išmokstama stebint, virsta realiu, jeigu asmuo skatinamas tai daryti. Kitaip tariant įvyksta imitacinis atlikimas.⁴⁶

A. Bandūra išskiria keletą veiksnių, nuo kurių priklauso išmokimo modeliuojant tikimybė: tai - pačio modelio savybės, stebėtojo savybės ir elgesio pastiprinimo ypatybės. Kalbant apie modelio savybes paminėtina, kad imitacijos tikimybė tuo didesnė, kuo modelis panašesnis į stebėtoją savo amžiumi ir lytimi; ir kai modelis nors nežymiai pranoksta stebėtoją socialiniu statusu, kompetencija, galia. Imitacijos procesą veikia stebėtojo savigarba, motyvacija ir prieš tai gauti apdovanojimai už konformistinį (panašų) elgesį. Pažymėtina, kad modelis stipriau veikia tuos, kurie menkai save vertina. (stebėtojo savybės). Kalbant apie pastiprinimą paminėtina, jei stebėtojas mano, kad už tam tikrą elgesį nebus norimo apdovanojimo, toks elgesys nebus išmoktas pastiprinimo būdu.⁴⁷

A. Bandūra išskyrė **tris agresyvaus elgesio aspektus**⁴⁸:

1. kaip agresyvus elgesys yra išmoktas arba įgytas;
2. kokie stimulai arba situacijos sukelia agresiją;
3. kas palaiko agresyvų individo elgesį.

A. Bandūros nuomone, agresyvų elgesį palaiko paskatinimas, kitų žmonių socialinis sankcionavimas, agresyviai besielgiančio asmens pasiektas rezultatas (dėmesys, privilegijos). Jis teigia, kad agresija yra išmokta ir niekuo nesiskiria nuo bet kurios kitos vaiko įgytos elgesio formos. Išmokimas vyksta pasyvia forma, stebint kitų žmonių elgesį.

⁴⁵ Gage N., Berliner D. Pedagoginė psichologija. – V., 1994.

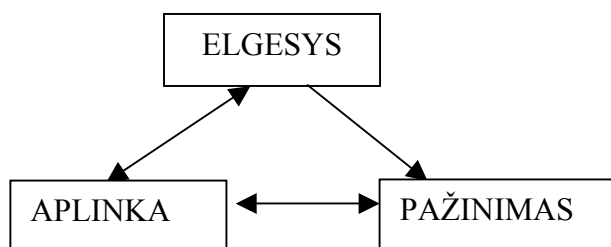
⁴⁶ Psichologija studentui. Kaunas: Technologija, 2000. P. 166.

⁴⁷ Bandura A., Ross D., Ross S. Transmission of aggression through imitation of aggressives models//Journal of Abnormal and Social Psychology, 1967.

⁴⁸ Бандура А. Теория социального научения. – Санкт-Петербург: Евразия, 2000.

Socialinio elgesio išmokimo teorijos atstovų aiškinimu, agresyvumas atlieka instrumentinį vaidmenį, o agresyvaus elgesio galima išmokyti tiesiogiai jį pastiprinant. Išmokti galima ir stebint. Vaikai, kurie augdami stebi agresyvius pavyzdžius, dažnai imituoja tą elgesį, kurį mato. Kaip rodo daugelio tyrimų duomenys⁴⁹, agresyvaus turinio filmų (animacinių filmų) žiūrėjimas (ypač pakartotinis), smurtinių kompiuteriniai žaidimai skatina vaikų agresyvumo padidėjimą, o nesmurtinės televizijos programos ar žaidimai tokių pokyčių nesukelia.

Paminėtinas ir žmogaus elgesio formavimosi modelis pagal A. Bandūrą:

Pagal šį modelį žmogaus elgesį lemia nuolatinė pažinimo, aplinkos ir elgesio veiksmų tarpusavio sąveika.⁵⁰ Tokį elgesio priežastingumo aiškinimo principą Bandūra pavadino savitarpio determinizmu. Pažinimo komponento įtraukimas į žmogaus elgesio išmokimo procesą leidžia geriau atskleisti žmogaus prigimtį bei jo galimybes.

Prie socialinio išmokimo teorijos atstovų priskirtini **Gerbneris** ir **Julian B. Rotter**. Gerbneris ir jo kolegos aiškina, kad registruojant smurto demonstravimą visuomenė išmoksta įsivaizduoti jo pavojingumą ir priduria, kad prieiga prie masinės komunikacijos priemonių yra valdžios ir socialinės kontrolės priemonė.⁵¹ George'o Gerbnerio nuomone: „Mes esame užtvindyti smurtinių reprezentacijų potvynio, kokio pasaulis dar nematė permerkiančio kiekvienus namus grafinėmis virtuosiškai sukurto brutalumo scenomis“. Dauguma žiūrovų televizorių žiūri tam tikru laiku ir nežino, ką pamatys jį įsijungę, arba seka tam tikras įsigalėjusias rutinas, užuot pasirinkdami kiekvieną programą taip, kaip pasirinktų knygą, filmą ar straipsnį“.⁵² Roteris sako, kad žmogaus elgesys priklauso nuo unikalios asmenybės sugebėjimo galvoti ir numatyti, o elgesį lemia suvokimas, lūkesčiai ir vertybės.⁵³

⁴⁹ Klaus Samac ir Alexander Vogl (2000) studija „Moksleiviai, kurie žiūri televiziją – agresyvesni už kitus“, Jeffrey Johnson tyrimas (plačiau 20 psl.). Jeane B. Funk tyrimas įrodė, kad vaikai žaidžiantys daug žiaurių žaidimų, apskritai mažiau linkę užjausti, nei tie, kurie jų nežaidžia. 1969 m. JAV Nacionalinio psichikos sveikatos instituto išvadoje teigiama, kad stebėję smurtą vaikai gali būti linkę kitų atžvilgiu pasielgti agresyvesniais, juos žeidžiančiais būdais. 2000 m. psichologo Craig A. Anderson ir kolegų atliktų tyrimų duomenimis smurtiniai video žaidimai gali sustiprinti agresyvias mintis, jausmus. („Decades of psychological research confirms that media violence can increase agresión“, 2004). Dalis tyrimų aprašyti 2.2 skyruje.

⁵⁰ Hjelle L. A., Ziegler D. J. Personality Theories: Basic, assumption, research and application. – New York: McGraw Hill. P. 378.

⁵¹ Fiske John. Įvadas į komunikacijos studijas. - Vilnius: Baltos lankos, 1990.

⁵² Gauntlettas D.: 10 trūkumų „žiniasklaidos poveikių“ modelyje.

<http://www.balsas.cc/modules.php?name=News&file=article&sid=100> (prisijungimo laikas: 2006 08 09).

⁵³ Perminas A., Goštautas A., Endriulaitienė A. Asmenybė ir sveikata: teorijų sąvadas. – Kaunas: VDU leidykla, 2004. P. 44.

2.1.2. Jautrumo sumažinimo teorija

Berkovitz teigia, kad demonstruojamas smurtas ir prievarta greičiausiai paskatina žiūrovų agresyvių elgesį tada, kai jie išgyvena emocinį susijaudinimą ir pyktį. Tai patvirtino ir jo atlikti eksperimentiniai tyrimai. Kai nėra jokių stiprių agresijos slopinimo šaltinių, žmonės, kurie buvo supykdyti ir po to žiūrėjo smurtinio turinio filmą, daug dažniau išreiškė agresiją nei tie tiriamieji, kurie tokių poveikių nepatyrė. Be to, didžiausią agresiją žiūrovai paprastai nukreipdavo į tuos asmenis, kurie juos tiesiogiai provokuodavo, buvo nemėgstami ar panašūs į smurtinio filmo herojus. Autorius nustatė, jog matytas smurtas ir agresija dažniausiai sukelia trumpalaikius poveikius, kurie pasireiškia iš karto po stebėto filmo. Pažiūrėję filmą, tiek vaikai, tiek suaugusieji gali išreikšti atvirą agresiją prieš nemėgstamus asmenis, tačiau emocinės reakcijos, kurias sukelia matyta prievarta, greitai išnyksta, kai žiūrovai patenka į naujas situacijas ar susiduria su naujais stimulais. Tačiau galimi ir ilgalaikės agresijos proveržiai.⁵⁴

Berkovitz teigia, kad vaizduojamas smurtas ar net pateikta informacija žiniuose padidina tikimybę, kad ne tik vaikai, bet ir suaugusieji elgsis agresyviai. Berkovitz įveda sąvoką „praimingas“, reiškiančią kad pranešimai apie smurtą ar smurto demonstravimas gali aktyvuoti žiūrovų agresyvias idėjas, kurios bus aktyvuojamos tik aktualumo žiūrovui laipsniu. Pagal gautus tyrimų duomenis, stebimas smurtas greičiausiai padidins žiūrovų agresyvaus elgesio galimybes esant šioms sąlygoms: 1) jeigu jie nemato, kad agresorius buvo nubaustas ar kitaip nukentėjo; 2) jeigu jie nelaiko agresijos nepriimtina ar nepateisinama; 3) jeigu jie tapatina save su agresoriais, įsivaizduoja save jų vietoje; 4) jeigu jie sutelkia dėmesį į agresiją, bet ne į kitus įvykių aspektus; 5) jeigu jie psichologiškai neišlaiko distancijos, pvz., nesako sau, kad veiksmas ekrane – netiesa.⁵⁵ Berkovitz savo knygoje ragina tėvus, mokytojus ir žiniasklaidos priemonių kontrolės institucijas imtis priemonių smurto ekrane eliminavimui.

2.1.3. Smurto subkultūros (socialinio vystymosi) teorija

Baimės, agresijos palaikymo (smurto subkultūros) – *Rowello Huesmanno* socialinio vystymosi teorija. Socialinis elgesys yra kontroliuojamas „elgesio programų“, kurios nusistovi vaikystėje. Šios „programos“, arba elgesio scenarijai, yra atmintyje, ir jais vadovaujamos pasirenkant elgesio variantus bei sprendžiant problemas. Esantys atmintyje elgesio scenarijai sukelia asociacijas, kas turi įvykti aplinkoje, kaip asmuo turi reaguoti į šiuos įvykius ir kokie tikėtini šio elgesio padariniai. Smurtas televizijoje užkoduojamas žiūrovo atminties „pažintiniame žemėlapyje“. Vėlesnis smurto televizijoje žiūrėjimas padeda išlaikyti šias agresyvias mintis ir elgesio variantus. Ilgainiui smurto televizijoje žiūrėjimas gali padėti

⁵⁴ Берковиц Л. Агрессия, причины, последствия и контроль. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002.

⁵⁵ Ten pat. P. 279.

susiformuoti smurtinio elgesio nuostatoms (smurto subkultūrai) – smurtas laikomas normalia ir adekvačia šiuolaikinės visuomenės savybe.⁵⁶

R. Huesmann ir L.D. Eron išskyrė faktorius, galinčius turėti įtakos matyto smurto ir agresyvaus elgesio ryšiui: identifikacijos su televizijos laidų herojais laipsnis, tikėjimas demonstruojamo smurto realumu ir agresyvaus elgesio fantazijos bei vaikų populiarumas tarp bendraamžių. R. Huesmann nuomone, atsiliekančios mokiniai ne tik dažniau negu kiti žiūri smurtines laidas, bet yra linkę identifikuotis su stebimais agresyviais modeliais. Savo ruožtu agresyvesni vaikai labiau negu kiti identifikuojasi su agresyviais televizijos laidų veikėjais ir stengiasi dažniau žiūrėti smurtinius televizijos filmus. Kaip pažymi Huesmann, agresyvaus turinio vaikų fantazijos pozityviai koreliuoja tiek su jų agresyviu elgesiu, tiek ir su smurtinių televizijos laidų žiūrėjimu.⁵⁷

R. Huesmann smurto subkultūros teorija artima Bandūros socialinio išmokymo teorijai. Vaikai dažnai matantys smurtą televizoriaus ekranuose gali išsiminti agresyviuosius scenarijus, įtikinančius, kad smurtas tai įprastas ir priimtinas problemų sprendimo būdas. Vaikai įsidėmės tuos agresyviuosius veiksmus, tuo atveju, jei šalia jų nebus suaugusio asmens, gebančio paaiškinti smurto neigiamas puses.

2.1.4. Jaudulio teorijos

Jaudulio teorijos remiasi spėjimu, kad jaudulio būseną pagreitina pasirengimą veiksmui ir išaukština veiksmų tikimybę. Čia skiriamos frustracijos-agresijos ir jaudulio perdavimo teorijos. **Frustracijos-agresijos** teorija remiasi spėjimu, kad frustracijos sukuria veiksmo (poelgio) potencialą. Svarbiausias šios teorijos atstovas – D. Zillmann.

Anot Dolf Zillmann ir Jennings Byrant, individo būseną priklauso nuo stimulų, kurie nuolat veikia tą asmenį. Klausytojai, skaitytojai, žiūrovai renkasi žiniasklaidos priemones pagal nuotaiką ir bando su pasirinkimu susijusias malonias akimirkas išlaikyti, o prieštarų, nemalonių nuotaikų atsisakyti.

Jaudulio perdavimo teorijoje užfiksuota malonumo (pasitenkinimo) premisa⁵⁸: individai bando nuolat baigti prieštaras visų rūšių stimuliacijas arba mažiausiai sumažinti jų intensyvumą laipsni, o malonias stimuliacijas pratęsti ir kiek įmanoma jų intensyvumą sustiprinti. Iš principo, asmuo gali savo susižavėjimo objektą dvejopu būdu pakeisti/reguluoti ir taip įtakoti malonumo pojūčius. Sujaudinimo perdavimo teorijoje reikšmingas dirginamosios aplinkos medialinis reguliavimas per televiziją.

Zillmann išskyrė 4 nuotaiką įtakojančias televizijos programų savybes:

⁵⁶ Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2004. T. 59 (51)

⁵⁷ Eron, L. & Huesmann, R.: Adolescent aggression and television//Annals of the New York Academy of Science.- New York, 1980. P. 347.

⁵⁸ Premisa–prielaida, sprendimas, kaip pagrindas išvadai daryti. (Tarptautinių žodžių žodynas. P.598).

1. Jaudulio perdavimo potencialas;
2. Jaudulio absorbcijos (absorbcijos, sugėrimo) potencialas;
3. Bihevioristinis giminingumas;
4. Hedonistinis⁵⁹ atspalvis.⁶⁰

Dolf Zillmann ir Jennings Bryant domėjosi, ar asmens nuotaika lemia televizijos programos pasirinkimą. Jie įvykdė tyrimą, kurio tikslai - išsiaiškinti, kaip pasirenka televizijos programas nuobodžiaujantys ir stresą patiriantys asmenys; ar efektyvus yra pasirinkimas nuotaikų subalansavimui ir kaip tiriamieji paaiškina savo pasirinkimą. Jaudulio teorijos hipotezėse užfiksuotas ryšys tarp televizijos programų pasirinkimo ir žiūrovų nuotaikų⁶¹:

1. Nuobodžiaujantys asmenys (ekstremali žemesnė stimuliacija) rinksis įvairias jaudulį sukeliančias programas, o stresuojantys asmenys (ekstremali aukšta stimuliacija) atsigręš į mažiau įdomias ir įmanoma, kad raminančias programas;
2. Asmenys, kuriems būdinga nuotaikų kaita, rinksis programas su aukštu absorbcijos potencialu, mažiau giminingas biheviorizmui, pozityvias hedonistinio atspalvio (malonumą teikiančias) programas;
3. Gerai nusiteikę asmenys rinksis programas su kiek įmanoma žemesniu absorbcijos potencialu, labiausiai patinkančias, daugiau giminingas biheviorizmui.⁶²

D. Zillman teorija buvo kritikuojama dėl to, kad ji apsiriboja televizijos programų, teikiančių žiūrovams malonumą, tyrimais. Žiūrovui gali keistis nuotaika, tačiau egzistuoja daugybė faktorių, į kuriuos sujaušinimo perdavimo teorija nekreipia dėmesio. Ši teorija remiasi malonumo (sujaušinimo) perdavimu, kuris maksimizuoja geros nuotaikos buvimą.⁶³

2.1.5. Katarsio teorija

Katarsio teorijos šaknys glūdi Aristotelio kūrybos kloduose ir ji remiasi ekspresyviaja psichoterapija, išvystyta Zigmundo Freudo. Katarsio teorija aiškina, kad žmonės turi įgimtą agresiją, kuri mažinama realiu arba simboliu elgesio būdu, kuriam priklauso ir smurto vaizdų perėmimas. Katarsis - tai agresyvumo impulso susilpnėjimas, leidus jam tiesiogiai ar tarpiskai

⁵⁹ Hedonizmas – etikos teorija, kad aukščiausias gėris ir žmogaus elgesio dorovinis kriterijus yra malonumas. (Tarptautinių žodžių žodyne. P. 286).

⁶⁰ Bryant Jennings/ Zillmann Dolf: Using Television to Alleviate Boredom and Stress: Selective Exposure of Induced Excitational States. www.unileipzig.de/~cwuensch/fl_ws0102_thesen_emp_stud_zillmann.PDF (prisijungimo laikas: 2006 05 18).

⁶¹ Die mood-management Theorie von Dolf Zillmann. http://www.uni-leipzig.de/~cwuensch/_/u_ws0102_thesen_mood-management.pdf (prisijungimo laikas: 2006 05 18).

⁶² Biheviorizmas – JAV XX a. Psichologijos kryptis, pagrindiniu psichologijos objektu laikanti žmonių ir gyvūnų elgseną, kaip reakcijų į stimulus visumą. (Tarptautinių žodžių žodynas. P. 101). Remiantis biheviorizmu masinė komunikacija iš pradžių buvo nagrinėjama kaip stimulo – atsako procesas, ypač domėtasi, koks poveikis daromas recipientui ir kokį poveikį būtų galima pasiekti. (Fürst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen leidykla, 1998. P. 340.

⁶³ Die mood-management Theorie von Dolf Zillmann. http://www.uni-leipzig.de/~cwuensch/_/u_ws0102_thesen_mood-management.pdf (prisijungimo laikas: 2006 05 18).

pasireikšti. Egzistuoja ir kitas katarsio⁶⁴ apibrėžimas. Šis žodis atėjęs iš senovės graikų dramaturgijos, reiškia, „sielų išvalymą“, taurių jausmų suaktyvėjimą.

Autorė norėtų panagrinėti šios teorijos sąsajas su kompiuteriniais žaidimais. Katarsio teorijos atstovai sako, kad žaidėjo pasirengimas agresyviai elgtis sumažės, kada jis savo fantazijose žaisdamas žaidimą „išgyvens“ matytą smurtą. Smurtinis žaidimas tarnauja tartum nuosavo pykčio vožtuvas. Tapdami vyresniais vaikai išmoka į neigiamas situacijas nereaguoti pykdami ar smurtaudami. Gaila, bet konfliktų valdymo dalykų žaidžiant kompiuterinius žaidimus neišmokstama. Dauguma žaidimų žaidėjų mano, kad žaisdami jie slopina nusivylimą ir pažaidę yra geresnės nuotaikos nei prieš tai.

1961 metais mokslininkas **Seymor Feshbach** tyrinėjo vieną kolegijos studentų – vaikinių grupę, kurią jis iš pradžių padalino į dvi dalis, kurioms buvo parodytos bokso varžybos arba neutralus filmas. Viena grupės dalis buvo erzinama įžeidinėjimais. Po to remiantis žodinėmis asociacijomis buvo nustatyta, kiek agresyviai studentai buvo nusiteikę. Paaikškėjo, kad tyrimo metu įžeidinėjami asmenys, žiūrėję bokso varžybas, buvo mažiau agresyviai nusiteikę, negu asmenys, kurie taip pat buvo įžeidinėjami, bet žiūrėjo neutralų filmą. S. Feshbach padarė išvadą, kad smurtinių televizijos programų žiūrėjimas sumažina žiūrovų agresyvaus elgesio pasireiškimą realiame gyvenime. Tai patvirtino ir Feshbach kartu su R.D. Singer, R.M. Kaplan vykdytas 6 savaites trunkantis eksperimentas. Šio eksperimento rezultatai rodo, kad paaugliai, žiūrėję smurtines televizijos laidas, išreiškė mažiau agresijos bendraamžių ir valdžios atžvilgiu negu tiriamieji žiūrėję nesmurtines laidas.⁶⁵

S. Feshbach mokslo darbai kritikuojami, nes nebuvo pamatuota tiriamųjų agresija prieš filmą ir jį pažiūrėjus. Galėjo būti taip, kad keletas studentų į patį tyrimą atėjo susinervinę, kiti tą dieną dėl vienokių ar kitokių priežasčių jautėsi blogai. Kyla klausimas, ar parinktą filmą galima būtų vertinti kaip neutralų, nes filmo veiksmas vyko fabrike, iš kurio sklido šlykštus (atstumiantis) kvapas – kuris taip pat galėjo kai kuriems sukelti agresiją. Galėjo būti, kad kai kurie studentai trumpam laikui savo nusivylimą nuslopino, bet kitą dieną dar blogiau jautėsi. Tai nebuvo patikrinta. Katarsio teorijos teisingumo užtikrinimui trūksta įrodymų, nors ji nebuvo paneigta išmatuotų faktų.

2.1.6. Ilgalaikės ekspozicijos teorija

Edward Donnerstein, Neil Malamuth ir Donald Linz sako, kad bloga linkintis psichologas tikriausiai nerastų geresnio būdo, padedančio ugdyti žmonių abejingumą žiaurumui, kaip rodydamas jiems įvairiausių smurto vaizdus: pradedant peštynėmis, baigiant žudynėmis. D. Linz teigia, kad demonstruojama prievarta gali sumažinti žmogaus jautrumą smurtui realiomis

⁶⁴ Katarsis – tai iki tol nesuvoktų nuoskaudų atskleidimas ir iš jų kylančios emocinės įtampos atpalaidavimas (sumažinimas) per psichoanalizės procesą. (Tarptautinių žodžių žodynas. P. 362].

⁶⁵ Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. -Vilnius, 1997. P. 42.

sąlygomis. Jautrumo sumažėjimo efektai buvo užfiksuoti tiriant tiek vaikus, tiek suaugusiuosius. Reikia pasakyti, kad jautrumo sumažėjimas nėra ilgalaikis – praėjus 5-6 dienoms po smurtinių filmų žiūrėjimo, jis vėl atsinaujina ir yra panašus į jautrumo laipsnį tų tiriamųjų, kurie visai nežiūrėjo prievartą stimuliuojančios medžiagos.⁶⁶

Šios teorijos atstovai, analizuodami žiniasklaidos priemonių poveikį nuolat kreipė dėmesį į seksualinius stimulus bei jų įtaką agresyvaus elgesio pasireiškimui. Seksualinių stimulų pateikimas žurnaluose bei televizorių ekranuose gali paveikti tiriamųjų agresiją dviem būdais: pirma – santykinai nestiprūs seksualiniai stimulai gali sumažinti agresijos pasireiškimą; antra – prievartinė pornografija padidina tiriamųjų agresyvumą. Šis tyrimas buvo atliktas su suaugusiais vyrais. Jo metu paaiškėjo, kad demonstruojami seksualiniai stimulai, susieti su prievarta ir smurtu, gali sustiprinti kai kurių vyrų agresyvias tendencijas prieš moteris.

2.2. Kiti užsienio šalių autorių smurto poveikio tyrimo modeliai

Liebert ir Baron (1972) atliko tyrimą, kurio metu berniukai ir mergaitės buvo suskirstyti į dvi amžiaus grupes ir patalpinti į skirtingas eksperimento sąlygas. Viena eksperimentinė grupė žiūrėjo smurtinio filmo ištrauką, kitai buvo rodoma įtemptos sportinės varžybos. Pasibaigus transliacijai, abi grupės turėjo galimybę skirti bausmę kitam vaikui. Paaiškėjo, kad agresyvesnes, smurtines bausmes skirdavo vaikai, žiūrėję smurtinio filmo scenas. Panašius bandymus atliko ir **Albertas Bandūra**. Bandymų metu paaiškėjo, kad vaikai, kuriems buvo pristatytas agresyvus elgesio modelis, po to sekančioje žaidybinėje situacijoje buvo agresyvesni negu tie, kuriems šis modelis buvo nepristatytas.⁶⁷

Jeffry Johnson (Kolumbijos universitetas, Niujorke) savo ilgametėje studijoje parodė, kad televizijos žiūrėjimas daugiau negu vieną valandą gali iššaukti smurtinius veiksmus. Buvo apklausti 707 respondentai iki 17 metų. Kontrolės tikslais buvo daromos interviu su motinomis. Vaikai buvo suskirstyti pagal televizijos žiūrėjimo laiką į tris grupes: mažiau negu valandą, 1-3 valandas, daugiau negu 3 valandas žiūrinčius televiziją. Per vieną valandą žiūrint televiziją vakare vidutiniškai pasitaiko 3-5 smurtinės scenos, taigi žiūrėdami televiziją labai ilgai vaikai gali pamatyti 20-25 tokias scenas. Kuo dažniau paaugliai žiūri televiziją, tuo labiau jie kaip ir suaugusieji linksta smurtauti. Pasitvirtino, kad vaikai žiūrintys televizorių 3 valandas ir daugiau padaro daugiau smurtinių veiksmų nei tie, kurių žiūrėjimo trukmė tesiekia 1 valandą. Paaiškėjo labai didelis skirtumas tarp mergaičių ir berniukų polinkio smurtauti: mergaitės linkę smurtauti dažniausiai būdamos ankstyvojoje jaunystėje, o berniukai dažniausiai smurtauja lytinio brendimo metu. Mergaitės labiausiai linkę plėšikauti arba grasinti, o berniukai įžeidinėti, muštis, ko

⁶⁶ Ten pat. P. 36.

⁶⁷ Eron, L. & Huesmann, R.: Adolescent aggression and television//Annals of the New York Academy of Science.- New York, 1980. P. 347.

pasekmės yra sužeidimai. Atlikus tyrimą galima teigti, kad daugybinis televizijos žiūrėjimas skatina kartoti matytus vaizdus realiame gyvenime.⁶⁸

Marko Singerio studijoje nurodyta, kad vaikai, kurie žiūri smurtinius filmus be tėvų labiau tikroviškai priima tuos vaizdus ir patys linksta smurtauti, nei vaikai žiūrintys tą patį su tėvais (prižiūrint tėvams). Buvo tyrinėjamas vaikų elgesys žiūrint televiziją. Tyrime dalyvavo 2200 7-15 metų moksleivių. Anketų klausimai buvo susiję su televizijos žiūrėjimo trukme ir turiniu, tėvų priežiūra ir smurto patirtimi vaikiškoje kasdienybėje. Mokslininkai atrado aiškų ryšį tarp smurtinio elgesio ir didelio smurtinių filmų žiūrėjimo per televiziją. Berniukai smurtauja daugiau negu mergaitės. **Klaus Samac ir Alexander Vogl** (2000) galėjo šiuos rezultatus įrodyti savo studijoje „Moksleiviai, kurie žiūri televiziją – agresyvesni už kitus“. Šis tyrimas buvo skirtas išsiaiškinti, ar egzistuoja ryšys tarp televizijos žiūrėjimo kiekio ir tiriamųjų agresyvaus elgesio. Viename iš žemutinės Austrijos rajonų, Kremse, devynių mokyklų trečiokai ir ketvirtokai visą savaitę mokykloje kiekvieną dieną pažymėdavo vakar žiūrėtas laidas. Pateikta statistika, kurioje atsispindi kasdienė televizijos žiūrėjimo trukmė: vidutinė trukmė buvo 82 minutės. Skirtumo mergaičių ir berniukų tarpe nepastebėta, tik užfiksuota, kad ketvirtokai 15 minučių ilgiau žiūri televiziją. Agresyvumo būsenos anketos duomenys patvirtina Petermann studiją, kurioje berniukai demonstravo agresyvesnį elgesį negu mergaitės. Galima teigti, kad daugiau žiūrintys televiziją yra agresyvesni negu mažiau ją žiūrintys. Tiksliai rezultatų analizė parodė, kad mažai televiziją žiūrinčios mergaitės nurodo minimalią agresijos galimybę. Žymiai agresyvesnės dažniau televiziją žiūrinčios mergaitės, po jų seka mažai žiūrintys berniukai. Daugiau televiziją žiūrintys berniukai agresyvesni negu mažiau ją žiūrintys, tačiau neženkliai. Aiškus ryšys tarp televizijoje vaizduojamo smurto ir smurtinių veiksmų neatskleistas.

D. P. Phillipsas, išanalizavęs 1973-1978 m. JAV įvykdytas žmogžudystes bei jų dinamiką po sunkiasvorių boksininkų profesionalių kovų, nurodo, kad šios kovos provokuoja trumpalaikį, bet ryškų žmogžudysčių pagausėjimą. Galima manyti, kad boksininkų profesionalų kovos skatina stiprias imitacines žiūrovų reakcijas, kadangi jos yra visuotinai pripažintos, labai gerai mokamos, realios bei jaudinančios, jų dalyviai už agresyvų elgesį nekritikuojami.⁶⁹

L.D. Eronas kalbėjo apie smurtinių televizijos laidų ilgalaikį efektą. Jis teigė, kad jei televizijos laidų skatinama agresija sukelia teigiamas pasekmes kasdieninėje vaiko veikloje, tai agresyvios reakcijos gali įsitvirtinti jo elgesyje ir išlikti ilgą laiką po to, kai jis stebėjo demonstruojamą smurtą. L.D. Eronas ir jo kolegos nurodė, jog 8-9 metų vaikų įprotis žiūrėti smurtines televizijos laidas yra pozityviai susijęs su šių tiriamųjų tarpasmenine agresija po 10 metų.

---

⁶⁸ Methoden der Wirkungsforschung. <http://stangl-taller.at/TESTEEXPERIMENT/> (2006 10 13).

⁶⁹ Ten pat. (2006 10 13).

Ryšį tarp matomo smurto ir agresyvaus vaikų elgesio tyrinėję **Singeriai**, išskyrė šiuos faktorius⁷⁰:

- Šeimoje vyraujantis nekontroliuojamas laidų žiūrėjimas;
- Ilgalaikis (4 ir daugiau valandų per dieną) televizijos laidų žiūrėjimas ikimokykliniame amžiuje;
- Ilgalaikis smurtinių programų žiūrėjimas mokykliniame amžiuje;
- Tėvų pabrėžiama fizinė jėga kaip disciplinos palaikymo priemonė;
- Mažos vaizduotės, žinių troškimo ir kūrybingumo skatinimas šeimoje (šios savybės gali būti alternatyva tiesioginei televizijos laidų turinio imitacijai).

Psichoanalitinės krypties atstovai pažymi, jog žavėjimasis televizijos laidose demonstruojama prievarta ir siaubu yra susijęs su užslopintu archajišku agresyvumu, anksčiau išgyventomis traumomis bei keršto ir atpildo troškimu. Buttneris nurodo, kad paauglio sugebėjimas žiūrėti ir aptarinėti pačias šlykščiausias kraugeriško žiaurumo scenas kartu išlaikant išorinę ramybę ir susivaldymą gali būti viena iš įsitvirtinimo grupėje priemonių.⁷¹

Amerikiečių kriminologas **E.H. Sutherlandas** buvo pirmasis teigęs, jog nusikalstamas elgesys, kaip ir prosocialaus elgesio formos, yra išmokstamas, o savo teoriją vadino diferencinės asociacijos vardu. Vienas iš pagrindinių šios teorijos teiginių pažymi, kad tarpasmeninio bendravimo veiksniai (pvz.: kino filmai, laikraščiai) nusikalstamo elgesio genezėje atlieka santykinai nesvarbų vaidmenį, jį lemia mokymasis iš artimųjų ar pažįstamų žmonių.

J. Groebel teigia, kad kuo mažiau pažinimo siūlo tėvai, tuo daugiau pažinimo vaikai pasiima iš televizijos, interneto ar kitų visuomenės informavimo priemonių.⁷² Televizijos programos ar filmai, kuriuose rodomas smurtas žavi vaikus ypač berniukus dėl veiksmo, nes jie turi įgimtą tendenciją būti fiziologiškai sužadinti dalykų, kuriuose daug veiksmo arba kurie yra agresyvūs. J. Groebel teigia, kad didėjančio smurtavimo ir daugėjančių žmogžudysčių negalima tiesiogiai susieti su ekrane rodomu smurtu. Problema yra kita – nekriminalinis smurtas mokyklose. Ten elgesio modelis iš kino, televizijos ar interneto gali tapti realybe. Vaikai, ypač berniukai, ir vis daugiau mergaičių nori būti brutalesni. J. Groebel atliko tyrimą, kurio metu paaugliams, kad Azijos regione žodinis užpuolimas ir psichologinis įžeidimas laikomi daug blogesniais negu fizinis smurtas, atvirkščiai yra Vakarų pasaulyje.⁷³

McCarthy atliko ilgalaikį net penkerius metus trukusį Niujorko vaikų ir paauglių labiausiai žiūrimų TV programų tyrimą. Apibendrinus šio tyrimo duomenis buvo nustatyti net

---

⁷⁰ Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. -Vilnius, 1997. P. 38.

⁷¹ Ten pat. P. 41.

⁷² Groebel J. Televizija ir žmonių agresyvumas//Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. -Vilnius: VU leidykla, 2004. P.130.

⁷³ Ten pat. P. 134.

trys agresyvumo rodikliai, įvardyti taip: „polinkis konfliktuoti su tėvais“, „polinkis muštis“ ir „polinkis į amoralų elgesį“.⁷⁴

Kollins tyrė agresyvių smurtinių teleprogramų poveikį mažų vaikų sąmonei. Buvo bandoma įsigilinti į penkiamečio vaiko mąstyseną, t.y. kaip jis supranta įvykių seką ekrane, pavyzdžiui stebėdamas žmogžudystę. Paaiškėjo, kad maži vaikai tesugeba įsiminti patį faktą - „kažkas kažką užmušė“, vyresni supranta, kad C užmušė D dėl kažkokios priežasties, tačiau nesuvokia priežasties – padarinių ryšių siužete.⁷⁵ Tęstiniai kelerių metų eksperimentai įrodė, kad ilgalaikis televizinio smurto stebėjimas išmoko vaikus suvokti ir vertinti agresyvių žmonių elgesį kaip normalų gyvenimo būdą.⁷⁶

Grimm susieja žiniasklaidoje vaizduojamą smurtą su žiūrovų reakcijomis: jeigu smurtinio veiksmo pasekmės nerodomos, o aukų skausmai ir kančios paneigiamos jų neparodant, smurtinio modelio pamėgdžijimo laipsnis išauga. Jis nurodo, kad sukalbamumas socialinėse grupėse (vaidybiniame filme su smurto siužetais) sumažina žiūrovų įsijautimo galimybes. Iš pateiktų duomenų paaiškėja, kaip yra svarbu smurtą žiniasklaidoje analizuoti veiksmo kontekste. Vaikai ir jaunimas labai mėgsta animacinius filmukus. Tyrinėjimai parodė, kad aštuonmečiai pripranta prie žiniasklaidos teikiamų žinių, sugebėdami atskirti slaptą smurtą nuo realaus. Ir animaciniuose filmuose smurtas vaidina tam tikrą rolę. Čia geruosiu medžioja blogieji, figūros sukasi oro sūkurių pagautos, kol galiausiai „ištykšta“ ant žemės.⁷⁷

Hagellis ir Newburnas apklausė 78 į smurtą linkusius paauglius ir nužymėjo jų elgesio kelią atgalios link žiniasklaidos vartojimo lygindamas juos su 500 „normalių“ moksleivių. Paaiškėjo, kad jaunieji „nusikaltėliai“ televizijos ir video produkciją žiūrėjo mažiau, negu jų bendraamžiai, apskritai turėjo mažesnę prieigą prie technologijų, nerodė ypatingo susidomėjimo ypatingai žiauriomis programomis ir arba mėgo tą pačią medžiagą kaip ir nenusikaltę paaugliai, arba apskritai buvo ja nesuinteresuoti. Šis aspektas labiausiai išryškėjo nusikaltusiųjų paklausus: „Jeigu tu turėtum galimybę būti kuo nors, pasirodančiu televizijoje, kuo norėtum būti?“ Nusikaltusiems ypatingai sunkiai sekėsi atsakyti į šį klausimą ir identifikuoti save kaip kokį nors televizijos veikėją, todėl tai atrodė esanti bendro sąlyčio su televizija trūkumo dalis.⁷⁸

Yra mokslininkų, manančių, kad žiniasklaidos poveikių modelis neegzistuoja, jį aptarsime kitame skyrelyje.

⁷⁴ McCarthy E. D., Langner T.S., Gersten J.C. Violence and behavior disorders// J. Of communication. Philadelphia. 1975, vol. 25, N 4. P. 71–85.

⁷⁵ Collins W.A. The developing child as viewer//J. Of communication. Philadelphia. 1975, vol.25, N.4. P. 35-44.

⁷⁶ Collins W. A., Berndt T.J., Hess V.Z. Observational learning of motives consequences for television aggression: A developmental study//Child development. Chicago. 1974, vol. 45, N 3. P. 799-802.

⁷⁷ Grimm J. Wirkung von Fernsehgewalt. Zwischen Irritation und Erregung. In: medien praktisch, H.3/1995, S. 14-22.

⁷⁸ Hagell A., Newburn T. Young Offenders and the Media: Viewing Habits and Preferences, Policy Studies Institute. - London, 1994.

2.3. Žiniasklaidos poveikių modelis pagal David Gauntlett

Nagrinėdamas žiniasklaidos poveikį D. Gauntlett pateikia du požiūrius: 1) jei per šešiasdešimt metų milžiniškų tyrinėjimo pastangų tiesioginiai žiniasklaidos poveikiai nebuvo aiškiai nustatyti, vadinasi, čia paprasčiausiai ir nėra ką atrasti; 2) žiniasklaidos poveikio tyrinėjimai gana nuosekliai remdavosi iš esmės klaidingu požiūriu į žiniasklaidą, jos auditoriją ir apskritai visuomenę. Nagrinėdamas žiniasklaidos poveikį kaip visumą David Gauntlett išskiria 10 fundamentalių požiūrio trūkumų:

1. Poveikių modelis griebia socialines problemas „nuo kito galo“;
2. Poveikių modelis vaikus laiko nepilnaverčiais;
3. Poveikių modelio prielaidos pasižymi sunkiai maskuojama konservatyvia ideologija;
4. Poveikių modelyje neadekvačiai apibrėžiami tyrinėjimo tikslai;
5. Poveikių modelis dažnai grindžiamas dirbtiniais tyrimais;
6. Poveikių modelis dažnai grindžiamas tyrimais su neteisingai taikoma metodologija;
7. Poveikių modelis selektyviai kritikuoja smurto vaizdinius žiniasklaidoje;
8. Poveikių modelis sau suteikia pranašumą prieš mases;
9. Poveikių modelis nesistengia suprasti žiniasklaidos reikšmių;
10. Poveikių modelis nėra pagrįstas teoriškai.

Poveikių modelis pagrįstas šiuo prielaidų rinkiniu, kad žiniasklaida yra neproblemiškas tyrimų atskaitos taškas; kad vaikai nesugeba „susidoroti“ su žiniasklaida; kad „smurto“ ar antivisuomeninio elgesio kategorijos yra aiškios ir savaime suprantamos; kad ekrano fikcijos sukelia susirūpinimą, o vaizdai ne; kad tyrinėtojai turi unikalų sugebėjimą stebėti ir klasifikuoti socialinį elgesį ir jo reikšmes, tačiau tie patys tyrinėtojai neprivalo sekti įvairių galimų reikšmių, kurias žiniasklaidos turinys gali perduoti auditorijai.⁷⁹

2.4. Lietuvos mokslininkų bei visuomenės narių nuomonės apie žiniasklaidos priemonių poveikį

Žiniasklaidos poveikio nepilnamečiams problema domėjosi ir šiuo metu tebesidomi ne tik užsienio šalių autoriai, bet ir Lietuvos mokslininkai bei visuomenės nariai: pirmieji savo moksliniuose darbuose, antrieji – išreiškdami nuomonės šia tema. *V. Cucėnas, A. Kiškis, G. Valickas* nagrinėja smurto žiniasklaidoje poveikį nepilnamečiams, o daugybė mūsų šalies kriminologijos specialistų (G. Babachinaitė, V. Justickis, J. Bluvšteinas, A. Dapšys, A. Čepas, A. Dobryninas, S. Gečėnienė, G. Jurgelaitienė ir kt.) analizuoja nepilnamečių justicijos klausimus

---

⁷⁹ Gauntlettas Davidas: 10 trūkumų „žiniasklaidos poveikių“ modelyje.
<http://www.balsas.cc/modules.php?name=News&file=article&sid=100> (prisijungimo laikas: 2006 08 09).

bei nusikalstamumo prevenciją. Kai kurie iš minėtų asmenų pabrėžia, kad žiniasklaida – viena iš nusikalstamumą skatinančių veiksnių.⁸⁰ Žiniasklaidos poveikio nepilnamečiams problema vis labiau domisi ir visuomenė: mokytojai, gydytojai, psichologai, Seimo nariai, bažnyčios hierarchai ir t.t.

„Žiniasklaidos neatsakingumas kelia pavojų vaiko sielai“, – 2006 m. pavasario pabaigoje forumo „Žiniasklaida ir pilietinė Lietuvos visuomenė“ metu išreiškė savo susirūpinimą ir Seimo narys *Arimantas Raškinis*. Paberžės Verdenės mokyklos mokytoja *Marija Mažeikienė* pastebi, jog auklėjamoji žiniasklaidos galia yra milžiniška. Todėl dažnai nemažos mokytojų pastangos dėl vieno leidėjų godumo padiktuoto straipsnio nueina niekais.

Ne per seniausiai užsienyje darytais tyrimais, kurie buvo atlikti specialiais aparatais, fiksuojančiais skaitytojo žvilgsnio kelią laikraščio puslapiams, nustatyta, kur jo akys apsistoja pirmiausiai, ilgiausiai ir pan. Pornografinė ir smurtinė literatūra čia pirmauja, teigia laikraščio „Akistata“ redaktorius *Saulius Keturakis*.⁸¹

Vaikų psichologė *Reda Gedutienė* įsitikinusi, jog tai - visuomenės abejingumo pasekmė. "Pas mus rodoma tiek daug smurto, o vaikas tiesiog sugeria jį ir vėliau išlieja bendraudamas su kitais", - sako ji.⁸²

V. Blinkevičiūtė Vengrijoje vykusioje konferencijoje teigė, kad „viena iš smurto paplitimo priežasčių yra ta, kad mes įvardindami bei smerkdami fizinio smurto rūšis, daugeliu atvejų nepakankamai dėmesio skiriame smurtui, kylančiam iš asmens požiūrio ar mąstymo būdo, klaidingų stereotipų vyravimo ir jų paplitimo.“⁸³

Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės pedagogikos katedros vedėja *Giedrė Kvieskienė* pažymi, kad televizija, kaip socialinis institutas, gali daryti įtaką vaikų norui smurtauti ir išskiria 2 smurtinių filmų poveikio aspektus:

1. kai žiūrėdami smurtinius filmus vaikai išmoksta naujos agresyvaus elgesio technikos ir ją panaudoja bendraujant tarpusavyje;
2. kai vaikas identifikuojasi su agresyviu filmo veikėju, tikėdamas, kad demonstruojamas smurtas yra realus, tokiu atveju didėja jo paties agresyvaus elgesio pasirinkimo tikimybė.

G. Kvieskienė teigia, kad smurtiniai veiksmai, kuriuos vaikai suvokia kaip nerealistinius, nėra įsimenami ir imituojami, tačiau agresyvaus elgesio atgaminimas vaizduotėje, sustiprina jų įsiminimą ir atkartojimo ateityje tikimybę.⁸⁴ Socialinės pedagogikos katedros vedėja

⁸⁰ Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija.//Jurisprudencija, 2002, T. 27 (19). P. 108-117.

⁸¹ Norvilienė V. Pornografija, smurtas ir žiniasklaida. <http://www.straipsniai.lt/ziniasklaida> (2006 09 03).

⁸² Smurtas ir erotika - vis dar nepilnamečių akiratyje; http://www.info.lt/index.php?page=naujienos&view=naujiena_arch&id=47762 (Prisijungimo laikas: 2006 01 20).

⁸³ Europos Jaunimo ministrai aktyvina kovą su smurtu prieš jaunimą bei jaunimo smurtu. http://www.info.lt/index.php?page=naujienos&view=naujiena_arch&id=51446 (prisijungimo laikas: 2005 11 12).

⁸⁴ Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: VPU, 2003. P. 148-149.

pažymi, kad ne tik televizijoje, bet ir spaudoje vaizduojamas smurtas turi poveikį nepilnamečiams, paminėtini tokie straipsnių kriterijai kaip vaiko mirtis nuo smurto, seksualinis smurtas prieš vaikus, kai vaikas nužudo vaiką, kai smurtauja šeimos nariai ir pan., o straipsnių antraštės sudaro dramatinio įspūdį. G. Kvieskienės nuomone, spauda, pateikdama publikacijas smurto prieš vaikus tema, ne vien informuoja apie įvyki, bet provokuoja baimę ir nerimą.⁸⁵

G. Valickas teigia, kad televizijos poveikis priklauso tiek nuo konkrečių laidų pobūdžio, tiek nuo vaiko susiformavimo lygio.⁸⁶

Konferencijoje „Žiniasklaida ir asmenybės raida“ buvęs Seimo pirmininko pavaduotojas **G. Steponavičius** pasakė, kad žiniasklaida daro nepilnamečiams didžiulį psichologinį ir edukacinį poveikį. Kardinolas **Audrys Juozas Bačkis** pamini, kad gražiausio filmo viduryje, net prieš prasidedant laidai vaikams arba iš kart po jos rodomi anonai, kuriems parinkti patys aštriausi kadrai iš laidų apie nusikaltimus arba naktinių trilerių. Jis kelia klausimus: kodėl šeima turi atsilaikyti dar ir prieš šį iššūkį; kodėl tėvai turi nuolat baimintis, kad teks raminti mažametį išplėstomis akimis, nes iš ekrano plūstelėjo kraujas ir lavonai?⁸⁷

Lietuvos radijo ir televizijos komisijos pirmininkas **J. Liniauskas** sako, kad jam neteko girdėti, kad transliuotojas prisipažintų, jog kriminalinės publicistikos laidos sužalojo visuomenę, ne vien nepilnamečius, kad pažemino ir įskaudino aukų artimuosius, smurtą perteikė kaip kasdienį reiškinį, tačiau jau kelinti metai niekas nebesiginčija, kad vaikai daugiau žiūrintys televizorių negu užsiimantys kita veikla, yra dažniau linkę į kriminalinius eksperimentus.⁸⁸

Nors išnagrinėtų poveikio teorijų ir mokslininkų empirinių tyrimų metodologinė analizė nei paneigia, nei patvirtina žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams, galima daryti išvadą, kad smurtas žiniasklaidoje (nors būdamas ir nepagrindiniu veiksmu) turi poveikį nepilnamečiams, pasireiškiantį smurtiniais veiksmais mokykloje, tarp bendraamžių, visuomenėje. Autorės nuomone, A. Bandūros socialinio išmokymo teorija labai prisidėjo prie asmenybės problemų supratimo ir aiškinimo. Autorė manytų esant teisinga, kad žmogus mokosi iš jį supančios aplinkos (tėvų, bendraamžių, žiniasklaidos). Katarsio teorija, teigianti jog agresyvūs siužetai slopina smurtinius veiksmus, anot autorės, kritikuotina. Egzistuoja prielaida, kad slopinimas įmanomas, jei šalia yra suaugęs asmuo, kuris supažindina su neigiamais smurto atspalviais ir grėsmėmis, priešingu atveju poveikis tik didėja. Autorė pritartų ir D. Zillmann jaudulio perdavimo teorijai, analizavusiai nuotaiką kaip faktorių, lemiantį televizijos programų pasirinkimą bei jaudulio perdavimą žiūrovui. Visi poveikio teorijų modeliai yra tiek teisingi, tiek kritikuotini, o juos pagrįsi galima bandyti nuolatiniais empiriniais tyrinėjimais.

---

⁸⁵ Ten pat. P. 150.

⁸⁶ Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. – Vilnius. P. 35.

⁸⁷ Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. – Vilnius: VU leidykla, 2004. P. 26.

⁸⁸ Liniauskas J. Nuo reguliacijos iki atsakomybės//Ten pat. P. 72.

3. SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIO NEPILNAMEČIAMS TYRIMAS

3.1. Tyrimo charakteristika

Atlikusi užsienio šalių poveikio teorijų analizę, susipažinusi su Lietuvos mokslininkų nuomonėmis, perskaičiusi daug literatūros, autorė nusprendė atlikti pakartotinį - antrąjį Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimą (pirmasis buvo atliktas Šiaulių miesto mokyklose praėjusiais metais, autorė Julija Zaks, ir vadinosi kriminologinis tyrimas⁸⁹). Autorė iškėlė šiuos Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimo *uždavinius*:

1. pateikiant tiesioginius ir netiesioginius klausimus respondentams, ištirti 11-17 metų moksleivių požiūrį į smurtą žiniasklaidoje ir žiniasklaidos poveikį nepilnamečių fiziniam, psichiniam ir doroviniam vystymuisi;
2. išsiaiškinti žiniasklaidos priemonių populiarumą ir jose atspindėto smurto kiekį, pateikiant duomenis apie tai, kuri žiniasklaidos priemonė vaizduodama smurtą daro didžiausią poveikį nepilnamečio asmenybei;
3. išsiaiškinti, ar Lietuvoje prieš smurtą naudojama prevencinė sistema yra veiksminga ir ar atsakingos institucijos tinkamai atlieka savo darbą;
4. nustatyti smurtinių kompiuterinių žaidimų ir interneto kaip nuolat populiarėjančios informacinės technologijos poveikį nepilnamečio asmenybei.

Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimui buvo pasirinktas vienas iš dažniausiai naudojamų empirinių metodų – apklausa. Apklausoje metu respondentams buvo pateikta anoniminė anketa,⁹⁰ kuri buvo sudaryta remiantis tyrimo tikslais, uždaviniais.

A. Valackienė savo knygoje pažymi, kad bet kokiame atveju parengus anketą, būtini žvalgomieji tyrimai (iki 50 atvejų esant reprezentatyviai imčiai), padedantys patikrinti anketos klausimų kokybę, apčiuoti ją pagal nustatytus kriterijus.⁹¹ Todėl buvo atliktas žvalgomasis (pilotinis) tyrimas Vilniaus Naujamiesčio vidurinėje mokykloje, apėmęs nedidelę 30 asmenų grupę (buvo apklausti 11-17 metų paaugliai kaip nurodyta ir pirmajame tyrimo uždavinyje). Anketa po pilotinio tyrimo buvo papildyta, šiek tiek pakeista, pakeitimai užfiksuoti prie atitinkamų klausimų. Lyginant su praėjusių metų tyrimu⁹², autorės tyrimo respondentų amžiaus spektras buvo praplėstas vadovaujantis nepilnamečio apibrėžimu⁹³ ir baudžiamosios teisės bendrosios dalies vadovėlyje išsakytu teiginiu, jog nepilnamečius galima suskirstyti į atskiras

⁸⁹ Zaks J. Smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. Magistro baigiamasis darbas. -Vilnius, 2005. Autorės nuomone šis tyrimas nebuvo išsamus dėl amžiaus grupės 11-13 metų pasirinkimo, nes nepilnamečiai remiantis tarptautiniais ir Lietuvos teisės aktais tai asmenys iki 18 metų.

⁹⁰ Anketa – tai formalizuotas klausimų rinkinys informacijai iš respondentų gauti. (Valackienė A. Sociologinis tyrimas. - Kaunas: Technologija, 2004. P. 82, 83.

⁹¹ Ten pat. P. 85.

⁹² Zaks J. Smurto žiniasklaidoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. Magistro darbas. – Vilnius, 2005. (kriminologinis tyrimas).

⁹³ Nepilnamečio apibrėžimas pateiktas magistro darbo 11 puslapyje su nuoroda į atitinkamus šaltinius. (aut. pastaba).

amžiaus grupės: vaikystės (iki 11-12 metų), paauglystės (nuo 12-13 iki 15 metų) ir jaunystės amžius nuo 16 metų⁹⁴, tačiau skirstymą į grupes autorė pasirinko savitą - tiriamieji pagal amžių buvo suskirstyti į dvi grupes: pirmąją grupę – 11-13 metų⁹⁵ ir antrąją grupę – 14-17 metų. Taigi, buvo apklausti 11-17 metų nepilnamečiai. Šio amžiaus grupių suskirstymo ir pasirinkimo motyvai: nepilnamečius suskirsčiau į grupes tam, kad būtų galima lengviau apibendrinti kai kuriuos anketos klausimus ir pateikti išsamesnius atsakymus, nes nepilnamečių mąstymo, išsivystymo ir gebėjimų lygis remiantis amžiaus kriterijumi skiriasi.

Iš viso tyrime dalyvavo 300 respondentų⁹⁶: 134 mergaitės ir 166 berniukai. Tyrimas buvo atliekamas 2006 m. rugsėjo 25-29 dienomis, per šį laikotarpį buvo apklausta aukščiau minėtas respondentų skaičius iš įvairių Vilniaus miesto mokyklų.⁹⁷ Buvo pasirinktos ne tik lietuviškos gimnazijos, vidurinės mokyklos, bet ir rusiška vidurinė mokykla, nes vis dėlto tautų mentalitetai ir požiūriai į atskirus dalykus, šiuo atveju į smurtą žiniasklaidoje gali skirtis, o mokyklų įvairovės bei buveinės kriterijai padėjo labiau atspindėti smurto poveikio žiniasklaidoje nepilnamečiams vaizdą.

Norėdama išvengti nesklaidumų, tyrėja dalyvavo daugumoje apklausų pati. Keletą apklausų tyrėjai padėjo vykdyti jos buvę kolegos ir patikimi draugai, užtikrinę, kad respondentai anketas pildys vieni, nežiūrėdami į draugus, neklausdami jų nuomonės. Tyrėja supažindino savo kolegas ir draugus su tyrimo esme, pagrindiniais aspektais, kad iškilus klausimams būtų pateikti reikiami atsakymai. Tiek tyrėjos, tiek jos kolegų atliktose apklausose nesklaidumų nebuvo. Tyrėja stebėjo nepilnamečių elgesį per neverbalines reakcijas, atsakinėjant į klausimus ir pažymėtina, kad respondentai į klausimus atsakinėjo noriai, nors buvo galimybė atsisakyti dalyvauti apklausoje. Paaugliai susidomėjo tyrimo tema ir dauguma jų atlikę tyrimą pasakė, kad smurto žiniasklaidoje tema jiems nauja ir nustebo, kad ji gali daryti poveikį jų vystymosi raidai. Apklausa vyko pamokų ir klasės valandėlių metu. Ji buvo pradėdama asmeniniu autorės ir tyrimo pristatymu, apklausos tikslų pabrėžimu, vėliau sekė anketų pildymas. Apklausoje, kuriose autorė nedalyvavo, jos kolegos pristatė tyrimą pagal autorės pateiktą trumpą santrauką ir pabrėžė jo reikšmingumą moksliniam darbui. Tyrimo vykdomoje apklausoje dalyvavo 11-15 moksleivių klasėje, vengiant didesnių grupių ir galimybės informacijos pasidalijimo su kitais respondentais. Vykdam apklausas klasės valandėlių metu dalyvavo vienos klasės moksleiviai

⁹⁴ Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P.483.

⁹⁵ Ši amžiaus grupė pasirinkta palyginimo su J.Zaks tyrimu tikslu. (aut. pastaba).

⁹⁶ Respondentų skaičiaus pasirinkimą lėmė tolygaus pasiskirstymo (t.y. po 150) abiejose amžiaus grupėse noras. Formuojant atranką buvo vadovaujama tiek psichologiniu (vaikų raidos ypatumai), tiek kriminologiniu (traukiamumas baudžiamajon atsakomybėn), tiek edukaciniu pagrindais. Autorė stengėsi, kad amžiaus pasiskirstymas metais būtų tolygus visų po 42-43. Galima sakyti, kad šis užsibrėžtas tikslas pavyko, nes gavosi tik vieno moksleivio paklaida. Autorė siekė ir tolygaus respondentų pasiskirstymo pagal lytį, tačiau dėl kai kurių moksleivių neatvykimo į mokyklą, šio tikslo pilnai įgyvendinti nepavyko. (aut. pastaba).

⁹⁷ Šiose mokyklose buvo atliekamas tyrimas: Karoliniškių gimnazijoje, Jėzuitų gimnazijoje, Naujininkų vidurinėje mokykloje ir Naujamiesčio vidurinėje mokykloje.

(20-26 mokiniai klasėje). Moksleiviams pateiktą anketą sudarė 18 klausimų, iš jų 9 kombinuoti, 8 uždari (nusakyti galimi atsakymų variantai) ir 1 atviras (sudaryta galimybė išreikšti savo nuomonę). Klausimų įvairovės pasirinkimą lėmė išsamus susipažinimas su mokslinių tyrimų metodologija ir metodais.⁹⁸ Atsakydami į pirmojo tipo (kombinuotus) klausimus tiriamieji galėjo plačiau apibūdinti (pagrįsti), kodėl pateisina ar kartais pateisina smurtą žiniasklaidoje, įvardyti asmenines smurtavimo priežastis, pareikšti nuomonę dėl patinkančių straipsnių, kompiuterinių žaidimų, filmų bei apsaugos nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio. Remiantis atsakymais į antrojo (uždaro) tipo klausimus buvo vertinamas nepilnamečių požiūris į smurto žiniasklaidoje problemą (smurto kiekį, jo paplitimą kiekvienoje iš žiniasklaidos priemonių, prevencijos veiksmingumą, norą pakartoti smurtines scenas realiame gyvenime). Atsakant į trečiojo (atviro) tipo klausimą buvo vertinamas smurtinių kompiuterinių žaidimų mastas nepilnamečių auditorijoje. K. Kardelis nurodo, kad atviri klausimai dažniausiai tinka tada, kai nėra aiškūs galimi atsakymų variantai.⁹⁹ Atsakymai į atvirą klausimą vertinami kaip individualesni, visapusiški, labiau apgalvoti. Anketos 8 klausime apie mėgstamiausius kompiuterinius žaidimus pavyko išvengti atvirų klausimų trūkumo – sunkumo suklasifikuoti, apdoroti duomenis. Buvo pateikti 62 skirtingų žaidimų pavadinimai ir vertinant juose smurto paplitimą, gauti patikimi rezultatai. Anketos klausimų eiliškumą pasirinko pati autorė remdamasi anketos sudarymo metodologija ir jai keliamais reikalavimais, nurodytais specialioje literatūroje.

3.2. Tyrimo rezultatai

Šiame skyriuje autorė aptarė gautus Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimo rezultatus, išanalizavo kiekvieno anketos klausimo rezultatus atskirai ir skyriaus gale pateikė bendras tyrimo rezultatų išvadas. Skaitinė informacija pateikta 2 priedo lentelėse.

1 klausimas. (Ar sutinkate su pateiktu smurto apibrėžimu, žr. 2 priedo 1 lentelę). Klausimas buvo pateiktas nepilnamečiams sąvokos „smurtas“ supratimo tikslu. Darbo autorei svarbu buvo sužinoti nepilnamečių sąvokos suvokimo amplitudę, todėl autorė pateikė smurto sąvoką plačiąja prasme. Atsakymų galimybės buvo ribotos, tačiau Pitagoras yra pasakęs, jog „...kad ir kokie trumpi būtų žodžiai „taip“ ir „ne“, vis dėl to jie reikalauja rimčiausių apmąstymų...“¹⁰⁰ Su pateiktu smurto apibrėžimu sutiko 92 proc. respondentų ir tik 8 proc. pažymėjo atsakymą „ne“.

Iš neigiamai atsakiusių respondentų, 4 proc. nesutiko su apibrėžimu, nes jis jiems pasirodė per žiaurus, jie smurtą suvoktų švelniau. Kiti 4 proc. pateikė įvairius savo apibrėžimus:

⁹⁸ Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. – Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.

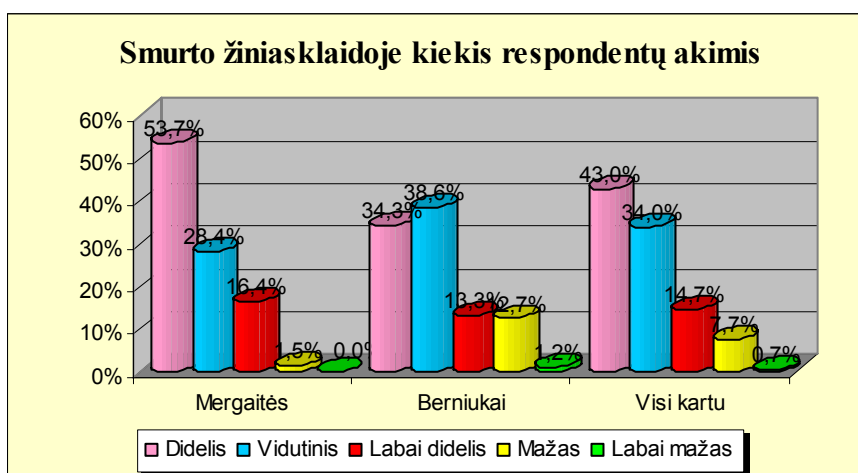
⁹⁹ Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: Judex, 2002. P. 184.

¹⁰⁰ Valackienė A. Sociologinis tyrimas. – Kaunas: Technologija, 2004. P. 79.

smurtas – tai silpnumo akimirka, kurios metu kitaip išreiški savo jausmus; tai – kai labai bjauru ir labai skauda širdį; smurtas – tai tiesiog mušimas, kuris gali tapti žudymu; smurtas – kai kam malonumas, kai kam gyvenimo būdas; smurtas – tai privertimas daryti tai, ko žmogus nenori daryti (aut. pastaba - respondentų kalba netaisyta). Pateikti atsakymai rodo, kad nepilnamečiai nesutikę su pateiktu apibrėžimu, iš dalies su juo sutinka, tik jie smurtą suvokia siauriau.

2 klausimas. Šio klausimo tikslas – sužinoti smurto kiekį Lietuvos žiniasklaidoje žvelgiant nepilnamečių akimis. Kiekio nustatymas neįvardijant tokių žodžių kaip „didelis“, „mažas“ yra labai sudėtingas, todėl autorė anketoje juos naudoja, nors socialinių mokslų tyrimų metodologijos knygosose tai nerekomenduojama. Atsakydami į klausimą moksleiviai turėjo pasirinkti vieną iš 5 pateiktų atsakymo variantų. Lyginant mergaičių ir berniukų pateiktus atsakymus pabrėžtina, kad respondentų nuomonės išsiskyrė (žr. 2 priedo 2 lentelę ir 1 diagramą).

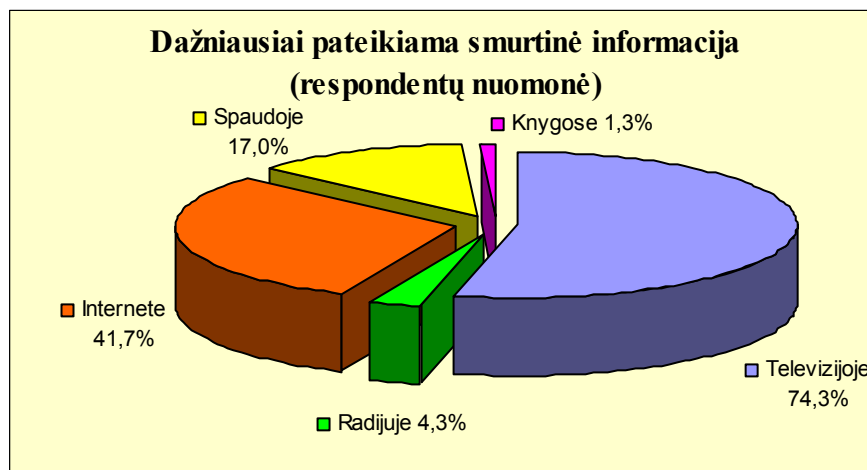
1 diagrama

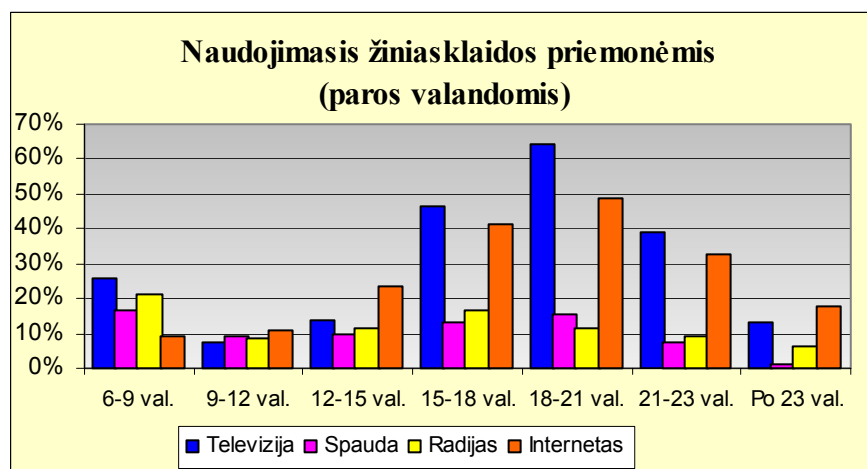
Apibendrinant galima teigti, kad mergaitės suvokia smurto kiekį esant dideli, o berniukai mano jį esant vidutinio dydžio.

3 klausimas. Trečiuoju klausimu buvo norima išsiaiškinti, kurioje žiniasklaidos priemonėje smurtinės informacijos yra daugiausiai. Šis klausimas papildė 2 klausimą, kuriame buvo nustatinėjamas smurto kiekis. Respondentų teigimu, dažniausiai smurtinė informacija pateikiama televizijoje. Antroje vietoje pagal smurtinės informacijos kiekį nepilnamečiai nurodė internetą, trečioje ir ketvirtoje vietose - spauda ir radijas (žr. 2 diagramą ir 2 priedo 3 lentelę).

Lyginant mergaičių ir berniukų pateiktus atsakymus pati tendencija nekinta. Tiek mergaitės, tiek berniukai įvardijo, kad daugiausiai smurtinių scenų televizijoje. Antroje vietoje yra internetas – mergaitės mano, kad jame 10 proc. smurtinių scenų daugiau. Spaudoje mergaitės taip pat daugiau pastebi smurtinės informacijos, jos nurodo – 20,9 proc., berniukai tik 13,9 proc. Priežastis gali būti ta, kad mergaitės daugiau skaito spaudą (žr. 2 priedo 4 lentelę) negu berniukai. Tyrimo duomenys remiantis lyties kriterijumi nurodyti 2 priedo 3 lentelėje.

4 klausimas. Šio klausimo tikslas – išsiaiškinti žiniasklaidos priemonių populiarumą ir nustatyti laiko tarpą, kada ta žiniasklaidos priemonė nepilnamečiai naudojami. Antroji klausimo dalis, „kada ta žiniasklaidos priemonė nepilnamečiai naudojami“ svarbi apibendrinimui. Atlikus apklausą paaiškėjo, kad populiariausia žiniasklaidos priemonė nepilnamečių tarpe yra televizija, antroje vietoje – internetas, trečioje – radijas, paskutinėje – spauda. Apie žiniasklaidos priemonių populiarumą ir naudojimąsi paros valandomis plačiau (žr. 3 diagramą ir 2 priedo 4 lentelę).

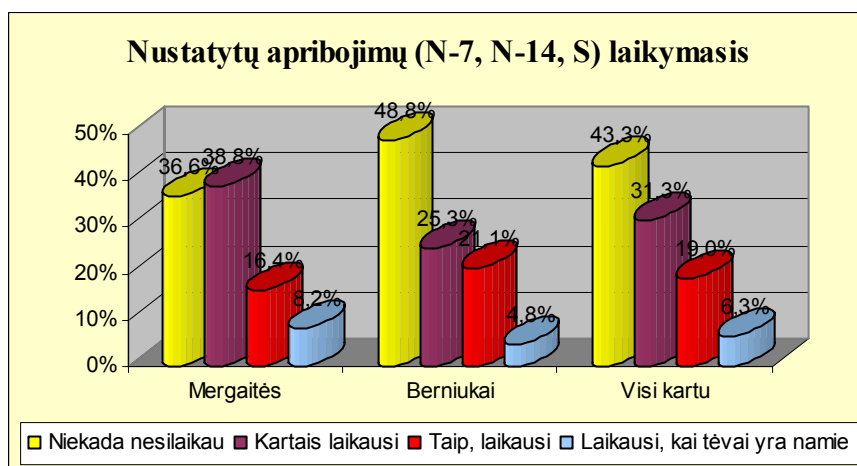
Pažymėtina, kad net 39 proc. apklaustųjų žiūri televiziją 21-23 val., o 13 proc. – po 23 val. Lyginant mergaites ir berniukus, po 23 val. daugiau televiziją žiūri berniukai (atitinkamai 15,7 proc. ir 9,7 proc.) (žr. 2 priedo 4.1, 4.2 lenteles). Kadangi minėtu paros metu yra rodoma daugiausiai filmų ir laidų, pažymėtų ženklais N-14 ir S tikėtina, kad nepilnamečiai nurodė žiūrintys televiziją 21-23 ir po 23 val. nesilaiko apribojimų (plačiau žr. 5 klausime).

5 klausimas. (Ar laikotės dešiniajame televizoriaus kamputyje, nurodytų apribojimų (N-7, N-14, S). Remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimu Nr. 681 dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo 5 punktu, filmai, serialai ir laidos, kurių turinyje yra

neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, žymimi klausime minėtais indeksais pagal žiūrovų amžiaus cenzą. Šis klausimas buvo pateiktas, norint sužinoti šio teisės akto veiksmingumą ir nepilnamečių požiūrį į apribojimus ar tam tikras taisykles.

Apklausus respondentus paaiškėjo, kad apribojimų laikosi tik 19 proc. respondentų. 43,3 proc. nepilnamečių niekada nesilaiko apribojimų, kartais laikosi 31,3 proc., tik 6,3 proc. laikosi, kai namie yra tėvai. Apklaustos duomenys parodė, kad tėvų buvimas namuose mažai įtakoja naudojimąsi žiniasklaidos priemonėmis ir apribojimų jose laikymąsi. Lyginant berniukus ir mergaites, paaiškėjo įdomūs dalykai: berniukai (21,1 proc.) labiau laikosi apribojimų nei mergaitės (16,4 proc.), tačiau mergaitėms naudojantis žiniasklaidos priemonėmis didesnę įtaką daro tėvai. (žr. 4 diagramą ir 2 priedo 5 lentelę).

4 diagrama

Šis klausimas glaudžiai susijęs su 4 klausimu, kur panaudojant du skirtingus būdus bandoma nustatyti Lietuvoje veikiančios TV filmų ir laidų žymėjimo sistemos veiksmingumą. Esmė yra ta, kad 4 klausime respondentų prašoma tiesiog nurodyti paros laiką, kurį jie praleidžia naudodamiesi žiniasklaidos priemonėmis. Gauti duomenys yra objektyvūs, nes respondentai nežinojo, kad rezultatai bus panaudoti išvadoms apie prevenciją. Autorė buvo suskirsčiusi nepilnamečius į amžiaus grupes. 24,5 proc pirmosios amžiaus grupės (11-13 metų) respondentų žiūri televiziją 21-23 val., kai gali būti transliuojami filmai, serialai ir laidos, pažymėti indeksu N-14, taigi jie nesilaiko apribojimų. Šios amžiaus grupės 6,6 proc. respondentų žiūri televiziją po 23 val. kai gali būti transliuojami filmai, serialai ir laidos, pažymėti indeksu S. Šis indeksas nurodo, kad tokio pobūdžio informacija skirta suaugusiems žiūrovams nuo 18 metų. Taigi šio apribojimo nesilaiko 13 proc. apklaustųjų. Lyginant abiejų amžiaus grupių televizijos žiūrėjimą po 23 val. galima teigti, kad II amžiaus grupės paaugliai 3 kartus daugiau ją žiūri tokiu metu.

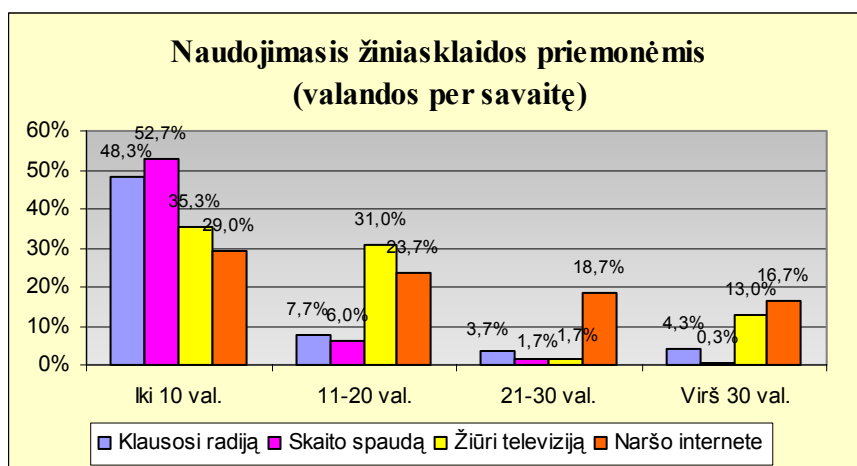
6 klausimas. Klausimo tikslas – nustatyti, kiek valandų per savaitę (vidutiniškai) nepilnamečiai praleidžia: klausydamiesi radijo, žiūrėdami televiziją, skaitydami spaudą, naudodamiesi internetu. Respondentai pildė lentelę (žr. Anketa, priedas Nr. 1). Lentelėje autorė

pateikė galimų atsakymų variantus ir paliko savo nuomonės išreiškimo galimybę, palikdama tuščią skiltį lentelėje.

Visomis žiniasklaidos priemonėmis nepilnamečiai dažniausiai naudojami iki 10 valandų per savaitę arba/ir daugiau. Dauguma nepilnamečių klausosi radiją iki 10 valandų per savaitę (59,7 proc. mergaičių ir 39,2 proc. berniukų). Visiškai nesiklauso radijo 107 respondentai (35,7 proc. apklaustųjų). Iki 10 valandų televiziją žiūri 35,3 proc. nepilnamečių, o 11-20 valandų per savaitę žiūri 31 proc. (36,6 proc. mergaičių ir 26,5 proc. berniukų). Virš 30 valandų televiziją žiūri 13 proc., internete naršo 16,7 proc. ir klausosi radiją 4,3 proc. respondentų.

Televizijos nežiūri 3,3 proc., internetu nesinaudoja 10,7 proc., spaudos neskaito 36 proc. respondentų. Mažiausiai populiari žiniasklaidos priemonė nepilnamečių tarpe yra spauda. Didėjant naujų informacinių technologijų skaičiui, vis labiau naudojamosi elektroninėmis priemonėmis, taip pat ir elektronine žiniasklaida (plačiau žr. 2 priedo 5 lentelę ir 5 diagramą).

5 diagrama

7 klausimas. (Kokie kompiuteriniai žaidimai patinka, žr. Anketą, 2 priedo 7 lentelę). Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti, ar patinka nepilnamečiams smurtiniai žaidimai (tie, kuriuose galima pašaudyti, kuriuose yra kraujo, tie kuriuose reikia būti įsitempus). Atsakant į šį klausimą galima buvo pateikti keletą variantų. Paaiškėjo, kad iš visų apklaustųjų 17,2 proc. mergaičių visiškai nežaidžia kompiuterinių žaidimų. Nežaidžiančių berniukų respondentų tarpe nėra. 10,2 proc. apklaustųjų nepasirinko nė vieno iš pateiktų atsakymų, o įrašė savo variantą¹⁰¹. Pirmoje vietoje nepilnamečiai nurodo strateginius žaidimus – 39,7 proc. Antroje vietoje – tie, kur galima pašaudyti – 32,7 proc., toliau – lenktynės – 32,3 proc., ketvirtoje vietoje - lengvo pobūdžio 17,7 proc., penktoje – tie, kur reikia būti įsitempus – 13,3 proc. ir paskutinėje vietoje, kuriuose yra kraujo – 13 proc. Nors smurtiniams žaidimams skirta antroji vieta, skaičiuojant procentais jie patinka didelei nepilnamečių auditorijai, o tai daro neigiamą poveikį nepilnamečiams. Apie tai buvo rašyta aptariant atskiras poveikio teorijas (plačiau žr. 2 skyrių).

¹⁰¹ RPG, sportinius, linksmus, keliančius juoką, fantastinius, dėliones, nuotykių, kūrybinius, veiksmo (aut. pastaba).

8 klausimas. Klausimas apie mėgstamiausius kompiuterinius žaidimus buvo pateiktas tam, kad išsiaiškinti, ar nepilnamečių įvardinti žaidimai yra smurtiniai. Šis klausimas reikalingas 7 klausimo atsakymų patikimumui užtikrinti.

Į klausimą apie mėgstamus žaidimus iš 134 mergaičių 51 (žr. 6 diagramą, joje pateikti tris aukščiausias vietas užėmusių žaidimų duomenys) įvardijo žaidimą „The Sims 2“. Tai strateginis – ekonominis kompiuterinis žaidimas. Televizijos kanalo TV3 2006 m. birželio 1 d. organizuotuose vaikų rinkimuose „Vaikų balsas 2006“, kuriuose mažieji Lietuvos gyventojai nominantus siūlė ir rinko patys, mėgstamiausiu vaikų kompiuteriniu žaidimu antrus metus iš eilės buvo išrinktas „The Sims 2“. Pagrindinė šio žaidimo populiarumo priežastis yra ta, kad jame modeliuojamos kasdienio gyvenimo situacijos, kuriose reikia nuolat priimti greitus sprendimus, lemiančius žaidimo herojų ateitį.

Trumpai apie „The Sims 2“: nuo šiol Simsai turi genus ir paveldi fizines savybes bei charakterio bruožus. Tai lemia, jog Simsai elgiasi taip, kaip jų protėviai. Veskite savo Simsus per gyvenimą. Užauginkite daugybę kartų ir sukurkite savo giminės medį. Jūs nurodote pagrindinius Simsų gyvenimo tikslus: šlovę, sėkmę, šeimą, žinias ar romantiką. Kuo jie taps? Meilužiais ar nevykėliais? Princais ar elgetomis Kvailiais ar išminčiais? Duokite jiems tai, ko jie nori ir jie ilgai bei laimingai gyvens. „The Sims 2“ turi nesibaigiančias kūrybos galimybes.

102

Pažymėtina, kad daugumai mergaičių pradeda patikti tokie žaidimai kaip ir berniukams, jos paminėjo dažniausiai „GTA: San Andreas“ – 20, „Counter – Strike“ – 15, „Need for Speed: Carbon“ – 11, „Grand Theft Auto: Vice City“ – 10, „Linage 2“ – 10.

Iš 166 apklaustų berniukų po 41 įvardijo du žaidimus – „Counter-Strike“ ir „GTA: San Andreas“¹⁰³.

Counter - Strike žaidimo esmė yra kovoti vienai komandai prieš kitą šaunamaisiais ginklais. Yra dvi komandos: teroristai ir counter teroristai (antiteroristai). Už kiekvieną nušautą kitos komandos žaidėją gaunamas taškas. Žaidime naudojami ginklai, kurie yra ir tikrovėje.¹⁰⁴

„GTA: San Andreas“ trumpa apžvalga: Prieš penketą metų Carlas Johnsonas pabėgo iš Los Santos miesto keliamų sunkumų. San Andreas - miestas, užvaldytas gaujų, narkotikų ir korupcijos. Čia kino žvaigždės ir milijonieriai bando išvengti narkotikų prekeivių bei gaujų smogikų. Dabar devintojo dešimtmečio pradžia. Carlui reikia keliauti namo. Jo mama nužudyta, likusi šeima nusiritusi žemyn, visi vaikystės draugai papuolę į bėdą. Jam grįžus, pora korumpuotų policininkų apkaltina jį žmogžudyste. CJ priverstas keliauti per San Andreas valstiją, tam kad išgelbėtų savo šeimą ir užvaldytų gatves.¹⁰⁵

Antroje vietoje (nurodė 35 respondentai) – „Need for Speed: Carbon“, žaidimas, pristatantis naujos kartos automobilių „tiuninimą“, leisiantį žaidėjams su savo komandos automobiliais daryti viską. Trečioje vietoje – „Linage 2“. Šį žaidimą paminėjo 29 respondentai.

¹⁰² Žaidimo „The Sims 2“ aprašymas. http://games.lt/g/game_naujiena/5726 (prisijungimo laikas: 2006 11 02).

¹⁰³ „GTA: San Andreas“ daugiau neprieinamas Australijoje, kadangi Australijos Filmų ir Literatūros klasifikacijos biuras oficialiai uždraudė žaidimą, dėl jame paslėpto mini žaidimo su seksualiais motyvais „Hot Coffee“. Anksčiau žaidimas buvo paženklintas MA15+reitingu, kas leido visiems prekybininkams pardavinėti žaidimą nuo 15 metų. Tačiau po kilusio skandalo JAV ir kitose šalyse, klasifikacijos biuras uždraudė žaidimą ir įsakė visiems prekybininkams pašalinti žaidimą iš prekybos. (www.games.lt/apzvalgos) (2006 11 03)

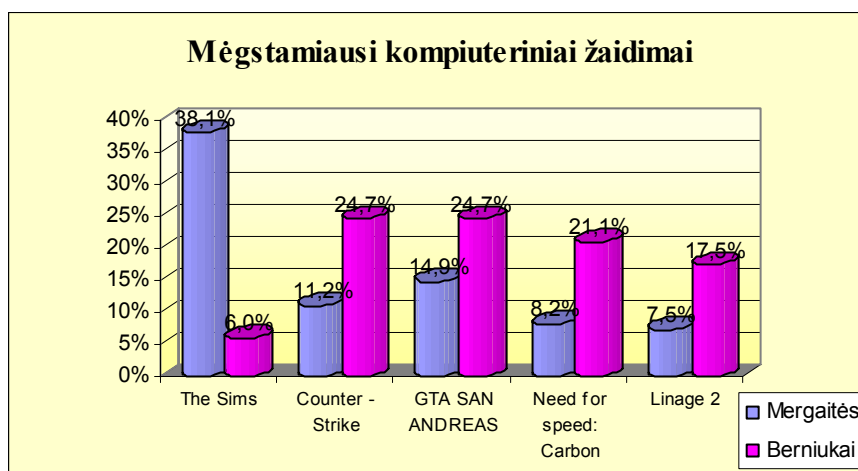
¹⁰⁴ Žaidimo „Counter-Strike“ aprašymas. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Counter-Strike> (2006 11 02).

¹⁰⁵ Žaidimo „GTA: San Andreas“ aprašymas. http://www.games.lt/g/game_apie/447 (2006 11 03).

„Linage II” – vienas populiariausių internetinių RPG (vaidmenų) žaidimų, kuriame tokią žaidimo sėkmę labiausiai nulėmė grafika, platus ginklų, šarvų ir kitų daiktų pasirinkimas, galimybė kovoti kartu su savo draugais¹⁰⁶.

Ketvirtoje vietoje „NBA LIVE”, paminėjo 18 respondentų, o penktoje vietoje (17 respondentų) – „World of Warcraft”. Autorė susidomėjo ir atskirais, bent 3 kartus įvardytais žaidimais¹⁰⁷. Ji nusprendė patikrinti, ar jie nėra smurtiniai. Patikrinus kompiuterinių žaidimų turinį paaiškėjo, kad dauguma berniukų paminėtų žaidimų turi smurtinių elementų: šaudymas, muštynės, kraujas, terorizmas, karai ir pan. Lyginant pirmos ir antros amžiaus grupės respondentų atsakymus paaiškėjo, kad 11-13 metų (I grupės) respondentai žaidžia mažiau mąstyti reikalaujančius žaidimus ir žaisdami praleidžia daugiau laiko nei 14-17 metų paaugliai.

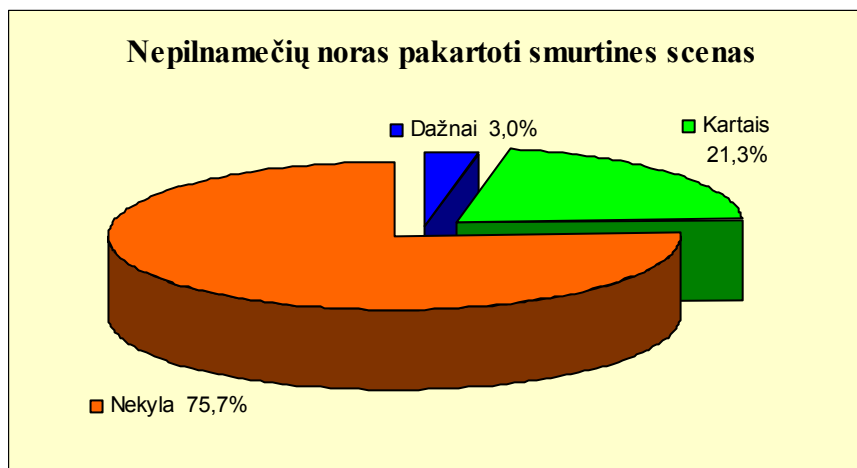
6 diagrama

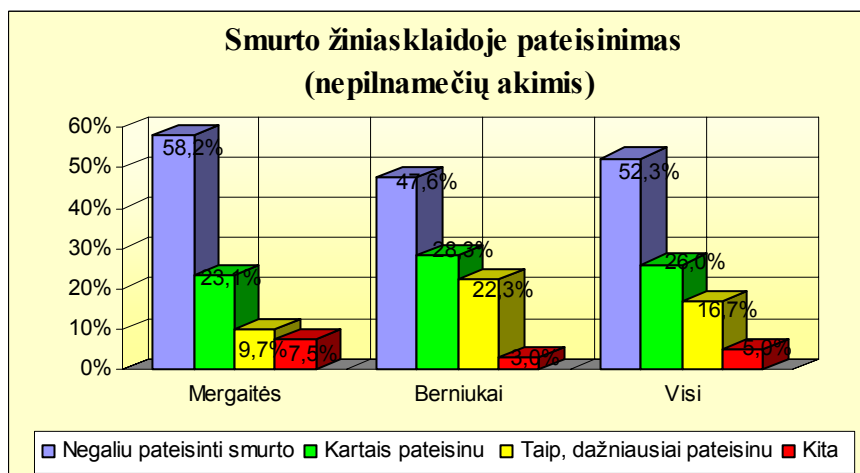
9 klausimas. (Ar kyla noras pakartoti spaudoje aprašytų smurtinių straipsnių herojų veiksmus, per televiziją transliuotas ar internete aptiktas smurtines scenas ar per radiją girdėtus smurtinius pasakojimus) konkrečiai padėjo atsakyti į klausimą apie žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams. Apibendrinus respondentų atsakymus paaiškėjo, kad žiniasklaidos poveikis nepilnamečiams egzistuoja, nors 75,7 proc. respondentų (žr. 7 diagramą ir 2 priedo 9 lentelę) atsakė, kad jiems nekyla noras pakartoti matytus ar aprašytus žiniasklaidoje smurtinių straipsnių herojų veiksmus. 21,3 proc. apklaustųjų teigia, kad kartais jiems kyla noras padaryti kažką panašaus. Vadinasi ¼ apklaustųjų mano, kad žiniasklaida juos įtakoja. 3 proc. respondentų nurodė, kad žiniasklaida daro didelį poveikį, nes jiems dažnai kyla noras pakartoti perskaitytas, girdėtas ar pamatytas smurtines situacijas. Apibendrinant galima teigti, kad smurtas žiniasklaidoje yra nepilnamečių vystymosi raidą įtakovantis veiksnys, tačiau ne pagrindinis (apie kitus veiksnius žr. 12 klausimą ir 4.3 skyrių).

¹⁰⁶ Žaidimo „Linage 2“ aprašymas. <http://games.lt/g/forum.zinutes/20242> (prisijungimo laikas: 2006 11 03).

¹⁰⁷ Respondentai įvardijo šiuos žaidimus: „Ok Mu online“, „Heroes“, „Runescape“, „Age of impare“, „Final fantasy“, „Strong Hold“, „Red Alert“, „Doom 3“, „Grand heft Auto 3“ (tyrimo duomenys, aut. pastaba).

10 klausimas. Dešimtas klausimas buvo pateiktas norint išsiaiškinti, ar nepilnamečiai pateisina filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų vaizduojamą smurtą. Buvo pateikti 4 atsakymų variantai, iš jų 1 uždaras, 1 atviras ir 2 pusiau atviri (kad respondentai galėtų pagrįsti savo atsakymą). Smurto negali pateisinti 52,3 proc. respondentų: 58,2 proc. mergaičių ir 47,6 proc. berniukų (plačiau žr. 8 diagramą ir 2 priedo 10 lentelę).

Tiek pirmoje (11-13 metų), tiek antroje (14-17 metų) amžiaus grupėje mergaitės negali pateisinti smurto panašiai – 60 proc. ir 60,3 proc. Pažymėtina, kad skirtingo amžiaus grupių berniukai atsakė į klausimą kaip negalintys pateisinti smurto skirtingai. Pirmoje amžiaus grupėje (11-13 metų) negali pateisinti smurto 58,3 proc. respondentų, o antroje (14-17 metų) – 36 proc. Paaikškėjo, kad vyresnio amžiaus berniukai labiau linkę pateisinti smurtą.

Kartais pateisina smurtą 26 proc. respondentų: iš jų – 23,1 proc. mergaičių ir 28,3 proc. berniukų. Kaip pasiskirstė atsakymų variantai į šį klausimą amžiaus grupėse (žr. 2 priedo 11 lentelę). Nepilnamečiai nurodė priežastis dėl kurių kartais pateisina smurtą žr. 1 lentelę (aut. pastaba - kalba netaisyta) (atsakymai/pateiktų atsakymų skaičius):

1 lentelė

Mergaičių atsakymai	Sk.	Berniukų atsakymai	Sk.
Išgalvota, nerealu, tai tik filmas ar laida;	7	Tai - netikra, išgalvota, vaidyba;	7
Gynyba; vieni veikėjai išprovokuoja kitus; būna tam priežastis;	Po 3	Be smurto žaidimai ir filmai būtų neįdomūs;	5
Pritraukia daugiau žmonių, sudomina;	2	Kartais smurto reikia, priklauso nuo situacijos;	4
Kiti atsakymai: gėris nugali blogį; žmonėms būtina žinoti, kas yra smurtas; tai veiksmas, vienas prilindo ir pan., sprendimo neranda ir smurtauja; smurto problema – blogas tėvų elgesys su vaiku; pasaulyje ne vien gėris, yra ir blogio; kartais smurto vaizdavimas padeda mums suprasti, jog taip elgtis neteisinga; patys išprovokuoja kitus, o paskui stebisi, kad prieš juos naudojamas smurtas.	Po 1	Tai tik filmai; gynyba, savigyna; sudomina žiūrovą;	Po 3
		Patinka smurtas; veikėjai kovoja už gėrį, prieš blogį; dažnai tai būna juokinga;	Po 2
		Kiti atsakymai: erzina; kai kas nors nužudo artimus žmones; tai puikus pavyzdys, kad galėtum pakartoti; ne visada smurtas yra žiaurus; aktoriai filmuodamiesi smurto filmuose daugiau uždirba; kai žmonės nesupranta žodžiu, reikia smurto.	Po 1

Atsakymą (kartais pateisina smurtą) pažymėjo, bet nenurodė priežasties 23 respondentai (9 mergaitės ir 14 berniukų). Į klausimą – **taip, dažniausiai pateisinu smurtą** atsakė 16,7 proc. respondentų: iš jų – 9,7 proc. mergaičių ir 22,3 proc. berniukų. Respondentų smurto pateisinimo priežastys pateiktos (žr. 2 lentelę) žemiau esančioje lentelėje.

2 lentelė

Mergaičių atsakymai	Sk.	Berniukų atsakymai	Sk.
Pateisinu, nes įdomu	2	Tai tik filmas, ne realybė	4
Suvaidinta; aš tolerantiškai į tai žiūriu; nelaikau vaizduojamo smurto tikrove, nes žaidimai lieka žaidimais; tai tik laidos, neatrodo tikra; man tai nesvarbu	Po 1	Vaizduojant smurtą daugiau veiksmo, įdomiau; smurtiniai žaidimai yra įdomesni	3
		Tame nieko blogo nematau; patinka, kai žiauru, daug kraujo; žaidimų metu įdomu žudyt	Po 1

Atsakymą (taip, dažniausiai pateisinu smurtą) pažymėjo, bet nemotyvavo 15 respondentų (2 mergaitės, 13 berniukų). Skiltyje **Kita** atsakymus pažymėjo 5 proc. respondentų, nurodydami šias priežastis (aut. pastaba: atsakymas/ atsakiusiųjų skaičius):

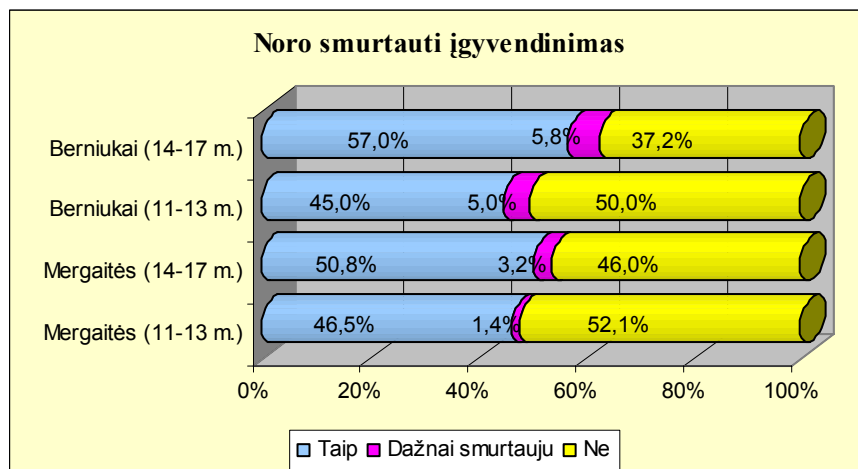
- aš kažkaip nekreipiu į tai dėmesio – 5;
- nežinau – 4;

- pateisinu tik savigynos veiksmus; žiūrint kokio pobūdžio filmas, ir kokia priežastis smurtauti – po 2;
- žaidimuose gali būti daug smurto; vaizduojamas smurtas yra fiktyvus; žaidimuose pateisinu, nes tai tik žaidimai – po 1.

Respondentų pateikti atsakymai tiesiogiai parodo psichologinį žiniasklaidos poveikį nepilnamečio asmenybei, o įvardintų priežasčių gausa patvirtina, kad atsakyta buvo labai rimtai.

11 klausimas. (Ar teko pačiam smurtauti). Vienuoliktas klausimas yra tiesiogiai susijęs su 12 ir 13 klausimais. Šio klausimo tikslas išsiaiškinti, ar nepilnamečiai smurtauja. Buvo pateikti trys uždari atsakymo variantai, atsakius į klausimą „ne“, pateikta nuoroda (pereikite prie 14 klausimo). Remiantis subjektyviais tyrimo duomenimis 50 proc. respondentų atsakė, kad *smurtauja*, 4 proc. apklaustųjų nurodė, kad *dažnai smurtauja*, o 46 proc. – nenaudoja smurto. Liūdna, tačiau daugiau nei pusė apklaustųjų smurtauja. Pažymėtina, kad daugiau smurtauja berniukai – 51,2 proc., (pasitvirtino M. Singerio atlikto empyrinio tyrimo duomenys, žr.20 psl) tačiau nelabai atsilieka ir mergaitės 48,5 proc. 14-17 metų paaugliai smurtauja daugiau lyginant su 11-13 metų nepilnamečiais (žr. 2 priedo 11, 11.1 bei 11.2 lenteles ir 9 diagramą).

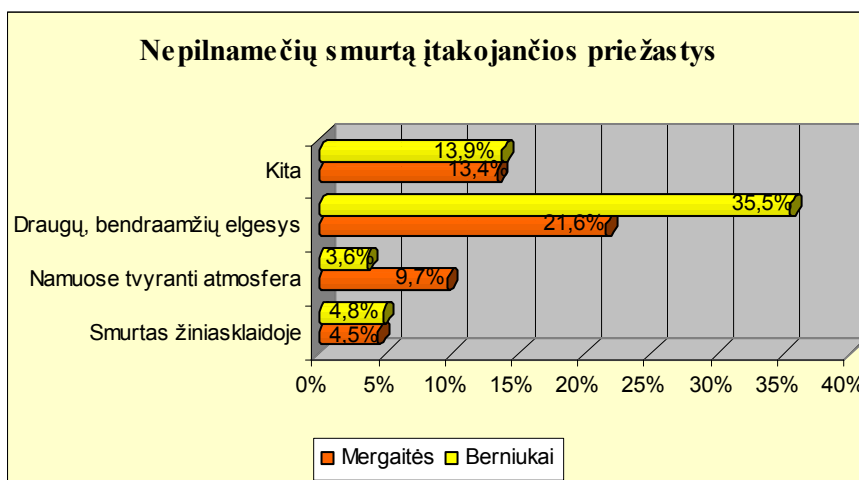
9 diagrama

12 klausimas. (Jei teko smurtauti, dėl kokių priežasčių?) Pateikdama šį klausimą autorė tikėjosi gauti tiesioginį atsakymą į klausimą, kiek procentų respondentų žiniasklaidoje vaizduojamas smurtas skatina smurtauti. Šio klausimo atsakymo variantus autorė pakoregavo atlikusi pilotinį tyrimą, nes pilotinio tyrimo metu dauguma respondentų buvo nurodę atsakymą „kita“. Todėl pirmus tris atsakymų variantus ji pakeitė kitais (žr. Anketa). Paaikškėjo, kad žiniasklaidoje vaizduojamas, aprašomas, išgirstas smurtas skatina smurtauti 4,7 proc. tyrimo respondentų. Labiausiai nepilnamečiai (jų teigimu) smurtauja dėl draugų ar bendraamžių netinkamo elgesio jų atžvilgiu – šį atsakymą nurodė 29,3 proc. apklaustųjų (iš jų 21,6 proc. mergaičių ir 35,5 proc. berniukų). 13,7 proc. nepilnamečių įvardijo kitas priežastis, tokias kaip mokykloje tvyranti aplinka, namuose įvykęs konfliktas, gatvėje matytas nepažįstamų žmonių

panašus elgesys, patyčios, daiktų gadinimas. 6,3 proc. (9,7 proc. mergaičių ir 3,6 proc. berniukų) nepilnamečių nurodė, kad smurtauja dėl namuose tvyrančios aplinkos. (žr. 10 diagramą) Pažymėtina, kad smurtą patiriantys vaikai pasižymi didesne psichologinių ir elgesio sunkumų rizika. Šių vaikų pažintinė branda taip pat atsilieka nuo bendraamžių. Jie sunkiau suvokia kitų žmonių emocinius išgyvenimus, agresyviai elgiasi su bendraamžiais, jiems būdinga silpna savikontrolė bei neigiami emociniai išgyvenimai.¹⁰⁸ Nors namuose tvyrančios aplinkos kriterijų nurodę respondentai, anot jų, nėra įtakojami smurtauti žiniasklaidos priemonėmis, jiems išskyla kita grėsmė – nesulaukus tinkamos pagalbos namuose papildyti gatvės vaikų gretas.

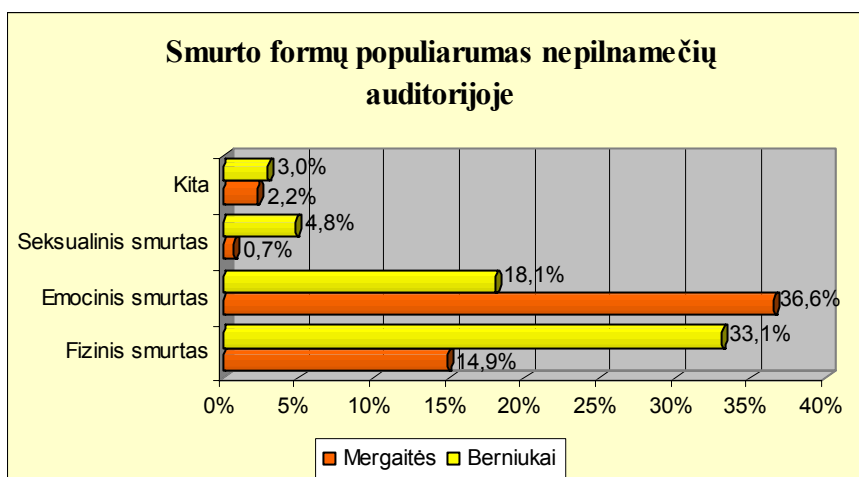
10 diagrama

13 klausimas. (Kokią smurto formą naudojote) (žr. 11 diagramą ir 2 priedo 13 lentelę). Kadangi pagrindinės smurto formos yra fizinis, emocinis, seksualinis smurtas, autorė siekė išsiaiškinti, kokią smurto formą dažniausiai naudoja nepilnamečiai, nes anot autorės, žiniasklaidoje daugiausiai demonstruojamas fizinis smurtas. Dažniausiai naudojama smurto forma yra emocinis smurtas. Jį paminėjo 26,3 proc. respondentų. Antroje vietoje pasiliko fizinis smurtas, kurį, respondentų teigimu, naudoja 25 proc. apklaustųjų. Lyginant berniukus su mergaitėmis, berniukai daugiau naudoja fizinį smurtą (33,1 proc.). Mergaičių, naudojančių šią smurto formą dvigubai mažiau (14,9 proc.). Mergaičių tarpe populiarsnė emocinio smurto forma, o berniukų – fizinio smurto forma. Įdomus faktas, kad 3 proc. nepilnamečių remiantis subjektyviais tyrimo duomenimis naudojo seksualinį smurtą. Autorės nuomone, tai gali būti tiesa, nes apklaustųjų amžius buvo 11-17 metų. Vyresnės amžiaus grupės paaugliai galėjo jį naudoti, nes kaip žinoma dabar lytinis gyvenimas pradedamas daug anksčiau, dar sėdint mokyklos suole. 2,7 proc. respondentų pažymėjo kitą smurto formą, tačiau tik keletas iš jų ją įvardijo (kaip agresijos naudojimą, išsirikimą, ekonominį smurtą), kiti - nepatiksino atsakymo.

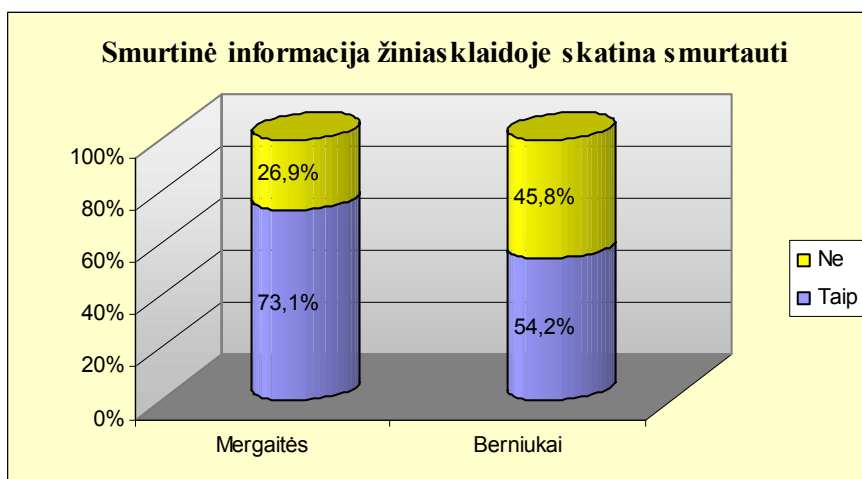
¹⁰⁸ Didžiokienė A., N. Žemaitienė N. Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta//Visuomenės sveikata: medicina. - Kaunas, 2005, Nr.41(1).

11 diagrama

14 klausimas. (Kaip manote, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti?) Šis klausimas buvo pateiktas kaip dvyliktojo klausimo papildymas. Dvyliktajame klausime galima buvo sužinoti, kiek respondentų žiniasklaidoje vaizduojamas smurtas įtakoja smurtauti. Šis klausimas pateiks tik nuomonę, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones (t.y. bendrai) smurtauti. Šiuo klausimu autorei rūpėjo problemos įvertinimas žvelgiant nepilnamečių akimis. 62,7 proc. apklaustųjų mano, kad smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti, 37,3 proc. nurodė priešingą variantą. Mergaitės (73,1 proc.) lyginant su berniukais (54,2 proc.) labiau tiki smurto žiniasklaidoje poveikiu žmonėms. Grafinė tyrimo informacija pateikta 12 diagramoje, skaitinė informacija (žr. 2 priedo 14 lentelę).

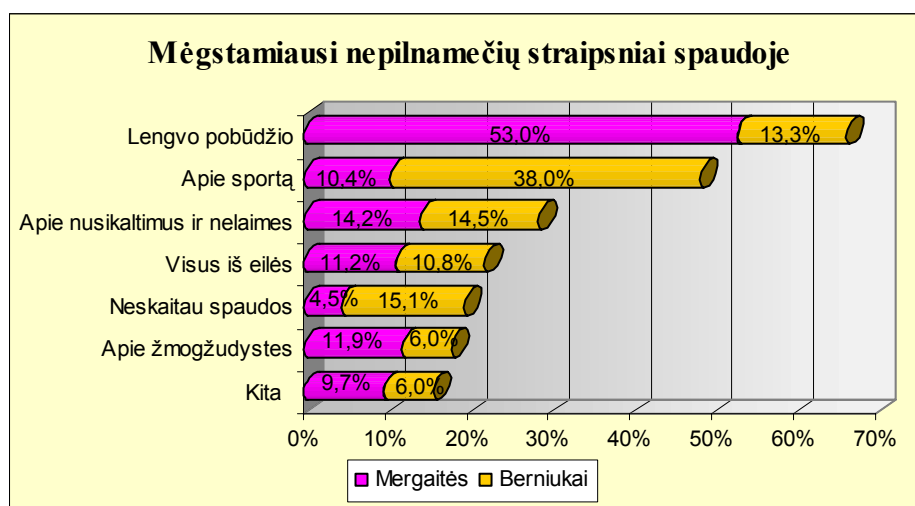
12 diagrama

15 klausimas. (Kokius straipsnius labiausiai mėgstate skaityti?) Penkioliktas klausimas buvo pateiktas informacijos apie smurtinių straipsnių populiarumą nepilnamečių auditorijoje tikslu. Autorė specialiai išskyrė straipsnius apie nusikaltimus ir nelaimes bei straipsnius apie žmogžudystes, norėdama sužinoti, kiek respondentų tokius straipsnius skaito.

Populiariausi paauglių tarpe yra lengvo pobūdžio straipsniai (anekdotai, horoskopai). Juos nurodė 31 proc. respondentų. Antroje vietoje pagal populiarumą – straipsniai apie sportą (nurodė 25,7 proc. apklaustųjų). Trečioje vietoje – straipsniai apie nusikaltimus ir nelaimės – 14,3 proc. (žr. 2 priedo 15 lentelę). Autorės nuomone, ji gerai padarė išskirdama atskirai straipsnius apie žmogžudystes. Tai buvo tarytum papildomas kriterijus smurtinių straipsnių populiarumui nustatyti. Straipsniai apie žmogžudystes patinka 8,7 proc. apklaustųjų. Įdomu tai, kad mergaitės skaito daugiau straipsnių apie žmogžudystes negu berniukai (žr. 13 diagramą). Apie nusikaltimus ir nelaimės berniukai skaito šiek tiek daugiau. Straipsnių populiarumą remiantis lyties kriterijumi atspindi 2 Priede pateikta 15 lentelė. 23 proc. apklaustųjų domisi straipsniais apie nusikaltimus ir nelaimės bei mėgsta skaityti apie žmogžudystes, o tai remiantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos įstatymo nuostatomis – smurtinė informacija.

13 diagrama

16 klausimas. (Pasirinkite 2 iš pateiktų laidų, kurias Jums patiko (-inka) žiūrėti). Šio klausimo tikslas – išsiaiškinti, ar vaikams patinka (patiko) žiūrėti laidas, kuriose gausu smurtinės informacijos. Šis klausimas buvo pakoreguotas pilotinio tyrimo metu, beveik visiems respondentams skiltyje kita įrašius realybės šou „Kelias į žvaigždes“, įtraukiant šį realybės šou į galimų atsakymų variantus.

Pasirinkdama laidų pavadinimus, autorė rėmėsi tiesioginiu savo darbu Žurnalistų etikos inspektorius tarnyboje. Daugumą iš pateiktų laidų dėl jose esančių Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų svarstė prie Žurnalistų etikos inspektorius veikianti ekspertų grupė, susidedanti iš kompetentingų teisininkų, psichologų, kinokritikų, filosofų. Respondentams atsakius į klausimus paaiškėjo, kad labiausiai jiems patinka žiūrėti šou „Amerikietiškos imtynės“. Jį žiūri 39,3 proc. apklaustųjų. Šiame šou, imituojančiame sportines imtynes, daugiau teatrališkų momentų, aistrų, vaidybos ir apsimetinėjimo, o ne tikros

jėgos demonstravimo.¹⁰⁹ Stipruoliai gladiatoriai ringe atskleidžia visas „geriausias“ savo kovines savybes, tačiau visa tai – tik smagus šou žiūrovams, neturintis nieko bendro su sportu. Šis šou yra pažymėtas indeksu N-14. Įdomu tai, kad pirmoji respondentų grupė (11-13 metų) taip pat labai mėgsta žiūrėti šią laidą, ją žiūri 40,8 proc. mergaičių ir berniukų – 48,8 proc. Pažymėtina, kad buvo apklausta 151 šios amžiaus grupės respondentas (71 mergaitė ir 80 berniukų). Pastebėtina, kad šį šou žiūrintys nepilnamečiai nesilaiko Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimo Nr. 681 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ reikalavimų.¹¹⁰ Autorė pastebėjo, kad BTV piktnaudžiauja ir šou pradeda rodyti dažniausiai 20.50 val., pažeisdama to paties aprašo reikalavimą, kad laidos, žymėtos N-14 turi būti rodomos nuo 21 val.

Respondentai skiltyje „kita“ įrašė realybės šou (34 proc.) „Kelias į žvaigždes“, „Dangus“, „Big brother“. Skiltyje „kita“ buvo paminėtos ir laidos: „Ragai“, „Uždrausta zona“ bei „Top 10“. Jas įrašė 3 proc. respondentų.

Trečioje vietoje yra laida apie kompiuterinius žaidimus – „Demo“, ją pažymėjo 25,7 proc. apklaustųjų. Pažymėtina, kad susidomėjimas kompiuteriniais žaidimais nuolat auga. Ši laida buvo rodoma sekmadienį ryte 9.30 val. LNK kanalu.¹¹¹ Tačiau pasirodžius Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimui dėl šioje laidoje paskelbtos viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams, laida buvo panaikinta iš eterio. Šiuo metu transliuojama kita laida apie naujas informacines technologijas – „Bitė plus“, kurioje minėto įstatymo pažeidimų nepastebėta.

Ketvirtoje vietoje pasiliko žiūrovų pamėgta savaitinė dokumentinė drama apie specialiųjų tarnybų darbą – „Komanda 2“ (ją žiūri 22,3 proc. apklaustųjų), o penktoje vietoje – „TV pagalba“ – 21,3 proc. Pokalbių šou „Nomeda“ ir pramoginė laida „Dušas“ dalinasi šeštąją ir septintąją vietas. TV1 laida „Dušas“ – tai interaktyvus neįpareigojančio formato šou, naktinėjantį jaunimą „prausiantis“ SMS, pokalbiais, gandais, muzika, sporto, mados patarimais, geru lietuvišku kinu ir prizais. Eksperimentų nebijantis ir nuolat tobulėjantis „Dušas“ rodomas šešis kartus per savaitę, nuo sekmadienio iki penktadienio.¹¹²

Mažiausiai žiūrima iš anketoje pateiktų laidų (3,3 proc.) yra „Meilės kaina“. Laidos „Meilės kaina“ kūrėjai remiasi realia kriminaline istorija ir ją atpasakoja. Projekto idėja –

¹⁰⁹ Informacija apie šou „Amerikietiškos imtynės“ (<http://www.btv.lt/index.php/pageid/82/programid/51>) (prisijungimo laikas: 2006 11 15).

¹¹⁰ Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.

¹¹¹ Informacija apie laidą „Demo“. www.demotv.lt/apie-mus/ (prisijungimo laikas: 2006 11 15).

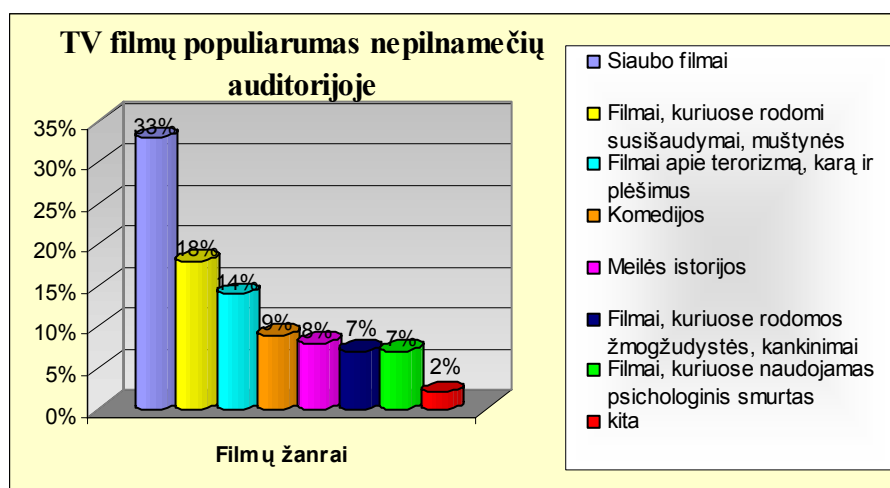
¹¹² Informacija apie šou „Dušas“. <http://dusas.lt/dusas.html> (prisijungimo laikas: 2006 11 14).

parodyti, kaip ir kokie nusikaltimai daromi iš aistros ir meilės. Realybei atkurti vaidinamos situacijos, pateikiama daug operatyvinės medžiagos, komentarų. Šokiruojančios kraupių kriminalinių kronikų paslaptys prikausto žiūrovų dėmesį nuo pirmųjų laidos akimirų iki paskutinių kadru.¹¹³ Prie žurnalistų etikos inspektoriaus veikianči ekspertų grupė įvertinusi laidoje „Meilės kaina“ (BTV, 2006-05-03, 2006-05-10, 2006-05-16, 12.40 val.) viešai paskelbtą informaciją nustatė, kad laidoje paskelbta informacija, susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu. Laidoje „Meilės kaina“ (BTV, 2006-05-16, 12.40 val.) rodomas mirusio žmogaus kūnas. Toks rodymas nėra reikalingas tapatybei nustatyti. Kitose minėtose „Meilės kainos“¹¹⁴ laidose esanti informacija atitinka Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 8 punkte numatytą kriterijų, o laida „Meilės kaina“ (BTV, 2006-05-16, 12.40 val.) – šio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2 ir 8 punktuose numatytus kriterijus. Pagal savo turinį šios laidos turėtų būti žymimos indeksu N-14.¹¹⁵ Po žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimo pasirodymo laida „Meilės kaina“ išnyko iš televizijos ekrano.

Apibendrinant galima pasakyti, kad autorė pasirinko būtent šias laidas žinodama, kad jose pasitaikydavo Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimų, norėdama įsitikinti, ar vaikai šias laidas žiūrėjo, nes įstatymiškai nustatyta, kad jos daro neigiamą poveikį nepilnamečiams.

17 klausimas. (Kokie filmai Jums labiausiai patinka) Šis klausimas buvo pateiktas nustatyti smurtinių filmų populiarumui nepilnamečių auditorijoje. Nepilnamečiai labiausiai mėgsta žiūrėti siaubo filmus. Kitų filmų populiarumas nepilnamečių auditorijoje atsispindi 14 diagramoje ir 2 priedo 17 lentelėje.

14 diagrama

¹¹³ Informacija apie laidą „Meilės kaina“. http://www.balticumtelevizija.lt/laidos_uzdraust.htm (prisijungimo laikas: 2006-11-15).

¹¹⁴ Laidų „Meilės kaina“ trumpas turinys, Priede Nr. 5.

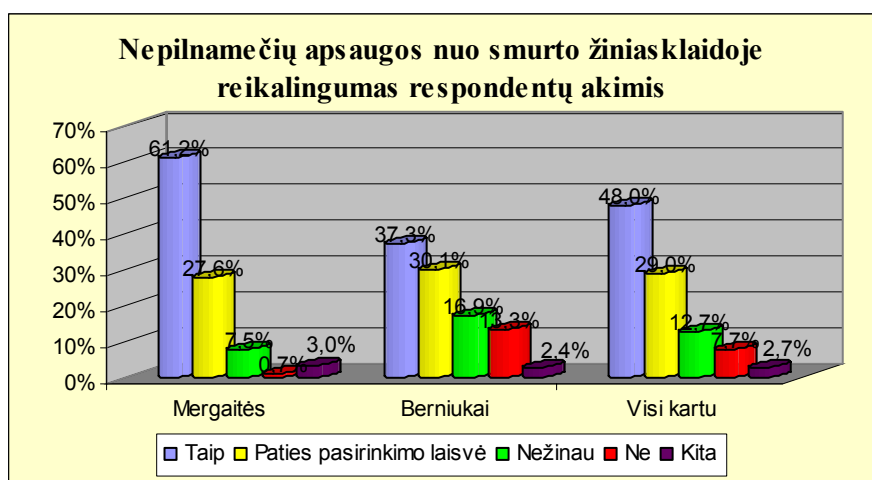
¹¹⁵ 2006 m. birželio 14 d. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimas.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=4125&k_id=1&d_id=56400 (prisijungimo laikas: 2006-06-15).

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, kad filmus, kuriuose vaizduojamas smurtas didesnei daliai nepilnamečių žiūrėti patinka.

18 klausimas. (Ar nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio). Šiuo klausimu autorė sureikšmino respondentus suteikdama jiems galimybę nuspręsti, ar jiems reikia, kad nepilnamečių apsaugą vykdančios institucijos, tėvai, žiniasklaidos atstovai ir pan. rūpintųsi ir apsaugotų juos nuo žalingo informacijos turinio. 48 proc. respondentų (iš jų 61,2 proc. mergaičių ir 37,3 proc. berniukų) atsakė, kad nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio. Kad kiekvienas nepilnametis turi šiuo klausimu pasirinkimo laisvę įvardijo 29 proc. apklaustųjų. 12,7 proc. respondentų neturi nuomonės šiuo klausimu, nes pateikė atsakymą nežinau. 7,7 proc. respondentų apsauga nuo žalingo informacijos turinio žiniasklaidoje nereikalinga. 2,7 proc. pateikė šiuo klausimu kitas nuomones: vieni mano, kad nepilnamečiai turi patys apsiginti, kiti, kad ne visus paauglius reikia apsaugoti, treči teigia, kad viskas priklauso nuo auklėjimo, ar vaikus reiks saugoti, ketvirti teigia, kad nuo žiaurių epizodų apsaugoti būtina. Viena iš apklaustųjų pasakė, kad smurtas žiniasklaidoje, jos nuomone, daro teigiamą poveikį, nes parodoma, koks smurtas yra šlykštus, skatina to vengti. Tyrimo duomenys šiuo klausimu pateikti (žr. 15 diagramą ir 2 priedo 18 lentelę).

15 diagrama

Apibendrinusi Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimo rezultatus, autorė padarė tokias išvadas:

1. Remiantis subjektyviais respondentų atsakymais, galima teigti, kad smurto žiniasklaidoje kiekis yra didelis, o smurtauti žiniasklaidos priemonės tiesiogiai skatina remiantis 4,7 proc. apklaustųjų. Nors atlikus tyrimą neigiamas tiesioginis žiniasklaidos poveikis respondentų teigimu pastebėtas, tačiau smurtauti nepilnamečius daugiausiai skatina kiti veiksniai (draugų ar bendraamžių elgesys, atmosfera namuose ir pan.).
2. Didžiausią poveikį nepilnamečių fiziniam, psichiniam ir doroviniam vystymuisi daro televizija ir internetas (kompiuteriniai žaidimai), nes šios žiniasklaidos priemonės yra

populiariausios nepilnamečių tauditorijoje. Smurtines laidas ir laidą apie kompiuterinius žaidimus, kuri ir buvo pašalinta iš eterio dėl neigiamo poveikio nepilnamečiams, apklaustieji žiūrėti mėgsta (mėgo), nesuvokdami tiesioginės jiems daromos žalos.

3. Apklaustieji suvokia egzistuojant smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams problemą, tačiau šio reiškinio pasekmių¹¹⁶ nesupranta. Nors beveik pusė respondentų ir nesilaiko filmų bei televizijos laidų žymėjimo tvarkos, dauguma teigia, kad jie turi būti apsaugoti nuo žalingo informacijos poveikio. Todėl galima teigti, kad Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimas¹¹⁷ Nr. 681 yra neveiksmingas. Į klausimą dėl apsaugos nuo žalingo poveikio informacijos, nurodydami atsakymą „nežinau“ nepilnamečiai pasako, kad jiems trūksta informacijos apie institucijas, kompetentingas šioje srityje ir, kad prevencija nepakankama.
4. Klausimai apie smurto pateisinimą žiniasklaidos priemonėse bei norą pakartoti matytus, aprašytus vaizdus padėjo nustatyti psichologinį poveikį nepilnamečių vystymuisi. Kad poveikis yra patvirtina ne tik tyrimo rezultatai, kurie parodo, kad ketvirtadaliui apklaustųjų kyla noras pakartoti tai, ką jie mato, išgirsta ar perskaito, bet ir tai, kad nemaža dalis apklaustųjų pateisina smurtą, o pusė jų viena ar kita forma smurtauja patys. Žiniasklaida, anot autorės, daro didelį poveikį 3 proc. respondentų, nes jiems dažnai kyla noras pakartoti matytus vaizdus. Pažymėtina, kad daugiau smurtauja berniukai – 51,2 proc., tačiau nelabai atsilieka ir mergaitės 48,5 proc. 14-17 metų paaugliai smurtauja daugiau lyginant su 11-13 metų nepilnamečiais. Mergaičių tarpe populiareesnė emocinio smurto forma, o berniukų – fizinio smurto forma. Pažymėtina, kad 3 proc. nepilnamečių nurodė, kad naudoja seksualinį smurtą.

Apibendrinusi atlikto tyrimo rezultatus, autorė nusprendė kitame skyriuje padaryti 2005-2006 m. tyrimų rezultatų lyginamąją analizę.

3.3. 2005-2006 metų tyrimų rezultatų palyginimas

Lyginant 2005 m. (toliau – pirmasis) ir 2006 m. (toliau – antrasis) atliktus tyrimus pažymėtina, kad abiejuose tyrimuose buvo pasirinktas apklausos metodas, pateikta respondentams anketa. Pirmajame tyrime buvo pateikta 17 klausimų, antrajame (autorės) tyrime 18 klausimų. Autorė **pirmajame** savo anketos klausime pateikė smurto apibrėžimą, norėdama

---

¹¹⁶ Žaisdami smurtinius žaidimus, žiūrėdami smurtinio pobūdžio laidas ar nuolat pirmuose spaudos puslapiuose matydami lavonus, nepilnamečiai nesuvokia, kad jiems daromas psichologinis poveikis, veikiama jų sąmonė, o tai gali pasireikšti po kelerių metų ir turėti rimtas pasekmes. (aut. pastaba).

¹¹⁷ „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.

įsitikinti, kad respondentai suvokia smurto sąvoką plačiąja prasme. Pirmajame, 2005 m. tyrime toks klausimas nebuvo pateiktas. Abiems autorėms rūpėjo išsiaiškinti smurto poveikį, tačiau antrajame tyrime daugiau klausimų pateiktų poveikio dydžiui nustatyti. Pateikdama klausimus autorė rėmėsi pirmojo tyrimo klausimų anketa, palikdama 13 tokių pačių, papildytų ar panašių klausimų ir pateikdama 5 naujus savo sugalvotus klausimus, susijusius su vis daugiau auditorijos užkariaujančia žiniasklaidos priemone internetu, smurto formų pateikimu, kompiuterinių žaidimų žanrų įvardijimu ir pan. (žr. Anketą).

Autorės anketoje pateiktas **antrasis klausimas** (žr. 3 Priedo 1 lentelę) (Jūsų manymu smurtas Lietuvos žiniasklaidoje) atitiko pirmojo tyrimo anketos 9 klausimą. Palyginus tyrimų duomenis galima teigti, kad 2 proc. padaugėjo respondentų, manančių, jog smurto kiekis Lietuvos žiniasklaidoje yra didelis. Praėjusiais metais smurto žiniasklaidoje kiekį esant didelį nurodė 37,6 proc. apklaustųjų (45,5 proc. mergaičių ir 29,7 proc. berniukų). Šiais metais šis skaičius siekia 39,7 proc. (49,3 proc. mergaičių ir 31 proc. berniukų. Respondentų, nurodžiusių, kad smurto kiekis labai didelis skaičius taip pat padidėjo, pirmajame tyrime buvo 9,9 proc., antrajame 17,2 proc. Remiantis abiejų tyrimų rezultatais galima daryti išvadą, kad nepilnamečių, manančių, jog smurto kiekis žiniasklaidoje „didelis“ ir „labai didelis“ padaugėjo. Nepilnamečių, nurodžiusių vidutinį (pirmajame tyrime normalų) smurto kiekį sumažėjo. Praėjusiais metais šį variantą pasirinko 44,8 proc. respondentų, šiais metais – 37,1 proc. Sumažėjimas ženklus – 7,7 proc.

Trečiasis klausimas (žr. 3 Priedo 2 lentelę) (Kuriose žiniasklaidos priemonėse Jūsų manymu dažniausiai pateikiamos smurtinės scenos, smurtinė informacija?) atitinka 11-ąjį pirmojo tyrimo klausimą. Autorė šio klausimo atsakymų variantus papildė įtraukdama knygas, nes jos pagal Visuomenės informavimo įstatymą laikomos žiniasklaidos priemonėmis. Pažymėtina, kad tiek 2005 m., tiek 2006 m. tyrimų respondentai mano, kad daugiausia smurtinės informacijos televizijoje (pirmajame – 76,8 proc., antrajame tyrime – 79,5 proc.) Antroje vietoje pirmajame tyrime nurodyta spauda – 35,6 proc., antrajame – internetas (37,7 proc.). Trečioje vietoje pirmajame tyrime – internetas (19,6 proc.), o antrajame tyrime – spauda (21,9 proc.). Pokyčiai leidžia autorei teigti, kad internetas nepilnamečių tarpe populiarėja.

Ketvirtasis klausimas (Kada dažniausiai ir kokiomis žiniasklaidos priemonėmis naudojate?) atitinka pirmojo tyrimo 2 klausimą. Tik antrajame tyrime jis buvo gerokai papildytas, buvo įraukta spauda, radijas, internetas, todėl palyginti bus galima tik televizijos žiūrėjimo rezultatus. Lyginant abiejų tyrimų televizijos žiūrėjimo rezultatus pažymėtina, kad ryte televiziją žiūri 16,4 proc. I tyrimo ir 14,9 proc. II tyrimo respondentų. Dieną televiziją žiūri 50,8 proc. (I tyrimo) ir 32,5 proc. (II tyrimo) respondentų. Daugiausia II tyrimo respondentų (74,2 proc.) nurodė televiziją žiūrintys 18-21 val., 21-23 val. atitinkamai – 36 proc. ir 25 proc.

respondentų, o po 23 val. atitinkamai – 3,2 proc. ir 6,6 proc. Padidėjo žiūrinčiųjų televiziją po 23 val. skaičius, autorės nuomone, tai galėjo lemti skirtingas amžiaus grupių kriterijus tyrimuose.

Penktasis klausimas (žr. 3 Priedo 3 lentelę) (Ar laikotės dešiniajame televizoriaus kamputyje, nurodytų apribojimų (N-7, N-14, S) atitinka pirmojo tyrimo 8 klausimą. Tendencija dėl apribojimų laikymosi 11-13 metų amžiaus grupėje pakito: pirmajame tyrime 29,6 proc. respondentų nurodė nesilaikantys apribojimų, antrajame šis procentas sumažėjo – 21,9 proc. Lyginant visada apribojimų besilaikančiųjų skaičių pažymėtina, kad šis skaičius padidėjo (pirmajame tyrime – 10,4 proc., antrajame – 27,2 proc.) kaip ir respondentų, kurie kartais laikosi apribojimų skaičius (pirmajame 22 proc., antrajame 42,4 proc.). Matyt dalis nepilnamečių nusprendė laikytis apribojimų, nes paskutiniu metu tinklalapyje www.draugiskasinternetas.lt nepilnamečiai skatinami laikytis apribojimų, kviečiama pranešti apie internete pastebėtą smurtinę ar pornografinę informaciją. Įdomu tai, kad tik 8,6 proc. apklaustųjų nurodė, kad laikosi apribojimų esant tėvams namuose (pirmajame tyrime jų būta daugiau – 19,2 proc.). Autorės nuomone, galima teigti, kad dėl intensyvėjančių darbo tempų ir poilsio stygiaus tėvai nepakankamai rūpinasi smurto ir kitų neigiamų reiškinių kontrole žiniasklaidos priemonėse.

Šeštasis klausimas (žr. 3 Priedo 4 ir 4.1. lenteles), kiek valandų vidutiniškai per savaitę nepilnamečiai žiūri televiziją, klausosi radijo, skaito spaudą ir naudojami internetu atitinka pirmojo tyrimo 1 klausimą. Lyginant tyrimus, galima pasakyti, kad tiek pirmajame, tiek antrajame tyrimuose nepilnamečiai visomis žiniasklaidos priemonėmis dažniausiai naudojami iki 10 valandų per savaitę. 11-20 val. žiūri televiziją (44 proc. I tyrimo) ir 31,1 proc. (II tyrimo) respondentų, o naudojami internetu atitinkamai (18,4 proc. ir 21,9 proc.).

21-30 val. I tyrimo respondentai dažniausiai nurodė žiūrintis televiziją (27,2 proc.), II tyrimo – naudojami internetu (17,9 proc.). Tai dar kartą patvirtina interneto populiarėjimą. Virš 30 val. I tyrimo respondentai dažniausiai nurodė žiūrintis televiziją (11,6 proc.), o II tyrimo respondentai nurodė naudojamasi internetu 12,6 proc.

Lyginant nesinaudojančių žiniasklaidos priemonėmis skaičių pažymėtina, kad nesinaudojančių internetu skaičius sumažėjo (I tyrime – 21,2 proc., II tyrime – 14,3 proc.). Atsirado respondentų nežiūrinčių televizijos – 3,3 proc., pirmajame tyrime tokių respondentų nebuvo. Padaugėjo respondentų nesiklausančių radijo (atitinkamai 28 proc. ir 41,1 proc.) ir neskaitančių spaudos (atitinkamai 28,4 proc. ir 41,7 proc.).

Aštuntasis klausimas panašus į pirmojo tyrimo 5 klausimą. Pirmojo tyrimo autorė paprašė respondentų nurodyti mėgstamiausią kompiuterinį žaidimą, o antrojo tyrimo autorė paprašė nurodyti 2 kompiuterinius žaidimus, kadangi paprastai vaikams patinka daugiau nei vienas žaidimas. Populiariausiu tarp mergaičių (abiejuose tyrimuose yra žaidimas „The Sims 2“), o berniukams labiausiai patinka žaidimas – GTA: San Andreas (II tyrime) ir Counter-Strike (I

tyrime). Paaiškėjo, kad II tyrimo (autorės tyrimo) respondentai žaidžia daugiau smurtinių žaidimų nei I tyrimo respondentai (36,2 proc. ir 25,4 proc.).

Pirmas, septintas, dvyliktas, tryliktas, šešioliktas klausimai yra nauji, todėl jų nėra su kuo lyginti. Jie aptarti ir jų pateikimo tikslai pažymėti aptariant atlikto tyrimo rezultatus (žr. 3.2 skyrių).

Devintas klausimas¹¹⁸ (žr. Anketą ir 3 Priedo 5 lentelę) panašus į 13-tą pirmojo tyrimo klausimą, tačiau buvo patikslintas, nes pirmojo tyrimo metu šis klausimas buvo daugiau orientuotas į televiziją, pavartotas žodis *matytas*. Autorėi rūpi visos žiniasklaidos priemonės, todėl ji klausimą patikslino. Lyginant abiejų tyrimų rezultatus, galima teigti, kad jie panašūs: atsakymą **dažnai** pirmajame tyrime nurodė 0,8 proc. respondentų, o antrajame tyrime 5,3 proc. Padaugėjo respondentų, nurodžiusių, kad smurtines scenas jiems **kartais kyla** noras pakartoti (pirmajame tyrime šį atsakymą pateikė – 13,2 proc., antrajame – 21,3 proc.). Kad smurtinių scenų pakartoti nesinori pasakė 72,2 proc., pirmajame tyrime – 86 proc., todėl galima daryti išvadą, kad žiniasklaidos poveikis didėja, nes tiems respondentams, kuriems iki šiol nekilo noras pakartoti smurtines scenas, remiantis subjektyviais duomenimis šiuo metu toks noras kartais kyla.

Dešimtas klausimas (žr. 3 Priedo 6 lentelę) (ar pateisinate filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų smurtą sutampa su pirmojo tyrimo 15 klausimu. Šis klausimas buvo pateiktas tam, kad autorė sužinotų, kaip nepilnamečiai žvelgia į smurto problemą iš psichologinės pusės. *Negalintys pateisinti smurto* nurodė 67,7 proc., autorės tyrime – 61,5 proc., lyginant su pirmuoju tyrimu skaičius sumažėjo. Pirmajame tyrime *kartais* pateisina smurtą 23,3 proc., antrajame – 25 proc. Atsakymo variantą (*taip, dažniausiai pateisinu* – autorės tyrime ir *taip, visada pateisinu* pirmajame tyrime) pasirinko atitinkamai 11,2 proc. ir 7,5 proc. respondentų. Apibendrinus atsakymų į šį klausimą rezultatus paaiškėjo, kad daugėja respondentų pateisinančių žiniasklaidos priemonių veikėjų smurtą.

Vienuoliktas klausimas (Ar teko pačiam smurtauti) (žr. Anketą ir 3 Priedo 7 lentelę) panašus į pirmojo tyrimo 14 klausimą¹¹⁹, tačiau autorė jį pateikia tiesiogiai, kas pirmajame tyrime buvo atlikta paslėpta forma. Pirmajame tyrime buvo pateiktos tik dvi atsakymų alternatyvos: „taip“ ir „ne“, autorė papildė atsakymų variantus pateikdama alternatyvą dažnai smurtauja. Kad teko patiems smurtauti atsakė – 45,8 proc. apklaustųjų, pirmajame tyrime 4 proc. Dažnai smurtauja apibraukė 4 proc. II tyrimo apklaustųjų. Nesmurtauja pirmajame tyrime – 96 proc., antrajame – 51 proc. Smurtaujančių nepilnamečių skaičius ženkliai didėja, tai patvirtina ir

¹¹⁸ Ar kyla noras pakartoti spaudoje aprašytų smurtinių straipsnių herojų veiksmus, per televiziją transliuotas ar internete aptiktas smurtines scenas ar per radiją girdėtus smurtinius pasakojimus.

¹¹⁹ J. Zaks tyrime (klausimas – ar teko šį norą įgyvendinti).

subjektyvūs tyrimo duomenys. Autorė pateikė 12, 13 klausimus šio klausimo patikslinimui ir atsakymų patikimumo užtikrinimui. (žr. Tyrimo charakteristika).

Keturioliktas klausimas (Ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti, žr. 3 Priedo 8 lentelę) sutampa su pirmojo tyrimo 10 klausimu. Kad smurtas žiniasklaidoje *skatina žmones smurtauti* atsakė – 64 proc. respondentų, pirmajame tyrime – 42,4 proc. Atsakymo variantą „ne“ pažymėjo – 36 proc., ankstesniajame tyrime – 57,6 proc. Daugėja nepilnamečių, galvojančių, kad smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti. Remiantis subjektyviais tyrimų palyginimo duomenimis per metus šis skaičius padidėjo 22 proc.

Penkioliktas klausimas¹²⁰ (žr. 3 Priedo 9 lentelę) atitinka pirmojo tyrimo 4 klausimą. Palyginus abiejų tyrimų rezultatus, paaiškėjo, kad mergaitės labiausiai mėgsta skaityti lengvo pobūdžio straipsnius (62,1 proc. – pirmajame tyrime, 57,7 proc. antrajame tyrime.) Antrąją vietą mergaitės skiria straipsniams apie įdomius žmones (pirmajame tyrime – 34,1 proc.) ir apie nusikaltimus ir nelaimės antrajame tyrime (15,5 proc.), trečioje vietoje – apie nusikaltimus ir nelaimės (30,3 proc. – pirmajame tyrime) ir apie sportą (12,7 proc. – antrajame tyrime).

Berniukai labiausiai mėgsta skaityti apie sportą (48,3 proc. – pirmajame tyrime, 37,5 proc. – antrajame). Antroje vietoje – lengvo pobūdžio straipsniai (atitinkamai 39 proc. ir 15 proc.) Trečioje vietoje – straipsniai apie nusikaltimus ir nelaimės 27,1 proc. – I tyrime ir 13,8 proc. II tyrime). Kad neskaito spaudos nurodė 17,5 proc. berniukų ir 4,2 proc. mergaičių. Pirmajame tyrime toks atsakymo variantas nebuvo pateiktas. Pasitvirtino, kad berniukai vis labiau domisi smurtiniais straipsniais apie nusikaltimus ir nelaimės. Remiantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1, 2, 6, 7 ir 8 punktais tokio pobūdžio straipsniai daro neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, psichiniam ir doroviniam vystymuisi.

Septynioliktas klausimas (Kokie filmai Jums labiausiai patinka) atitinka pirmojo tyrimo 3 klausimą, tačiau lyginant su praėjusių metų atsakymų variantais, autorė pateikė daugiau atsakymų, susijusių su fizinio ir psichinio smurto naudojimo formomis, norėdama įsitikinti, ar nepilnamečiai tokius filmus žiūri. Buvo palikta pasirinkimo laisvė įrašyti labiausiai patinkančio filmo žanrą. Pirmojo tyrimo berniukai pirmąsias tris vietas skyrė: komedijoms (81,4 proc.), koviniams (67,8 proc.) ir siaubo (63,6 proc.) filmams. Autorės tyrimo berniukai nurodė: filmus, kuriuose rodomi susišaudymai, muštynės (27,7 proc.), siaubo (24,1 proc.) ir filmus apie terorizmą, karą, plėšimus (17,5 proc.). Pirmojo tyrimo mergaitės nurodė: komedijas (87,9 proc.), siaubo (63,6 proc.) ir nuotykių (53,8 proc.) filmus. Antrojo tyrimo mergaitėms patinka: siaubo (44,8 proc.), meilės istorijos (14,9 proc.) ir filmai, kuriuose naudojamas psichologinis smurtas (11,2 proc.). Palyginus rezultatus darytinos išvados, kad nepilnamečiai labai mėgsta žiūrėti

---

¹²⁰ Kokius straipsnius labiausiai mėgstate skaityti.

siaubo filmus, berniukams įdomesni smurtiniai filmai nei mergaitėms, tačiau ir jos jau pradeda vis labiau domėtis psichologinio smurto formomis.

Aštuonioliktas klausimas (žr. Anketą ir 3 Priedo 10 lentelę) atitinka pirmojo tyrimo 17 klausimą. Nepilnamečiai turėjo galimybę išreikšti savo nuomonę dėl apsaugos nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio. Kad nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio nurodė – 56,4 proc. (pirmajame tyrime) ir 48 proc. (antrajame tyrime). Į šį klausimą neigiamai atsakė – 7,6 proc. ir 7,7 proc. apklaustųjų. (abiejuose tyrimuose rezultatai sutapo). Kad, kiekvienas nepilnametis turi šiuo klausimu pasirinkimo laisvę nurodė – 26 proc. (I tyrimo respondentų) ir 29 proc. (antrojo tyrimo respondentų). Palyginus abiejų tyrimų atsakymus į šį klausimą galima teigti, kad mažėja respondentų, kurie mano, kad nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo informacijos turinio žiniasklaidoje. Remiantis subjektyviais duomenimis galima teigti, kad nepilnamečiai nori patys turi daugiau pasirinkimo laisvės, tačiau, autorės nuomone, šiuo klausimu turėtų rūpintis jų tėvai, atsakingos institucijos, o ne patys paaugliai.

Palyginusi abiejų tyrimų rezultatus, autorė norėtų pabrėžti keletą aspektų:

1. Atlikdama pirmojo ir antrojo tyrimų lyginamąją analizę autorė lygino tik 11-13 metų amžiaus grupių nepilnamečius¹²¹, norėdama pabrėžti šioje amžiaus grupėje smurto žiniasklaidoje poveikio kryptį didėjančia arba mažėjančia linkme.
2. Nepilnamečių, manančių, jog smurto kiekis žiniasklaidoje didelis ir labai didelis, padaugėjo, o nurodžiusių esant vidutinį smurto kiekį sumažėjo. Abiejų tyrimų respondentai mano, kad daugiausia smurtinės informacijos televizijoje, antrąją vietą užima internetas, o trečioje vietoje pagal smurtinės informacijos keikį – spauda.¹²² Šie pokyčiai leidžia autorei teigti, kad internetas nepilnamečių tarpe populiarėja.
3. Tendencija dėl apribojimų laikymosi pakito: didėja respondentų skaičius, kurie laikosi arba kartais laikosi apribojimų ir mažėja respondentų, nesilaikančių apribojimų.
4. Žiniasklaidos poveikis remiantis tyrimų palyginimu didėja, nes daugėja respondentų, kuriems dažnai ir kartais kyla noras pakartoti smurtines scenas ir kurie pateisina žiniasklaidos priemonių veikėjų smurtą.
5. Nepilnamečiai vis labiau domisi smurtine informacija: smurtiniais kompiuteriniais žaidimais, straipsniais, laidomis. O šiais metais atliktame tyrime 45,8 proc. apklaustųjų nurodė, kad patiems teko smurtauti: mergaitės dažniau naudoja psichinį, berniukai fizinį smurtą, tačiau nepilnamečiai nurodo, jog apsauga nuo žalingo informacijos poveikio jiems reikalinga.¹²³

¹²¹ Autorės tyrime nepilnamečių amžiaus spektras platesnis (11-17 metų) nei pirmajame (Zaks) tyrime.

¹²² Ankstesniajame tyrime – antroje vietoje – spauda, trečioje - internetas (aut. pastaba).

¹²³ Galima teigti, kad nepilnamečiai nepakankamai suvokia žiniasklaidos priemonių poveikį jų asmenybės raidai. Jie galvoja, kad toks poveikis mažareikšmis arba jis apskritai neegzistuoja (aut. pastaba).

4. SMURTO ŽINIASKLAIDOJE PREVENCIJA

4.1. Teisiniai dokumentai, reglamentuojantys smurto prevenciją

Analizuodama teisinius dokumentus, reglamentuojančius smurto prevenciją autorė juos suskirstė į: tarptautinius ir Lietuvos Respublikos teisinius dokumentus.

Pirmiausia autorė apžvelgs tarptautinius dokumentus.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių deklaracijoje, paskelbtoje Generalinės Asamblėjos 1959 m. lapkričio 20 d. 1/86 (XIV) rezoliucija įtvirtintas principas (2), kad įstatymu ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protišcai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Šiuo tikslu leidžiant įstatymus, svarbiausias motyvas turi būti vaiko interesų užtikrinimas.¹²⁴ *Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimtos Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 17 straipsnyje* valstybės dalyvės pripažino visuomenės informavimo priemonių svarbą bei įsipareigojo rūpintis, kad vaikas galėtų naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės, skatina jo fizinį bei psichinį vystymąsi. Šiam tikslui valstybės dalyvės įsipareigojo formuoti principus, padedančius apginti vaiką nuo jo gerovei kenkiančios informacijos.¹²⁵

Yra priimta keletas Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijų dėl nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos. Viena iš jų *1989 m. balandžio 17 d. priimta valstybių narių Ministrų komiteto rekomendacija Nr. R (89) 7 „Dėl smurtinio, žiauraus ar pornografinio turinio videoprogramų platinimo principų“*¹²⁶, kurioje nurodoma, kad valstybės narės turi skatinti savireguliacijos sistemų kūrimą, sukurti videoprogramų klasifikacijos ir kontrolės sistemas arba nustatyti mišrias savireguliacijos ir klasifikacijos bei kontrolės sistemas, neprieštaraujančias nacionaliniams įstatymams. Valstybėms narėms paliekama laisvė savo nuožiūra taikyti baudžiamąsias sankcijas bei kitas platinėjus drausminančias finansines priemones. Prie šios rekomendacijos priimtame aiškinamajame memorandume buvo apibrėžta ir darbo autorę dominanti smurto sąvoka. Sąvoka smurtas taikytina ne tik atviro fizinio ar psichinio smurto scenas vaizduojančioms, bet ir smurtą skatinančioms programoms.¹²⁷

¹²⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija.

http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/vaiko%20teisiu%20deklarac.htm

¹²⁵ Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995 07 03 įstatymu Nr. I-983 // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501).

¹²⁶ Europos Tarybos Ministrų komiteto 1989 m. balandžio 17 d. Rekomendacija Nr. R (89) 7 „Dėl smurtinio, žiauraus ar pornografinio turinio videoprogramų platinimo principų“ // Visuomenės informavimo laisvė ir atsakomybė. - Vilnius, 1996.

¹²⁷ Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. - Vilnius: Teisės informacijos centras, 2004.

*Konvencijoje dėl televizijos be sienų*¹²⁸, kurią Lietuva ratifikavo 2000 metais, nurodoma, kad programos jokia būdu negali būti nepadorios ir turėti pornografinių elementų; be pagrindo pabrėžti smurtą ar skatinti rasinę neapykantą. Remiantis konvencija, programos, galinčios pakenkti fiziniam, protiniam ir moraliniam vaikų bei paauglių vystymuisi, neturėtų būti rodomos tada, kai vaikai ir paaugliai gali jas matyti.

*1997 m. pasirašytoje Amsterdamo sutartyje*¹²⁹ pirmą kartą ES istorijoje yra specialiai minimi vaikai ir jų interesai. Kelių straipsnių nuostatos (pvz.: dėl švietimo, žiniasklaidos, nediskriminavimo) gali būti naudojamos vaikų teisių apsaugai ir plėtojimui. Vienoje iš ES politikos dėl vaikų veiklos sričių, pavadintoje žiniasklaida ir internetas pažymėta, kad vaikus pasiekia pornografija, smurtą, rasizmą, netoleranciją vaizduojantys ir propaguojantys vaizdai ir informacija. Europos Komisija nuolat domisi, kokią įtaką milžiniški informacijos srautai daro vaikams. 1996 m. Komisija išleido *Žaliąją Knygą* (Green Paper - parengtą dokumentą aktualia tema) dėl nepilnamečių ir žmogiškojo orumo apsaugos ryšium su audiovizualinėmis paslaugomis ir Pranešimą apie nelegalią ir žalingą informaciją internete. Taip pat buvo priimtas veiksmų planas, skatinantis saugų interneto naudojimą.¹³⁰

2005 m. rugsėjo 6 d. Europos Parlamentas didele balsų dauguma priėmė rekomendaciją, kuria siekiama apsaugoti nepilnamečius nuo pornografinės ir kitokios žalingos medžiagos internete. Deputatai siūlė įdiegti žalingų interneto svetainių filtrą, be to, įgalinti interneto svetainių kūrėjus kas pusę metų pateikti svetainės turinio aprašymą. Europos Parlamentas siūlo sukurti naują vaikams skirtą domeną „kid.“, kuriame registruotų tinklalapių turinį prižiūrėtų nepriklausoma institucija. Vokietijoje tokia domena jau veikia. Visos Europos šalys buvo raginamos įkurti nemokamas telefonų tarnybas, kurioms žmonės galėtų pranešti apie tinklalapius žalingus vaikams.¹³¹ Lietuvoje vykdant Saugesnio interneto ir saugesnio interneto plus programas tokios telefono linijos veikia. Šį projektą vykdo UAB „Bitė“ su Švietimo ir mokslo ministerija bei partneriais.

2006 m. rugsėjo 9 d. Europos Pralamento ECON¹³² svarstė nuomonės projektą *dėl televizijos programų transliavimo nuostatų derinimo*. ECON ragina Kultūros ir švietimo komitetą pabrėžti, kad direktyva taikoma tik ekonominei veiklai ir kad lošimai bei internetiniai žaidimai nepriklauso direktyvos taikymo sričiai, taip pat siekiant didesnės nepilnamečių apsaugos reikia skatinti Bendrijos lygio identifikavimo, vertinimo ir filtravimo sistemas. Naujaja

¹²⁸ Europos konvencija dėl televizijos be sienų//Valstybės žinios, 2000 04 07, Nr. 29-805), įsigaliojo 2001 01 01.

¹²⁹ Amsterdamo sutartis. http://europa.eu/abc/treaties/index_lt.htm, ratifikuota 2000m. (2006 11 12)

¹³⁰ Europos Sąjunga ir jos politika dėl vaikų.

<http://www.google.com/search?hl=lt&=opera&rls=en&q=Nepilnameci+apsauga+Europos+Parlamente&btnG=Paie%Alka&lr=> (prisijungimo laikas: 2006 11 20).

¹³¹ Nepilnamečių apsauga nuo interneto pavojų.

<http://arunasdegutis.lt/index.php/pageid/114/articleid/28> (prisijungimo laikas: 2006 11 26).

¹³² ECON-Ekonomikos ir pinigų politikos komitetas. http://www.starkeviciute.lt/print/?print_id=70&news_id=671

direktyva siekiama užtikrinti nepilnamečių teisių ir žmogaus orumo apsaugą bei užkirsti kelią neapykantos kurstymui; prisidėti prie informacinės visuomenės programos iki 2010 ir Lisabonos strategijos įgyvendinimo naudojant informacines ir ryšių technologijas; remti lankstesnį požiūrį remiant europietišką turinį televizijos programų transliacijose.¹³³

Paminėtini šie teisės aktai, kurių dėl darbo apimties autorė išsamiau nekommentuos:

Tarybos 1998 m. rugsėjo 24 d. Rekomendacija 98/560/EC dėl Europos garso ir vaizdo informacijos priemonių sektoriaus konkurencingumo stiprinimo, kuriant nacionalinę bazę, kuria siekiama vienodos ir veiksmingos nepilnamečių teisių ir žmogaus orumo apsaugos priežiūros, L270/48.¹³⁴

Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. sausio 25 d. sprendimu Nr. 276/1999/EB, patvirtintas daugiamečių ES valstybių saugesnio Interneto veiksmų planas¹³⁵, kuriame numatytos tokios pagrindinės priemonės: 1) saugesnės aplinkos kūrimas; 2) savireguliacinio ir elgesio kodeksų skatinimas; 3) filtravimo ir kategorijų priskyrimo sistemų diegimas; 4) visuomenės informavimas ir palaikymo veiksmai.

2005 metų gegužės 11 d. priimtas naujas Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 854/2005/EB patvirtinantis daugiametę Bendrijos programą¹³⁶, skatinančią saugesnį naudojimąsi internetu ir naujomis interneto technologijomis. Ta programa buvo pavadinta Saugesnio interneto programa. Šiuo metu ji įgyvendinama ir Lietuvoje.

Be Konstitucijos ir tarptautinių teisės aktų (konvencijų), Lietuvoje yra specifinių įstatymų, reglamentuojančių ir norminančių žiniasklaidos veiklą bei poveikį nepilnamečiams nuo žalingos informacijos turinio:

- Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas;
- Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas;
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas;
- Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas.

2006 m. liepos 11 d. Nr.X-752 buvo priimtas *Visuomenės informavimo įstatymo* (toliau – Įstatymo) **pakeitimo įstatymas**. Minėto Įstatymo **13 straipsnio 1 dalies 5 punkte** įtvirtinta nuostata, draudžianti naudoti vaikų fotografijas, garso ar vaizdo įrašus erotinio, pornografinio ir smurtinio pobūdžio informacijoje. **17** šio Įstatymo straipsnyje, skirtame

¹³³ Direktyva dėl televizijos programų transliavimo nuostatų.

http://www.starkevicute.lt/print/?print_id=70&news_id=671 (prisijungimo laikas: 2006 09 15).

¹³⁴ www.eumap.org/topics/media/television_europe/national/lithuania/media_lit2.pdf (2006 09 08).

¹³⁵ Saugesnio interneto veiksmų planas.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+20050907+ITEMS+DOC+XML+V0//LIT#docta8> (2006 08 12).

¹³⁶ Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus www.factus.lt/ataskaita_kompiuteriai.doc (prisijungimo laikas: 2006 10 11).

nepilnamečių apsaugai įtvirtinta: Viešosios informacijos rengėjai ir (ar) skleidėjai įstatymų nustatyta tvarka turi užtikrinti, kad nepilnamečiai būtų apsaugoti nuo neigiamą poveikį jų fiziniam, protiniam ar doroviniam vystymuisi darančios viešosios informacijos, ypač susijusios su pornografinio pobūdžio ir (ar) smurtinio pobūdžio bei žalingus įpročius skatinančios informacijos skleidimu. Visuomenės informavimo įstatymo **19 straipsnio 1 dalies 3 punkte** dar kartą pabrėžta, kad negalima skleisti informacijos, kurioje kurstoma smurtauti ar fiziškai susidoroti su žmonių grupe.¹³⁷

Pats svarbiausias nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos srityje yra *Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas*, kurio **4 straipsnio 1 dalies 1 punkto**¹³⁸ nuostata tiesiogiai siejasi su autorės magistro darbo tema. Šioje nuostatoje įtvirtinta, kad darančia neigiamą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi laikoma viešoji informacija, susijusi su fizinio ar psichinio smurto vaizdavimu: kai detaliam vaizduojamas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas, kankinimas, taip pat vandalizmas, teigiamai vertinamas smurtas, mėgavimasis prievarta ar žiaurumu. Remiantis Viešosios informacijos darančios neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi vertinimo metodika¹³⁹ (kol kas tik projektas) galima išsamiau paanalizuoti, ką reiškia vienas ar kitas žodis šio straipsnio nuostatoje. Nagrinėjant straipsnio nuostatą atkreiptinas dėmesys į informacijos požymius. *Detaliai vaizduojamą smurtą, žudymą, kankinimą*, reikėtų suprasti kaip žudymo, kankinimo, žalojimo būdus ir priemones (fizine jėga, panaudojant ginklus, alkiu, šalčiu, karščiu, ugnimi, vandeniu, dujomis, elektra, alkoholiu ir t.t.). *Teigiamai vertinamas smurtas* reikėtų suvokti, kad teigiamai žiūrima į tai, kai televizijos laidų ar filmų veikėjai patiria fizinį skausmą ar kančią, psichologinį diskomfortą, baimę, stresą, įtampą. *Mėgavimasis prievarta ar žiaurumu* suvokiamas veikėjų laisvės apribojimu (surišami, uždaromi, izoliuojami, jiems grasinama, gąsdinami, patiria panieką, patyčias ir t.t.). *Vandalizmą* reikėtų suvokti kaip įvairių objektų, vertybių niokojimą ar naikinimą. Tiriant smurto poveikį svarbus **kontekstas arba smurto vaizdavimo tikslas** (chuliganizmas, nusikaltėlių sulaikymas, kerštas, gynyba, žmogžudystė, plėšimas, bausmių vykdymas ir pan.). Nustačius kokiu tikslu buvo smurtaujama, svarbu įsitikinti, kokios buvo smurto priežastys, tyčinės ar netyčinės ir/ar vaizdavimo pobūdis buvo detalus, intensyvus. **Detalumo nustatymo kriterijai:** 1. vaizduojami tik veiksmai; 2. vaizduojamos tik pasekmės; 3. vaizduojamas smurto procesas: priežastys, veiksmai, pasekmės.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2006 07 27, Nr. 82-3254.

¹³⁸ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr. IX-1067//Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3980. (Aktuali redakcija nuo 2004 06 15).

¹³⁹ Žurnalistų etikos inspektoriaus Romo Gudaičio 2003-2004 metų analitinė apžvalga. www.zeit.lrs.lt, (prisijungimo laikas: 2006 01 13).

Demonstruojamą smurtą galima įvertinti remiantis šiais kriterijais:

1. Smurtas ar/ir smurtautojas yra pateisinamas arba vertinamas teigiamai;
2. Smurtas ar/ir smurtautojas yra smerkiamas arba vertinamas neigiamai;
3. Nėra aiškaus smurto ar smurtautojo vertinimo;
4. Smurto vaizdavimas yra savitikslis, mėgaujamas smurtu ar žiaurumu.

Aukščiau minėto **įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2, 4, 6, 7, 8 ir 11 punktuose** yra apibrėžtos kitos nuostatos, kurių turinio atspindėjimas viešojoje informacijoje daro neigiamą poveikį nepilnamečiams. Šios nuostatos taip pat susiję su smurto sąvoka (rodomas mirusio arba žiauriai sužaloto žmogaus kūnas, informacija skatinanti savęs žalojimą ar savižudybę, kurioje teigiamai vertinama nusikalstama veika ar idealizuojami nusikaltėliai, susijusi su nusikalstamos veikos modeliavimu, kelianti baimę ar siaubą).

2006 m. lapkričio 10 d. Žmogaus teisių komitetas svarstė *Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo* 4 straipsnio pakeitimo ir papildymo projektą Nr. XP-1470 dėl nepilnamečių apsaugos propaguojant ar reklamuojant narkotines bei psichotropines medžiagas ir to paties įstatymo *4, 5, 9 straipsnių pakeitimo ir papildymo projektą Nr. XP-1680*. Teikiamu įstatymo projektu Nr. XP-1680 siūloma sukongretinti neigiamą poveikį nepilnamečiams darančią žalingų įpročių toleravimo, vandalizmo, turto gadinimo vaizdavimą, (autor. pabraukta) o taip pat nepilnamečio (aukos) duomenų skelbimo ir kt. viešąją informaciją. Įstatymas buvo papildytas Įstatymo projektams buvo pritarta.¹⁴⁰

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus. Šio įstatymo **43 straipsnio 2 dalyje** reglamentuota, kad už fizinio ar psichinio smurto demonstravimą vaikams, jų įtraukimą į nusikalstamą ar kitą neteisėtą veiklą taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė, o **46 straipsnyje** pabrėžta, kad draudžiama rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomotuoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi. Už šias veikas taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.¹⁴¹

Lietuvos Respublikos **ATPK 214⁽¹⁹⁾** įtvirtinta nuostata, kad neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, kurios skelbimas ir platinimas ribojamas, skelbimo ir platinimo tvarkos ir (ar) neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimas http://www3.lrs.lt/pls/INTER/w5_show?p_d=60681&p_r=4463 (prisijungimo laikas: 2006 11 12).

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas Nr. I-1234.//Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807. (Aktuali redakcija nuo 2006 06 08).

darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos reikalavimų pažeidimas arba neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios draudžiamos skelbti viešosios informacijos, susijusios su asmens duomenų paskelbimu, paskelbimas – užtraukia įspėjimą arba baudą nuo 500 iki 2000 litų, pakartotini veiksmai – užtraukia baudą nuo 2000 iki 7000 litų, o minėtos informacijos paskelbimas radijo ir televizijos programose užtraukia baudą nuo 1000 iki 3000 litų, o tokie pat veiksmai, padaryti asmens bausto administracine nuobauda už šio straipsnio 3 dalyje numatytus pažeidimus užtraukia baudą nuo 3000 iki 10 000 litų.¹⁴²

Paminėtinas ir **Lietuvos Žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas** (aktuali redakcija nuo 2005) kaip svarbus leidinys žurnalistų etikos reikalavimų užtikrinimui. Šio kodekso 13, 17 ir 47 straipsniai, susiję su šio darbo tema, tačiau pacituosiu tik vieną iš jų 47 straipsnį: žurnalistas ir viešosios informacijos rengėjas neturi piktnaudžiauti katastrofų, avarių, mirties, smurto ar agresijos vaizdais, kurie gali žėisti ten atvaizduojamų asmenų ar jų artimųjų jausmus bei skaitytojų ir (ar) žiūrovų jautrumą.¹⁴³

Dėl nepilnamečių apsaugos nuo jiems žalingos informacijos yra priimta keletas nutarimų ir rekomendacijų:

- 2003 m. kovo 5 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 290 „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo tvarkos patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2003, Nr. 24-1002;
- 2004 m. birželio 2 d. Vyriausybės nutarimas Nr. 681 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.

2004 m. birželio 15 d. įsakymu Nr. V-20 patvirtinta žurnalistų etikos inspektoriaus rekomendacija transliuotojams dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti kategorijai. Ši rekomendacija yra programų klasifikavimo ir žymėjimo instrumentas, aiškinantis klasifikavimo kategorijų turinį, reikšmę, kategorijai taikomos informacijos apribojimus ir informacijos tinkamumą nepilnamečiams. Remiantis rekomendacijos 4 dalies 1, 2, 3 punktais: filmai, serialai ir laidos, kurių turinyje yra neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos, žymimi indeksais pagal žiūrovų

¹⁴² Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas//Valstybės žinios, 2005, Nr.149-5421. Aktuali redakcija nuo 2006 09 19.

¹⁴³ Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (1996)//Lietuvos žurnalistų sąjunga http://www.lzs.lt/link.php?link_id=179&page_menu=5 Aktuali redakcija nuo 2005 04 15.

cenzą: N-7 – skirta žiūrovams nuo 7 metų; N-14 – skirta žiūrovams nuo 14 metų; S – skirta suaugusiems žiūrovams nuo 18 metų. Ši rekomendacija sudaryta remiantis ne Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymu, bet ir aukščiau minėtu 2004 m. birželio 2 d. nutarimu dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo, kurio 5 straipsnis, reglamentuoja indeksus, o 6-ajame nurodyta, kad laidos filmai, serialai, pažymėti indeksu N-14, turi būti transliuojami tik nuo 21 iki 6 valandos, o indeksu S – tik nuo 23 iki 6 valandos.

Pažymint informaciją indeksais atkreiptinas dėmesys į šiuos klasifikavimo kriterijus pateiktus rekomendacijoje (autorė visų jų neminė, nes ją domina tik smurtas): indeksu N-7 žymint informaciją smurtas realus, stilizuotas, nestipraus poveikio, nedetalus, nedažnas, pateisinamas kontekstu; indeksu N-14 žymint informaciją: smurto vaizdavimas negali būti dažnas, detalus, išstėtas, savitiksliis. Pavojingesnis yra realistinis smurtas. Stilizuotas (animacinis, fantastinis) gali būti detalesnis, dažnesnis, tačiau jo poveikis – vidutinio stiprumo; indeksu S žymint informaciją smurtas negali būti savitiksliis.¹⁴⁴

Apibendrinant galima teigti, kad nors teisinė bazė palyginus gausi, tačiau nepakankamai veiksminga.

4.2. Nepilnamečių apsaugos ir priežiūros institucijos Lietuvoje ir užsienyje, jų vykdoma veikla ir bendradarbiavimas nepilnamečių apsaugos srityje

4.2.1. Nepilnamečių apsaugos ir priežiūros institucijos Lietuvoje

Pagrindinį Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimą atlieka žurnalistų etikos inspektorius. Jo funkcijos nurodytos 9 straipsnio 2 dalyje bei Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 50 straipsnyje. Pažymėtina, kad 2006 m. liepos 11 d. Nr.X-752 priimtame *Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatyme* inspektoriui buvo suteikta dar viena papildoma funkcija, reglamentuota 50 straipsnio 1 dalies 6 punkte: žurnalistų etikos inspektorius vadovaudamasis ekspertų išvadomis, priskiria spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar laidas, informacinės visuomenės informavimo priemones ar kitas visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms ir informuoja Valstybinę mokesčių inspekciją prie Finansų ministerijos apie erotinio ir (ar) smurtinio pobūdžio spaudos leidinius.¹⁴⁵ Šią funkciją žurnalistų etikos inspektorius perėmė iš Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos, kuriai ši funkcija buvo panaikinta.

¹⁴⁴ Žurnalistų etikos inspektoriaus rekomendacija www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0123609.doc

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2006 07 27, Nr. 82-3254.

Prie žurnalistų etikos inspektoriaus veikia grupė ekspertų, kurie teikia išvadas dėl spaudos leidinių, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų ar laidų, interneto svetainių ar kitų visuomenės informavimo priemonių ir (ar) jų turinio priskyrimo erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms. Ekspertų grupės sudėtį tvirtina žurnalistų etikos inspektorius. Ekspertai atsako už savo išvados teisingumą. Ekspertų grupė veikia pagal žurnalistų etikos inspektoriaus patvirtintą darbo reglamentą ir yra finansuojama iš valstybės biudžeto lėšų. Žurnalistų etikos inspektoriaus darbo reglamentas yra keitimo stadijoje, o šalia vienos jau veikiančios ekspertų grupės įsteigta nauja antroji ekspertų grupė pornografinio ir smurtinio pobūdžio viešosios informacijos vertinimui. Šios ekspertų grupės veiklos metodika šiuo metu rengimo stadijoje. Ekspertų grupę, vertinančią smurtinio ir pornografinio pobūdžio informaciją šiuo metu sudaro 2 asmenys: kinokritikas S. Valiulis ir V. Slušnys, nors ateityje planuojama, kad bus iš viso 3 nariai. Plačiau apie šios ekspertų grupės veiklą bus galima kalbėti 2007 m. pradžioje.

Svarbu paminėti, kad žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų kiekvienais metais daugėja (2003 m. – 3; 2004 m. – 18; 2005 m. – 14; 2006 m. (iki gruodžio mėn.) – 12. Vis dažniau surašomi administracijų teisės pažeidimų protokolai ir skiriamos baudos. Veiksmingesnių nuobaudų už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nepaisymą 2004 m. yra susilaukę tik TV3 ir LNK televizijų vadovai bei VšĮ „Užupio vaizdelis“ direktorius. Žurnalistų etikos inspektoriaus 2004 m. gegužės 28 d. sprendimo ir 2004 m. liepos 27 d. pagrindu Lietuvos radijo ir televizijos komisija jiems pritaikė administracines nuobaudas – paskyrė 1000 litų baudas.¹⁴⁶ 2005 m. buvo skirtos baudos laikraščių „Extra žinios“ redaktoriui Gintautui Cibui (1000 Lt.) ir „Lazdijų žvaigždė“ redaktoriui Kęstučiui Mateliui (1000 Lt). 2006 m. piniginių nuobaudų padaugėjo: jos skirtos laikraščio „Panevėžio balsas“ direktoriui ir vyr. Redaktoriui Erikui Petkevičiui (500 Lt.), laikraščio „Anykšta“ redaktorei Gražinai Šmigelskienei (500 Lt.) (nutarimas apskustas) bei laikraščio „Akistata“ vyr. Redaktoriui Vytautui Žutautui (500 Lt.). Žurnalistų etikos inspektorius skyrė ir išpėjimų: 2005 m. išpėjimas skirtas laikraščio „Lietuvos žinios“ vyr. redaktorei Valei Čeplevičiūtei; 2006 m. paskirti išpėjimai laikraščio „L.T“ vyr. redaktorei Vilmai Bartušauskaitei, laikraščio „Šiaurės rytai“ redaktorei Rasai Penelienei, laikraščio „Gimtoji žemė“ vyr. redaktorei Genovaitei Kazielienei, laikraščio „Panevėžio rytas“ redaktoriui Broniui Mateliui, laikraščio „Ukmergės žinios“ redaktorei Vilmai Nemunaitienei, laikraščio „Lietuvos žinios“ vyr. redaktorei Valei Čeplevičiūtei ir interneto portalo „Delfi“ vyriausiajai redaktorei Monikai Garbačiauskaitei.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2003-2004 metų analitinė apžvalga.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=2564&k_id=1

¹⁴⁷ Administraciniai teisės pažeidimai. http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=4517&k_id=1 (prisijungimo laikas: 2006 11 29).

Džiugu, kad Visuomenės informavimo įstatymo korekcija atskyrė dviejų institucijų Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos ir Lietuvos radijo ir televizijos komisijos funkcijas, tapo aiškiau, kad pirmoji institucija prižiūri spaudą ir internetą, o antroji (be kitų jai priskirtų funkcijų) atsakinga už televiziją (audiovizualinę sferą).

Už Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatų įgyvendinimo priežiūrą pagal savo kompetenciją taip pat atsakingos:

1. Lietuvos radijo ir televizijos tarnyba;
2. Lietuvos radijo ir televizijos komisija;
3. Kultūros ministerija;
4. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos komisija;
5. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga;
6. Savivaldybių vykdomosios institucijos.

Autorę domina šių institucijų funkcijos tiek, kiek jos susiję su nepilnamečių apsauga nuo žalingo (smurtinio ir kt.) pobūdžio informacijos.

Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos (toliau – Komisija) funkcijos apibrėžtos Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 46 straipsnio 4 dalyje. Pažymėtina, kad Komisiją sudaro 15 narių. Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijai buvo panaikintos 2 funkcijos, kurios buvo reglamentuotos Visuomenės informavimo įstatymo 47 straipsnio 4 dalies 3 ir 4 punktuose, tačiau jai priskirta viena nauja – ji be kitų 3 funkcijų nuo šiol nagrinėja žurnalistų ir viešosios informacijos rengėjų ar leidėjų tarpusavio ginčus dėl Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso pažeidimų.

Lietuvos radijo ir televizijos komisijos funkcijos, reglamentuotos Visuomenės informavimo įstatymo pakeitimo įstatymo 48 straipsnio 1 dalyje. Komisija viena iš atsakingų institucijų už nepilnamečių apsaugą, tai įtvirtinta aukščiau minėti įstatymo 48 straipsnio 1 dalies 6 punkte, o to paties straipsnio 1 dalies 11 punkte sakoma, kad transliuotojams ir retransliuotojams, taip pat kitiems asmenims, transliuojantiems, retransliuojantiems ar kitais būdais platinantiems programas ar jų dalis elektroninių ryšių tinklais, kurių pagrindinė paskirtis nėra programų transliavimas ir (ar) retransliavimas, taip pat duomenų perdavimo tinklais viešai platinamų programų rengėjams ir (ar) skleidėjams, pažeidusiems Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo, šio įstatymo reikalavimus ar licencijų sąlygas, nevykdantiems Komisijos priimtų sprendimų ar įpareigojimų, įstatymų nustatyta tvarka taikyti šias nuobaudas: įspėjimus, Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytas pinigines baudas, ne ilgiau kaip 3 mėnesiams sustabdyti licencijos galiojimą, panaikinti licencijos galiojimą, kreiptis į teismą dėl informacinės visuomenės informavimo priemonių veiklos sustabdymo ar nutraukimo šio įstatymo nustatyta tvarka.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra savarankiška vaiko teisių laikymosi priežiūros ir kontrolės valstybės institucija, išlaikoma iš valstybės biudžeto, steigiama Seimo nutarimu. (16 str.). Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įgyvendindamas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymą bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ar įstaigomis, nevalstybinėmis institucijomis, taip pat su tarptautinėmis organizacijomis bei kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis, įmonėmis, neturinčiomis juridinio asmens teisių, kurių veikla yra susijusi su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga (29 str.).¹⁴⁸

4.2.2. Nepilnamečių apsaugos ir priežiūros institucijos užsienyje

INHOPE¹⁴⁹ buvo įkurta 1999 m. kaip Europos Komisijos saugesnės interneto programos dalis. Ši sistema – tai kovos su nelegaliu turiniu priemonė. Karštųjų linijų tinklas, kuriam žmonės gali pranešti apie bet kokias nelegalias interneto turinio apraiškas egzistuoja 23 šalyse ir apjungia 25 karštąsias linijas. UAB „Bitė Lietuva“ pagal Saugesnio interneto programą vykdo projektą Karštoji linija, kuris taip pat priklauso šiam tarptautiniam tinklui. Karštoji linija ištiria gautus pranešimus ir, jei nelegalus turinys aptinkamas, atsekamas jo šaltinis. Vien per 2005 m. INHOPE karštosios linijos sulaukė 534 000 pranešimų. Iš nelegaliais patvirtintų pranešimų 28 proc. buvo susiję su vaikų pornografija, dar 7 proc. su vaikų tvirkinimo, prekybos žmonėmis ir sekso turizmo atvejais. INHOPE bendradarbiauja su Microsoft kovoje su nelegaliu interneto turiniu.

Interpolo prekybos žmonėmis subdirektorato pavaduotojo Harnish McCulloch teigimu, ši nauja INHOPE ir „Microsoft“ sutartis pabrėžia principus, kuriais tiki Interpolas: vaikų apsauga nuo tvirkinimo – tai ne tik teisėsaugos institucijų, bet ir tarpagentūrinė atsakomybė. Viena iš tokių tarpagentūrinių pavyzdžių – tai Ispanijos, INHOPE narės, karštosios linijos „Protegeles“ darbas.¹⁵⁰ 2005 m. gegužę „Protegeles“ kartu su BIT¹⁵¹ vykdė operaciją, kurios metu buvo suimti 5 asmenys, kaltinami vaikų tvirkinimu, tvirkinimo filmavimu ir fotografavimu bei tokių vaizdų platinimu internete.¹⁵²

EUROPE DIRECT – tai Europos Komisijos informacijos tarnyba, teikianti informaciją apie saugesnį interneto naudojimą ir naujas interneto technologijas. Ši tarnyba aktyviai remia

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas// Valstybės žinios, 2000, Nr. 50-1432. Aktuali redakcija nuo 2005 12 13. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=268026

¹⁴⁹ INHOPE – Tarptautinė interneto karštųjų linijų asociacija.

¹⁵⁰ INHOPE ir „Microsoft“ bendradarbiaus kovoje su nelegaliu interneto turiniu bei skatins Interneto saugumą. <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/youth/news?id=2071>, (prisijungimo laikas: 2006 04 29).

¹⁵¹ BIT-Ispanijos nacionalinės policijos technologijų tyrimų skyrius.

¹⁵² Ten pat. (prisijungimo laikas: 2006 04 29).

Saugesnio interneto Plus programą.¹⁵³ Tėvams visose ES valstybėse kelia susirūpinimą jų vaikų saugumas internete. Naujausia Eurobarometro apklausa rodo, kad 44 proc. tėvų norėtų gauti daugiau informacijos apie tai, kaip apsaugoti savo vaikus nuo nelegalaus ir kenksmingo turinio ir kontaktų.

4.2.3. Institucijų bendradarbiavimas nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje

Nuo 2005 m. rugpjūčio 1 d. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba bendradarbiauja su UAB „BITĖ Lietuva“ ruošiant nelegalaus bei žalingo turinio atpažinimo kriterijus. Tarnyba taip pat bendradarbiauja su INHOPE asociacija, paskiria atstovus priimant asociacijos narius Lietuvoje, esant paklausimams atsako į asociacijos laiškus. Pranešimus apie nelegalią informaciją galima pateikti telefonu arba internetinėje svetainėje. Pranešimai apie nelegalią informaciją fiksuojami internetinėje svetainėje adresu www.draugiskasinternetas.lt. Nelegalios informacijos pranešimų ataskaita generuojama kiekvieną darbo dieną, o siunčiamoje Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybai ataskaitoje nurodomi tokie duomenys: nelegalios informacijos internetinis adresas ar kita buvimo vieta, nelegalios informacijos lokacija (internetu svetainė, naujienų grupė ar forumas), nelegalios informacijos rūšis (pornografija, pedofilija, rasizmas ar ksenofobija, kt.) Ištyrusi pateiktą informaciją Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba pateikia rezultatus UAB „BITĖ Lietuva“ kontaktiniam asmeniui.

Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba glaudžiausiai bendradarbiauja su Lietuvos radijo ir televizijos komisija, nustatant transliuotojų pažeidimus ir taikant jiems sankcijas. Stebėsenos metu nustatčius galimus Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo pažeidimus, kreipiamasi į Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybą dėl viešosios informacijos priskyrimo informacijos, kuri daro neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi, kategorijai bei dėl kitų minėto įstatymo pažeidimo atvejų. Inspektoriui pateikiami stebėsenos metu surinkti duomenys bei programos/laidos įrašai. Pateikta medžiaga svarstoma ekspertų posėdyje ir pateikiamos ekspertų išvados Žurnalistų etikos inspektoriui. Žurnalistų etikos inspektorius atsižvelgdamas į ekspertų išvadas priima sprendimus. Kartais kreipiamasi į LRTK dėl nuobaudų taikymo, nes tik LRTK gali taikyti nuobaudas dėl pažeidimų audiovizualiniame sektoriuje, įskaitant Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytas pinigines baudas. Nuo 2004 m. Administracinių teisės pažeidimų kodekse numatytas pinigines

---

¹⁵³ Europos tėvai, mokytojai ir vaikai gali gauti nemokamos informacijos apie saugų interneto naudojimą viename kontaktiniame taške: EUROPE DIRECT. <http://www.draugiskasinternetas.lt.lt/main/news?id=2070> (prisijungimo laikas: 2006 11 16).

baudas dėl pažeidimų spaudoje ir nuo 2006 m. internete gali skirti ir Žurnalistų etikos inspektorius.

Dar vienas iš svarbių aspektų atskleidžiančių šių institucijų bendradarbiavimą - 2003 m. gruodžio 5-6 d. kartu surengta tarptautinė konferencija „**Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas**“. 2004 m. pasirodė ir šios konferencijos vaisius – leidinys, kuriame ir pateikiama konferencijos medžiaga. Žurnalistų etikos inspektorius, bendradarbiaudamas su Romerio universitetu (tuo metu Lietuvos teisės universitetu) 2004 m. kovo 18 d. universitete organizavo jau trečią ciklo „Kriminogeniškumas – viešoji informacija – teisinė valstybė“ forumą tema „**Smurtas ir nusikaltimas žiniasklaidos akirtyje: visuomenės interesas ir poveikis nepilnamečiams**“.¹⁵⁴

2004 m. lapkričio 23 d. Vilniaus pedagoginiame universitete buvo surengta studentų konferencija „**Vaikas ir šeima bendruomenėje**“, kurioje taip pat buvo aptarta žiniasklaidos įtaka vaikams.¹⁵⁵

Paminėtina ir Žurnalistų etikos tarnybos kartu su Vaiko teisių apsaugos kontrolierės įstaiga 2005 m. birželio 8 d. Lietuvos Respublikos Seime surengta konferencija „**Vaiko teisės ir interesai žiniasklaidoje: teoriniai ir praktiniai aspektai**“. Konferencijoje buvo aptarti ir įvertinti vaiko teisių ir interesų pažeidžiamumo žiniasklaidoje aspektai, nagrinėtos atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus atsiradimo priežastys, pasidalinta patirtimi įgyvendinant vaiko teisių apsaugą visuomenės informavimo priemonėse.

2005 m. gegužės 12-13 d. Vilniuje vyko konferencija „**Pagalba vaikui, nukentėjusiam nuo prievartos**“¹⁵⁶ organizuoja teorinę – praktinę konferenciją „**Pagalba vaikui, nukentėjusiam nuo smurto**“. Ši konferencija rengiama, prisijungiant prie organizacijos „Gelbėkit vaikus“ rengiamos akcijos „Gegužė – mėnuo be smurto prieš vaikus“. Konferencijos tema – kaip dabartinė Lietuvos socialinė, teisinė ir institucijų sistema padeda vaikui, nukentėjusiam nuo prievartos, o tų pačių metų rugsėjo mėnesį Vengrijoje įvyko konferencija „**Žmogaus orumas ir socialinė sanglauda – jaunimo politikos atsakas į smurtą**“¹⁵⁷, kurioje nuspręsta, kad jaunimo švietimas visais žmogaus teisių klausimais yra tinkamiausias smurto prevencijos metodas.

2006 m. lapkričio 14 d. buvo organizuojama konferencija „**Smurtas šeimoje – žmogaus teisių pažeidimas**“.¹⁵⁸ Smurto žiniasklaidoje tema pasisakė Žurnalistų etikos

¹⁵⁴ Žurnalistų etikos inspektorius Romo Gudaičio 2003-2004 metų veiklos ataskaita. www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0121312.doc

¹⁵⁵ „Vaikų linija“ veiklos ataskaita www.vaikulinija.lt/files/vtl_ataskaita_2004.doc (prisijungimo laikas: 2005 12 21)

¹⁵⁶ Konferencija „Pagalba vaikui, nukentėjusiam nuo smurto“ <http://www.children.lt/old/renginys.php-ID=78.htm>

¹⁵⁷ Europos Jaunimo ministrai aktyvina kovą su smurtu prieš jaunimą bei jaunimo smurtu.

http://monitoring.press.lt/minister_text.asp?id=4128&min_kod=SOCAPS

¹⁵⁸ Seime konferencija apie smurtą šeimoje. http://www3.lrs.lt/pls/INTER/w5_show?p_d=60758&p_r=4401

inspektorius Romas Gudaitis, apie tai, kaip apsaugoti vaikus nuo smurto pranešė Švietimo ir mokslo viceministrė Virginija Būdienė, apie smurto poveikį psichiatriniais aspektais kalbėjo Sveikatos apsaugos ministerijos Psichikos sveikatos skyriaus vedėja Nijolė Bučelytė.

Autorės nuomone tokie renginiai labai reikalingi, tačiau jie būtų dar efektyvesni jeigu juose dalyvautų daugiau švietimo atstovų bei mokytojų ir informacija apie juos būtų viešinama didesniu mastu.

4.3. Mokyklos ir šeimos (mikrosocialinės aplinkos) vaidmuo kovoje prieš smurtą žiniasklaidoje

Smurto problemą mokykloje galima aiškinti skirtingai. Skirtinguose moksluose išskiriamos skirtingos teorijos, jų supratimo galimybės ir nurodymai smurto prevencijai. 5 priede pateiksiu lentelę¹⁵⁹, kurioje atsispindi teorijos ir smurto mažinimo remiantis jomis galimybės. Autorė dalį iš minimų teorijų jau aprašė 2 skyriuje, iliustruodama tyrimų pavyzdžiais, todėl šiame skyriuje trumpai aptars mokyklos ir šeimos vaidmenį kovoje prieš smurtą.

Mokykla yra svarbi sritis kovojant su smurtu. Deja, būtent mokykloje daugelis nepilnamečių pirmą kart susiduria su įvairių smurto formų išskyrimu. Šiuo metu Lietuvos mokinių palamentas reiškia susirūpinimą dėl mokyklose vis gausėjančių smurto atvejų. Mokinių teigimu, smurtas mokyklose yra labai rimta ne tik mokyklos bendruomenės, bet ir visos visuomenės problema, į kurią nederėtų žiūrėti abejingai. Nei fizinis nei psichologinis smurtas institucijoje, kurioje žmogus įgyja ne tik žinių bet ir kuria pagrindą savo tolimesniam gyvenimui, neturėtų būti pateisinamas. Po paskutiniųjų išviešintų įvykių didžiausią nerimą parlamentarams kelia tai, kad fiziškai smurtauja ne tik nepilnamečiai, bet ir mokytojai. Mokytojas turi rodyti pavyzdį vaikams, kurie dar neturi savo tvirto požiūrio į gyvenimą, o ką jie gali išmokti iš tokių įvykių? Juo labiau, kai pasiteisinama yra nesusitvardymu, kantrybės praradimu. Lietuvos mokinių parlamentas pastebi, kad jau nebe pirmą kartą visuomenėje sukeliama diskusijos dėl panašių problemų mokykloje, tačiau jos vis dar neatneša apčiuopiamų rezultatų.

V. Justickis pažymi, jog mokykla užima ypatingą vietą prevencijos srityje, kadangi joje mokosi daugybė nepilnamečių, priklausančių greitai didėjančio nusikalstamumo rizikos grupei. Taigi mokykla yra ta vieta, kur patogiausia visus surinkti ir su jais dirbti.¹⁶⁰

Labai svarbios akcijos smurtui prieš vaikus stabdyti. 2006 m. gegužės mėnesį trečią kartą buvo surengta akcija „Mėnuo be smurto prieš vaikus“. Akcijos rengėjai – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“ bei Vilniaus miesto savivaldybės ugdymo įstaigos. Paminėtina akcija „2005/2006 mokslo metai–draugiškos mokyklos metai“, kurios tikslas skatinti švietimo sistemos grandžių dialogą, kurti

¹⁵⁹ Schubart W. Gewalt und Gewaltprävention in der Schule//Pädagogik. – Hamburg: Pädagogische Beiträge Verlag GmbH, 1999, Heft 1.

¹⁶⁰ Justickis V. Kriminologija. II dalis. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 234.

draugišką be smurto atmosferą mokykloje. Smurto mokykloje atsiradimo priežastys, autorės nuomone, dvejopos: psichologinės ir patirtos traumos iš tėvų ar bendraamžių, net mokytojų.

Labai svarbų vaidmenį smurto žiniasklaidos priemonėse mažinimui turi šeima, bei bendraamžiai. Didėja jaunų tėvų susirūpinimas savo vaikų vystymusi ir smurto ekrane įtaka, tačiau dauguma mano, kad televizija nedaro tokios didelės įtakos kaip tėvai. Toks pasisakymas parodo, kad tėvai rūpinasi savo vaikais, bet nenumano kokią žalą gali padaryti per televiziją rodomas smurtas. Norint suprasti, kaip televizija bei video įtakoja vaiko gyvenimą, mes pirmiausia turime pažinti mažojo vaiko pasaulį apžvelgiant skirtingus amžiaus tarpsnius. Nustatyta, kad vaikus smurtas ekrane paveikia dvejopai:

- Vaikai ima kopijuoti tai, kas daroma ekrane ir galvoja, kad smurtas – tai kasdienis juos supantis reiškinys;
- Kiti ima bijoti juos supančio pasaulio, kai pamato, kiek smurto juos supa.

Smurtas, matytas vaikystėje, gali atsiliepti ir po daugelio metų, kai vaikas jau atrodo ir bus pamiršęs tai ką matė, bet daug dalykų užsifiksuoja sąmonėje. Kaip nepilnamečiai reaguos į smurtinę informaciją, daugiausia priklauso nuo jų subrendimo ir amžiaus. Smurtas ekrane nevienodai įtakoja skirtingo amžiaus vaikus.

Vaikai iki 6 metų nesuvokia turinio, suvokia tai, kas jiems pažįstama, dažnai nesugeba atskirti fantazijos nuo realybės pradeda pažinti tai, kas nauja. Mažesniems vaikams TV laidos – tai eilė epizodų, neturinčių jokio turinio. Jie taip pat lengvai tiki, kad tai, kas vyksta ekrane, įvyks ir su jais, mėgsta kopijuoti ir daryti panašius dalykus.

Nuo šešerių metų amžiaus vaikas pradeda gebėti padrikas scenas jungti į vientisą veiksma filmą, o taip pat žymiai pagerėja sugebėjimas skirti fantaziją nuo realybės. 6-9 metų amžiaus vaikams tebėra sunku suprasti ribas tarp tikrovės ir kūrybos. Tik *nuo dvylikos* metų jie gali daryti savo išvadas ir įvairiais niansais atspindėti tai, kas vyksta ekrane. Šio amžiaus nepilnamečiai supranta skirtumą tarp realybės ir išgalvotų dalykų, jie jau susiformavę, todėl jų žiūrėjimo įpročius pakeisti bus sunku, juos vertėtų formuoti nuo pat mažens. Pabrėžtina, kad smurto scenos išlieka ilgai vaiko sąmonėje ir tai gali atsiliepti jo gyvenimui.¹⁶¹

Pažymėtina, kad nepilnamečius įtakoja stiprus garsas, grasinanti balso intonacija, vaizdas stambiu planu. Daug vaikų bei paauglių niekaip nesugeba įveikti išgąščio, patirto žiūrint žiaurias laidas per televiziją bei video. Autorės nuomone, vaikams reikalinga suaugusių pagalba, kad įveiktų šiuos sunkumus. Nėra jokių nustatytų normų, kurios padėtų tėvams apsispręsti. Tai priklauso nuo laikmečio bei nuo tėvų. Per pastaruosius metus labai pasikeitė tėvų požiūris į smurtą ekrane. Jie pasidarė labiau tolerantiški šiam reiškiniiui.

---

¹⁶¹ Pileckaitė M., Nasvytienė D. Vystymosi psichologija. –Vilnius: VPU, 2004. P. 125-137.

Tačiau bene įtakingiausia ir beveik nekontroliuojama žiniasklaidos priemonė yra **internetas**. Dabar ypač aktyviai stengiamasi aprūpinti mokyklas kompiuteriais, kad dauguma moksleivių galėtų laisvai naudotis šiuo neišsemiamu ir nekontroliuojamu informacijos šaltiniu. Autorės nedomina, interneto teikiami pranašumai, jai įdomus jo poveikis.

Autorės nuomone, nuo 6-7 metų amžiaus su vaiku jau reikėtų pradėti kalbėtis apie jo veiklą internete. 9-12 metų vaikai siekia nepriklausomybės, todėl tėvams sunku prižiūrėti, ką jie veikia internete. Šio amžiaus vaikas yra pakankamai suaugęs, kad galėtų suprasti intelektinės nuosavybės reikšmę, todėl reikia jam paaiškinti apie teisėtus ir neteisėtus dalykus. 13-17 metų vaikai paprastai patiria psichologinius asmenybės transformacijos iš vaiko į suaugusįjį sunkumus. Jie linkę maištauti prieš tėvų nurodymus. Nors tiesiogiai tokio amžiaus vaikų kontroliuoti nepavyks, tačiau galima kalbėtis su jais apie potencialias interneto grėsmes.¹⁶²

Egzistuoja keletas patarimų, kaip naudotis žiniasklaidos priemonėmis (autorės remiantis literatūros šaltiniais parengta lentelė).¹⁶³

3 lentelė

Žiniasklaidos priemonė	Patarimai tėvams
Televizija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Venkite, kad vaikas žiūrėtų televizorių vėlai, nes vaikams tinkamų laidų yra rodoma dieną ir anksti vakare; 2. Žiūrėkite televizorių su vaikais kartu parinkdami jiems programas, ir jokių būdu nelaikykite televizoriaus įjungto visą dieną, televizorius neturi tapti Jūsų vaikui antrąja motina ar tėčiu; 3. Neigiamai reaguokite į per televiziją rodomą smurtą, žiaurumą, daugiau kalbėkite su vaikais šia tema, nes kalbėjimas apie tokius dalykus sumažina įtampą; 4. Pastebėję smurtinę informaciją, netinkamą nepilnamečiams kreipkitės į atitinkamas institucijas.
Filmai ir video juostos	<ol style="list-style-type: none"> 1. Atkreipkite dėmesį, ar rodomo filmo metu atsiranda šie simboliai: N-7, N-14, S ir supažindinkite savo vaikus, ką jie reiškia; 2. Atsižvelkite į laidose minimus pastebėjimus: silpnų nervų žiūrovams patariame perjungti kanalą; 3. Prieš Jūsų vaikui žiūrint vaizdajuostę, patikrinkite jos amžiaus kategoriją; 4. Nepalikite filmų, vaizdajuosčių (kuriose yra žalingos informacijos)

¹⁶² Nepilnamečių „Internetinis auklėjimas“: kaip užtikrinti jų saugumą? www.draugiskasinternetas.lt (2006 08 03).

¹⁶³ Hurrelman Klaus, Unverzagt Gerlinde. Kaip išsaugoti stiprius vaikus. – Vilnius: Alma Litera, 2001. P.145.

	vaikui matomose vietose.
Internetas ir kompiuteriniai žaidimai	1. Nustatykite žaidimo ir naudojimosi internetu taisykles; 2. Padėkite vaikui išsirinkti žaidimus, kuriuose nėra smurtinių scenų; 3. Paaiškinkite, kodėl kai kurie žaidimai yra jam netinkami.

4.4. Informacijos, priskirtos neigiamą poveikį darančios kategorijai pavyzdžiai televizijoje ir spaudoje

Remiantis 2005 m. žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimais, pažymėtina, kad iš viso užfiksuotas 51 pažeidimas spaudoje, tačiau autorę domina tik tų straipsnių pažeidimai, kurie susiję su smurtinės informacijos pateikimu ar skatinimu smurtauti. Tokių pažeidimų būta 28.

4 straipsnio 1 dalies 1 punktą pažeistas 1 kartą („Ekstra žinios“), 4.1.2 - 19 kartų (3 - „Lietuvos rytas“, 15 - „Ekstra žinios“, 1 - žurnalas „Ekstra“; 4.1.4 pažeistas 3 kartus (2 - „Lietuvos rytas“, 1 - „Ekstra žinios“); 4.1.6. - 5 pažeidimai (1 - „Lietuvos rytas“, 2 - „Ekstra žinios“, 1 - „Lietuvos žinios“, 1 - „Akistata“). Su šiais straipsniais susijusių pažeidimų televizijoje užfiksuota - 19.¹⁶⁴

4 lentelė

Įstatymo ¹⁶⁵ straipsnis	Televizijos programa	Pažeista kartų
4.1.1.	LNK (2), BTV (1)	3
4.1.2.	LNK (1), 5 KANALAS (4)	5
4.1.4.	LNK (2), 5 KANALAS (5)	7
4.1.6.	LNK (1), BTV (1), TV3 (1), 5 KANALAS (1)	4

Remiantis 2006 m. žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimais reikėtų paminėti, kad 2006 m. smurtinės informacijos užfiksuota ir televizijoje, ir spaudoje.

Pasirodė Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimai dėl šių televizijos laidų:

- **„Ragai“ (LNK, 2005-11-30, 22.35 val.)** buvo vaizduojamas psichinis smurtas, vartojama nešvanki kalba, nepadorūs gestai (pažeisti 4 straipsnio 1 dalies 1 ir 10 punktai bei žymėjimo tvarka, laida buvo žymėta indeksu N-14, nors turėjo būti žymima S.);
- **Laidos „Meilės kaina“ (BTV, 2006-05-03, 2006-05-10, 2006-05-16, 12.40 val.)** (plačiau žr. psl. 44);
- **Televizijos naujienų laidoje („Splus“, 2006-07-04, 18.30 val.)** rodomas mirusio vaiko kūnas, nesant būtinybės jo tapatybei nustatyti (pažeistas 4.1.2);
- **Laidoje „Statau“ (LNK, 2006-07-13, 20.10 val.)** pateikta informacija skatina savęs žalojimą (pažeistas 4.1.6).

¹⁶⁴ Žurnalistų etikos inspektoriaus 2005 m. veiklos ataskaita. <http://www3.lrs.lt/docs2/JZBTQXZB.PDF>

¹⁶⁵ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr. IX-1067//Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3980. (Aktuali redakcija nuo 2004 06 15).

- **Laida „Nuo ... iki“ (LNK, 2006-10-17, 20.05 val.)** paskelbta informacija skatina savęs žalojimą (pažeistas 4.1.6).
- **Laidoje „Demo“ (LNK, 2006-02-12, 9.30 val.) pristatytuose** kompiuteriniuose žaidimuose vaizduojamas smurtas, modeliuojama ir teigiamai vertinama nusikalstama veika (pažeisti Įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1, 4, 7 ir 8 punktai);

Spaudoje dažniausiai buvo skelbiama informacija atitinkanti Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo poveikio viešosios informacijos įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 2 ir 6 punktus (atitinkamai lentelės skiltyse publikacijų pavadinimai):

5 lentelė

4 straipsnio 1 dalies 2 punktas	4 straipsnio 1 dalies 6 punktas
Publikacijos: „Bankų prievaizdo reformas nutraukė šūviai“ („Respublika“, 2006-09-15, Nr. 210/4965) ; „Po nužudymo Maskvoje liko gausybė mįslių“ („Lietuvos rytas“, 2006-09-16, Nr. 212/4779); „Meilė, mirtis ir pinigai Ofšorų salyne“ („Ekstra“, 2005 11 14-20, Nr. 46); Publikacijos „Bankų prievaizdo reformas nutraukė šūviai“ („Respublika“, 2006-09-15, Nr. 210/4965) ir „Po nužudymo Maskvoje liko gausybė mįslių“ („Lietuvos rytas“, 2006-09-16, Nr. 212/4779)	Publikacijos: „Keturiolikmetis savo gyvenimą baigė kilpoje“ („Lietuvos rytas“, 2006-01-17, Nr. 13/4580), „Paauglio savižudybė – kraupi mįslė“ („Panevėžio rytas“, 2006-01-17, Nr. 13/3697, interneto tinklalapis „Info.lt“, 2006-01-30); Publikacijoje „Keturiolikmetis visas paslaptis nusinešė į amžinybę“ („Panevėžio balsas“, 2006-01-17); „Iš kilpos Gintarą traukiau dantimis“ („L.T.“, 2006-03-15, Nr. 10), „Aistra vyresnei draugei nepilnametį pastūmėjo į pražūtį“ („Lietuvos rytas“, 2006-03-18, Nr. 63/4630); „Mokyklos pažiba pasirinko mirtį“ („Lietuvos rytas“, 2006-03-08, Nr. 55/4622); „Prie karsto – ašaros ir žaibai“ („Panevėžio rytas“, 2006-03-16, Nr. 61/3745) ¹⁶⁶

Publikacijose, kurios atitinka 4 straipsnio 1 dalies 2 punkto reikalavimus buvo iliustruota nuotrauka, vaizduojanti nužudytą ar mirusį žmogų. Toks nuotraukos publikavimas nebuvo reikalingas tapatybei nustatyti, o publikacijose, atitinkančiose 4 straipsnio 1 dalies 6 punkto reikalavimus pateikta informacija turinti savižudybes skatinantį poveikį bei daugumoje iš jų pavišinti nepilnamečio asmens duomenys (vardas, pavardė, amžius, mokykla, artimųjų vardai, pavardės ar pan.).

Pažymėtina, kad perdėtas dėmesys smurto, nusikaltimų, prievartos tematikai, jos eskalavimas spaudos puslapiuose bei televizijos ekrane, internete nepilnamečiams gali kelti nepagrįstą baime, įtampą, formuoti iškreiptą pasaulio vaizdą, sudaryti prielaidas agresyviai ar asocialiam elgesiui, pavojaus ar priešiško jausmui. Autorė pateikdama konkrečius statistinius duomenis, įvardindama publikacijų ar konkrečių laidų pavadinimus kreipiasi į tėvus, mokytojus, kitus visuomenės narius, kad jie dažniau informuotų apie panašius atvejus už tai atsakingas institucijas.

¹⁶⁶ Žurnalistų etikos inspektorius sprendimai. http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=4125&k_id=1 (2006 10 15).

IŠVADOS

Atlikta teorinė ir empirinė smurto žiniasklaidoje poveikio ir jo prevencijos analizė leidžia formuluoti šias išvadas:

1. Žiniasklaida – svarbus tačiau nepagrindinis vaikų asmenybės ugdymui bei jos psichiniam, fiziniam, doroviniam vystymuisi poveikį darantis veiksnys, o jos funkcijos įtakojančios supratimą apie pasaulį, požiūrį į įvairius reiškinius, elgesio normas, vertybių sistemą yra ir teigiamos (auklėjamoji, lavinamoji ir šviečiamoji), ir neigiamos (smurto vaizdavimas).
2. Pagrindinių sąvokų sampratų analizė gausiuose literatūros klotuose bei įstatymų nuostatose įtakojo autorę pateikti savąjį **smurto žiniasklaidoje nepilnamečiams poveikio** apibrėžimą: **smurto žiniasklaidoje nepilnamečiams poveikis** – tai žiniasklaidos priemonėse vaizduojamų (aprašytų) smurtinių reiškinių įtaka tolimesnei vaiko asmenybės raidai psichologiniu pagrindu.
3. Nors antrajame skyriuje išnagrinėtų Lietuvos ir užsienio mokslininkų poveikio teorijų ir empirinių tyrimų metodologinė analizė nei paneigia, nei patvirtina žiniasklaidos poveikį nepilnamečiams, jis pasireiškia elgesio išmokimu, jaudulio perdavimu ar sumažinimu, agresija, frustracija ir pan. Tai patvirtina pagrindinėmis autorės laikomos - A. Bandūros (socialinio išmokimo teorija), Berkovitz (jautrumo sumažinimo) ir Huesmann (socialinio vystymosi arba skriptų) poveikio teorijos, prisidėjusios (anot autorės) prie asmenybės problemų supratimo bei elgesį įtakojančių subjektyvių bei objektyvių veiksnių aiškinimo. Kiti išnagrinėti smurto poveikio nepilnamečiams modeliai tik papildė aukščiau minėtas teorijas, pažymėdami vienokią ar kitokią žmogaus būseną ar elgesį smurtinės informacijos demonstravimo metu ar jam pasibaigus.
4. Remiantis Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrimo subjektyviais duomenimis, galima teigti, jog smurtas žiniasklaidoje daro neigiamą poveikį nepilnamečiams. Smurtauti respondentų teigimu žiniasklaidos priemonės tiesiogiai skatina 4,7 proc. apklaustųjų. Čia pasitvirtina psichologinis poveikis paremtas A. Bandūros socialinio išmokimo teorija (žr. 2.1.1). Anot autorės, žiniasklaidos poveikis didėja, nes remiantis tyrimu daugėja respondentų, kuriems dažnai ir kartais kyla noras pakartoti smurtines scenas ir kurie pateisina žiniasklaidos priemonių veikėjų smurtą Smurto žiniasklaidoje pateisinimas pagrįstas Berkovitz jautrumo sumažinimo teorija.
5. Remiantis subjektyviais tyrimo duomenimis didžiausią poveikį nepilnamečių fiziniam, psichiniam ir doroviniam vystymuisi daro televizija ir internetas (kompiuteriniai žaidimai), nes šios žiniasklaidos priemonės yra populiariausios nepilnamečių auditorijoje, o smurto kiekis jose (respondentų teigimu) yra didžiausias. Autorės atliktas tyrimas parodė, kad 45,8 proc. apklaustųjų teko patiems smurtauti: mergaitės naudoja psichinį smurtą, berniukai

fizinį smurtą, o apsauga nuo žalingo informacijos poveikio daugumos apklaustųjų teigimu yra nereikalinga. Tai patvirtina, kad nepilnametis – asmuo iki 18 metų yra pažeidžiama, nesuvokianti žiniasklaidos poveikio visuomenės ląstelė.

6. Remiantis abiejų tyrimų lyginamąja analize pažymėtina, kad mergaitės vis labiau pradeda domėtis psichologinio smurto formomis, o mėgstamiausi nepilnamečių auditorijoje yra siaubo filmai. Tai autorės nuomone, gali praturtinti ne tik gyvenimišką, bet ir su smurtu sietiną patirtį.
7. Tendencija dėl ženklinimo sistemos laikymosi apribojimų išlieka, nes abiejuose tyrimuose daugiausia tokių respondentų, kurie nesilaiko apribojimų (29,6 proc. ir 43, 3 proc.), tačiau palyginus tyrimus paaiškėjo, kad 11-13 metų amžiaus grupėje ši tendencija pakito – daugiau šios amžiaus grupės nepilnamečių pradeda laikytis apribojimų. Tai leidžia teigti, kad 2004 m. Vyriausybės nutarimas Nr. 681 tampa veiksmingesnis žemesnei amžiaus grupei.
8. Išanalizavus teisinį nepilnamečių apsaugos mechanizmą, autorė gali teigti, kad Lietuvos teisinė bazė yra gera, padaryta teigiamų pakeitimų (žr. 4.2 skyrių), tačiau praktinis teisės aktų veiksmingumas dar stringa, nes pažeidimų žiniasklaidoje nepavyksta išvengti.
9. Nors pažeidimų žiniasklaidoje nepavyksta išvengti, tačiau jau yra sukurta baudimų už neigiamą poveikį nepilnamečiams darančios informacijos žiniasklaidos priemonėse sistema. Atskirtos Žurnalistų etikos inspektoriaus (atsakomybė už spaudoje ir internete platinamą informaciją) ir Lietuvos radijo ir televizijos komisijos (audiovizualinė sfera) funkcijos. Administracinių poveikio priemonių taikymas aktyvėja, vis dažniau surašomi administracinių teisės pažeidimų protokolai ir skiriamos baudos (žr.4.2.1).
10. Pateikti informacijos, priskirtos neigiamą poveikį darančios kategorijai pavyzdžiai televizijoje ir spaudoje – tai nuoroda visuomenei nuo kokios informacijos reikia apsaugoti mūsų vaikus. Mikrosocialinės aplinkos išskyrimas – tai papildomas veiksnys, galintis turėti įtakos nepilnamečių smurto žiniasklaidoje suvokimui, šio reiškinių neigiamų pusių atskleidimui.
11. Apibendrinant galima pasakyti, jog žiniasklaidoje demonstruojamo (aprašyto) smurto poveikis gali priklausyti nuo nepilnamečių amžiaus, žiniasklaidos priemonės skiriamo laiko kiekio, žiūrimų televizijos programų, kompiuterinių žaidimų ar spaudos leidinių tipo, pozityvių ar negatyvių pastiprinimų socialinėje aplinkoje. O veiksmingiausios prevencinės priemonės, autorės nuomone, yra: visuomenės nepakantumo smurtui žiniasklaidoje formavimas, šeimos atsakomybės didinimas už savo vaikų auklėjimą ir priežiūrą, prevencinių programų diegimas ir kūrimas mokyklose bei kompetentingų institucijų veiklos efektyvinimas.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams stabdymui ir jo prevencijos vykdymui būtinas atitinkamas teisinių aktų papildymas (papildyti Kino įstatymą naujomis nuostatomis dėl kino filmų rodymo ir kontrolės sistemos kinoteatruose; sukonkretinti kai kurių sąvokų sampratą Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo poveikio įstatyme) bei suinteresuotų asmenų noras juos taikyti praktikoje taip, kad efektyviai veiktų nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio mechanizmas.
2. Siūlyčiau organizuoti daugiau seminarų, konferencijų, informacinių renginių viešosios informacijos rengėjams, transliuotojams, žurnalistams, spaudos atstovams, interneto portalų specialistams siekiant nežinančius supažindinti su nepilnamečių apsaugą reglamentuojančiais teisės aktais, o žinančius paskatinti laikytis juose įtvirtintų nuostatų.
3. Siūlyčiau rengti mokymus, švietimo programas tėvams, taip pat visuomenės, mokyklų, savivaldybių, dvasininkų informavimo programas į kurias būtų įtrauktos visos suinteresuotos ir su vaikais dirbančios organizacijos bei informuoti apie tai per žiniasklaidą.
4. Restruktūrizuoti kai kurias nepilnamečių apsaugą vykdančias institucijas, steigiant naujus skyrius, tokius kaip (viešosios informacijos mokslinių tyrimų skyrių) nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio srityje arba vaikams skirtų laidų ir leidinių analizės skyrių, kuris kiekvieną pusmetį pateiktų visuomenei informaciją apie neigiamus, žalingus nepilnamečiams reiškinius, publikuotų straipsnius. Autorės manymu, nuolatinis visuomenės informavimas viena ar kita tema, skatina problemos sprendimo spartą.
5. Ugdyti nepilnamečių kritinį mąstymą vertinant ir atsirenkant viešąją informaciją žiniasklaidos priemonėse, mokyklose, namuose, organizuojant diskusijas televizijoje, pvz.: tema „Ar per žiniasklaidos priemones (televiziją, radiją, internetą, spaudą) pateikiama informacija ir vaizdai atitinka realybę?“.
6. Žiniasklaidos priemonių atstovams siūlyčiau nežvelgti į šią problemą paviršutiniškai, geriau įsigilinti, nes žiniasklaidos priemonių paviršutiniškumas, sensacingumas, tiesos iškreipimas neigiamai veikia (ar dar ateityje darys poveikį) imliausiai visuomenės daliai - nepilnamečiams.
7. Skleisti per žiniasklaidos priemones informaciją, skirtą kovai su smurtu, informaciją apie apsisaugojimą nuo nusikalstamų veikų, diskutuoti apie smurto poveikį, kurti socialinę reklamą skatinant smurto žiniasklaidoje netoleranciją ir didinti pranešimų ar raštų iš visuomenės skaičių kompetentingoms institucijoms.

8. Visapusiškai išstudijuoti Lietuvai pritaikytą prevencijos sistemą, atsižvelgiant į pažangiausius Europos pasiekimus ir patirtį.
9. Organizuoti nuolatinę smurto žiniasklaidoje stebėseną ir viešai skelbti jos rezultatus.
10. Pateikti daugiau kokybiškos informacijos, vertingos fiziniam, psichiniam, dvasiniam, socialiniam ir kultūriniam vaikų vystymuisi, o teikiant ir skelbiant informaciją, galinčią daryti neigiamą poveikį vaikui, paisyti vaiko interesų prioritetiškumo principo, vadovautis ne vien teisės ir etikos normomis, bet ir vidinėmis moralinėmis nuostatomis.
11. Stiprinti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos skelbimo ir platinimo tvarką bei žymėjimo garso bei vaizdo priemonėmis sistemą, patvirtintą LR Vyriausybės nutarimu, skatinant transliuotojus atsakingiau žymėti ribojamą skelbti informaciją, nes šiuo metu transliuotojai tai daro atsitiktinai, nesistemingai.
12. Siūlyčiau pradėti vykdyti ne tik lietuviškų, bet ir per kabelinę televiziją transliuojamų programų stebėseną. Trūksta Lietuvos radijo ir televizijos komisijos bendradarbiavimo, sutarčių pasirašymo dėl kabelinės televizijos programų retransliavimo ir pažeidimų problemų aptarimo tarptautiniu mastu. Trūksta ir europarlamentarų pasisakymų konkrečiai smurto eliminavimo iš žiniasklaidos tema.
13. Kadangi idėja atlikti smurto ir kitų neigiamų reiškinių poveikio nepilnamečiams analizę yra svarbi tarptautiniu mastu, o ją palaiko pasaulinės ir regioninės organizacijos, siūlyčiau parengti projektą smurto ir kitų žalingų reiškinių žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams tyrinėjimui arba skatinti vietinius ir tarptautinius projektus bei jų įgyvendinimą šia tema.
14. Reikalingas spaudos leidinių, internetinių svetainių registras saugesnės aplinkos nepilnamečiams užtikrinimui.
15. Siūlyčiau parengti įstatymą (virtualios erdvės kontroliavimo klausimais) ir poįstatyminius aktus, pvz.: nutarimą „Dėl informacijos virtualioje erdvėje viešinimo ir informacinių portalų registro sukūrimo“, kurie reglamentuotų nepilnamečių, besinaudojančių suaugusiųjų portalais atsakomybę, apribojimus ir pan.
16. Siūlyčiau įtraukti temą „Smurtas žiniasklaidoje“ į mokyklos ugdymo programą ar įvesti mokymosi apie žiniasklaidą būrelį, o tėvams kontroliuoti jų vaikų žiūrimų TV laidų, internetinių svetainių bei skaitomų leidinių turinį.

Pateiktos išvados ir rekomendacijos leidžia teigti, jog magistriniame darbe numatytas tikslas ir uždaviniai yra įvykdyti, o problemos aktualumas yra tęstinio pobūdžio.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

Tarptautiniai teisės aktai

1. Europos konvencija dėl televizijos be sienų//Valstybės žinios, 2000 04 07, Nr. 29-805), įsigaliojo 2001 01 01.
2. Europos Tarybos Ministrų komiteto 1989 m. balandžio 17 d. Rekomendacija Nr. R (89) 7 „Dėl smurtinio, žiauraus ar pornografinio turinio videoprogramų platinimo principų“//Visuomenės informavimo laisvė ir atsakomybė. -Vilnius, 1996.
3. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. lapkričio 20 d. priimta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (ratifikuota 1995 07 03 įstatymu Nr. I-983//Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501).
4. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija.//Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 –1501.
5. Tarybos 1998 m. rugsėjo 24 d. Rekomendacija 98/560/EC dėl Europos garso ir vaizdo informacijos priemonių sektoriaus konkurencingumo stiprinimo
www.eumap.org/topics/media/television_europe/national/lithuania/media_lit2.pdf

Lietuvos Respublikos teisės aktai

6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas//Valstybės žinios. 1997, Nr. 118-3046; 2000, Nr. 111-3569; 2002, Nr.112-4972; 2003, Nr. 123-5573; 2004, Nr. 185-6836; 2005, Nr.149-5421) Aktuali redakcija nuo 2006 09 19.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas//Valstybės žinios, 2000. Nr. 74-2262. P.48. Aktuali redakcija nuo 2002 07 10.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucija. - Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
9. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas Nr. IX-1067//Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3980. (Aktuali redakcija nuo 2004 06 15).
10. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas//Valstybės žinios, 2000, Nr. 50-1432. Aktuali redakcija nuo 2005 12 13.
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=268026 (prisijungimo laikas: 2006-11-04).
11. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas Nr. I-1234//Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807. (Aktuali redakcija nuo 2006 06 08).
12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo pakeitimo įstatymas//Valstybės žinios. 2006 07 27, Nr. 82-3254.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimas Nr. 681 „Dėl Neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį

nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“//Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.

14. Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodeksas (1996)//Lietuvos žurnalistų sąjunga
http://www.lzs.lt/link.php?link_id=180&page_menu=5 (prisijungimo laikas: 2006 09 27).

Specialioji literatūra

15. Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. //Jurisprudencija, 2002, T. 27 (19). P. 108-117.

16. Bandura A., Ross D., Ross S. Transmission of aggression through imitation of aggressive models//Journal of Abnormal and Social Psychology, 1967.

17. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. - Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 483.

18. Bielinis L. Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė. – Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 9, 10.

19. Bulovaitė I., Pivorienė R.V., Strulienė N. Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams. - Vilnius: Efrata, 2001. P. 32-35.

20. Collins W. A., Berndt T.J., Hess V.Z. Observational learning of motives consequences for television aggression: A developmental study//Child development. Chicago. 1974, vol. 45, N 3. P. 799-802.

21. Collins W.A. The developing child as viewer//J. Of communication. Philadelphia. 1975, vol.25, N.4. P. 35-44.

22. Didžiokienė A., N. Žemaitienė N. Smurtą patiriančių rizikos grupės vaikų psichologinė savijauta//Visuomenės sveikata: medicina. - Kaunas, 2005, Nr.41(1).

23. Diržytė A., Patapas A., Vrubliauskaitė K. Cognitions of Lithuanian Juvenile offenders//Jurisprudencija: mokslo darbai, 2006, T. 4 (82). P. 25

24. Dobryninas A. Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje. – Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 2000.

25. Fiske John. Įvadas į komunikacijos studijas. - Vilnius: baltos lankos, 1990.

26. Fürst M. Psichologija. – Vilnius: Lumen leidykla, 1998. P. 340.

27. Gage N., Berliner D. Pedagoginė psichologija. – V., 1994.

28. Gečėnienė S. Pareigūnų, dirbančių su nepilnamečiais, požiūris į prevencijos priemonių veiksmingumą.//Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2004. T. 63 (55).

29. Gilligan J. Smurto prevencija. - Vilnius: Eugrimas, 2002

30. Hurrelman Klaus, Unverzagt Gerlinde. Kaip išsaugoti stiprius vaikus. – Vilnius: Alma Litera, 2001. P.138, 145.

31. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. - Vilnius: Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005. P. 73.

32. Jusienė R., Tuominienė J. Televizoriaus žiūrėjimo trukmės ir turinio ryšys su mokyklinio amžiaus vaikų psichologiniu prisitaikymu//Socialinis darbas, 2005, Nr.4(1).
33. Justickis V. Kriminologija. II dalis. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 234.
34. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. – Kaunas: Judex, 2002. P. 184.
35. Kiškis A. Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. //Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius, 2004. T. 59 (51)
36. Kvieskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: VPU, 2003. P. 148-149.
37. Leliūgienė I. Socialinio pedagogo žinynas. – Kaunas: Technologija, 2003. P.190.
38. Mainberger Betina. Jede Menge Zoff. Was tun gegen Mobbing und Gewalt? – München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH&Co. KG, 2000.
39. McCarthy E. D., Langner T.S.,Gersten J.C. Violence and behavior disorders//J. Of communication. Philadelphia. 1975, vol. 25, N 4. P. 71–85.
40. McQuail D. Mass Communication Theory. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publikation, 1994.
41. Meškauskaitė L. Žiniasklaidos teisė: visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. - Vilnius: Teisės informacijos centras, 2004.
42. Perminas A., Goštautas A., Endriulaitienė A. Asmenybė ir sveikata: teorijų sąvadas. – Kaunas: VDU leidykla, 2004. P. 44.
43. Psichologija studentui. Kaunas: Technologija, 2000. P. 166.
44. Schubart W. Gewalt und Gewaltprävention in der Schule//Pädagogik. – Hamburg: Pädagogische Beiträge Verlag GmbH, 1999, Heft 1.
45. Suslavičius A., Valickas G. Socialinė psichologija teisėtvarkos darbuotojams.-Vilnius: LTA, 1999.
46. Tarptautinių žodžių žodynas. - Vilnius: Alma litera, 2004.
47. Televizija Europoje: reguliavimas, politika ir nepriklausomybė. Lietuva. Stebėsenos ataskaita. Atviros visuomenės institutas, 2005.
48. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. - Vilnius: LTU Leidybos centras, 2003.
49. Trutz von Trota. Soziologie der Gewalt. Sonderheft 37/1997. - Westdeutscher Verlag, 1997. P. 381.
50. Urbonas V. Pasaulio žiniasklaidos sistemos: mokomoji knyga. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003. P. 8
51. Urbonas V. Žurnalistikos pagrindai: vadovėlis. - Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2002. P. 92.
52. Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. - Vilnius: Gelbėkit vaikus, 2002.

53. Valackienė A. Sociologinis tyrimas. - Kaunas: Technologija, 2004. P. 82, 83.
54. Valickas G. Psichologinės asocialaus elgesio ištakos. - Vilnius, 1997. P. 42
55. Zaks J. Smurto žiniasklaidoje nepilnamečiams poveikis ir prevencija. Magistro baigiamasis darbas. - Vilnius, 2005.
56. Žiniasklaida ir asmenybės raida: nepilnamečių apsauga ir žmogaus orumas. - Vilnius: VU I-kla, 2004. P. 135-146.
57. Žiobienė E. Nepilnamečių interesų apsauga nuo neigiamo žiniasklaidos poveikio// Jurisprudencija: mokslo darbai. - Vilnius, 2006, T. 9 (87).
58. Žurnalistikos enciklopedija. - Vilnius: Pradai, 1997.
59. Бандура А. Теория социального научения. – Санкт-Петербург: Евразия, 2000.
60. Берковиц Л. Агрессия, причины, последствия и контроль. – Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002.

Interneto šaltiniai

61. Bryant Jennings/ Zillmann Dolf: Using Television to Alleviate Boredom and Stress: Selective Exposure of Induced Excitational States.
www.unileipzig.de/~cwuensch/fl_ws0102_thesen_emp_stud_zillmann.PDF (prisijungimo laikas¹⁶⁷: 2006 10 18).
62. Ribojamas nepilnamečių lankymasis interneto kavinėse pamokų ir nakties metu. <http://www.elektronika.lt/articles/events/6180/> (prisijungimo laikas: 2006 12 06).
63. Smurtas – kas tai? LR sveikatos ministerija. <http://www.sam.lt/sam/naujienos/?idi=658> (2006 09 11).
64. TV grėsmė nepilnamečiams didesnė nei įsivaizduojate. <http://www.delfi.lt/news/economy/Media/article.php?id=9844915> (2006 06 14).
65. Methoden der Wirkungsforschung. <http://stangl-taller.at/TESTEEXPERIMENT/> (2006 10 13).
66. Davidas Gauntlettas: 10 trūkumų „žiniasklaidos poveikių“ modelyje. <http://www.balsas.cc/modules.php?name=News&file=article&sid=100> (2006 08 09).
67. Die mood-management Theorie von Dolf Zillmann. http://www.unileipzig.de/~cwuensch/_u_ws0102_thesen_mood-management.pdf (2006 05 18).
68. Direktyva dėl televizijos programų transliavimo nuostatų. http://www.starkeviciute.lt/print/?print_id=70&news_id=671 (2006 09 15).
69. Europos Jaunimo ministrai aktyvina kovą su smurtu prieš jaunimą bei jaunimo smurtu. http://monitoring.press.lt/minister_text.asp?id=4128&min_kod=SOCAPS (2005 11 12).

---

¹⁶⁷ Po internetinės svetainės, skliausteliuose pateikiu prisijungimo laiką neminėdama žodžių (prisijungimo laikas) (aut pastaba).

70. Europos Sąjunga ir jos politika dėl vaikų.
<http://www.google.com/search?hl=lt&=opera&rls=en&q=Nepilnameciu+apsauga+Europos+Parlamente&btnG=Paie%Alka&lr=> (2006 11 20).
71. Europos tėvai, mokytojai ir vaikai gali gauti nemokamos informacijos apie saugų interneto naudojimą viename kontaktiniame taške: EUROPE DIRECT.
<http://www.draugiskasinternetas.lt.lt/main/news?id=2072> (2006 11 16).
72. Factus Dominus ataskaita. Interneto, kompiuterinių žaidimų įtaka smurtui prieš vaikus.
www.factus.lt/ataskaita_kompiuteriai.doc (2006 10 11).
73. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+20050907+ITEMS+DOC+XML+V0//LT#sdocta8> (2006 08 12).
74. Informacija apie laidą „Demo“. www.demotv.lt/apie-mus/ (2006 11 15).
75. Informacija apie šou „Dušas“. <http://dusas.lt/dusas.html> (2006 11 14).
76. INHOPE ir „Microsoft“ bendradarbiaus kovoje su nelegaliu interneto turiniu bei skatins Interneto saugumą. <http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/youth/news?id=2071> (2006 04 29).
77. Lietuvos Respublikos Seimo tinklalapis. Seime konferencija apie smurtą šeimoje.
http://www3.lrs.lt/pls/INTER/w5_show?p_d=60758&p_r=4401 (2006 12 02).
78. Nepilnamečių „Internetinis auklėjimas“: kaip užtikrinti jų saugumą?
<http://www.draugiskasinternetas.lt/lt/adult/news?id=2091> (2006 08 03).
79. Nepilnamečių apsauga nuo interneto pavojų.
<http://arunasdegutis.lt/index.php/pageid/114/articlepage/10/articleid/28> (2006 11 26).
80. Norvilienė V. Pornografija, smurtas ir žiniasklaida.
<http://www.straupsniai.lt/ziniasklaida/puslapis/5942> (2006 09 03).
81. Psichologinę pagalbą teikiančios tarnybos „Vaikų linija“ veiklos ataskaita.
www.vaikulinja.lt/files/vtl_ataskaita_2004.doc (2005 12 21).
82. Smurtas ir erotika - vis dar nepilnamečių akiratyje.
<http://www.ve.lt/?rub=1065924812&data=2005-08-29&id=1125249729> (2005 11 20).
83. Teorinė-praktinė konferencija „Pagalba vaikui, nukentėjusiam nuo smurto“.
<http://www.children.lt/old/renginys.php-ID=78.htm> (2006 10 02)
84. Žaidimo „Counter-Strike“, aprašymas. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Counter-Strike> (prisijungimo laikas: 2006 11 02).
85. Žaidimų „Linage 2“, „GTA: San Andreas“ ir „The Sims 2“ aprašymai. <http://www.games.lt> (prisijungimo laikas: 2006 11 03).
86. Žurnalistų etikos tarnybos tinklalapis. <http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika> (2006 11 12).

SMURTO ŽINIASKLAIDOJE POVEIKIS NEPILNAMEČIAMS IR JO PREVENCIJA

Pagrindinės sąvokos: nepilnamečiai, smurtas žiniasklaidoje, smurto žiniasklaidoje poveikis, smurto prevencija.

Santraukos turinys: vienas iš nepilnamečių smurtinius veiksmus įtakojančių veiksnių – smurtas žiniasklaidoje, kurio poveikį teoriškai analizuoja ne tik užsienio, bet ir Lietuvos mokslininkai, o autorės atliktas empirinis tyrimas remiantis subjektyviais duomenimis patvirtina jo buvimą dar kartą. Egzistuojant poveikiui, svarbi ir prevencija nukreipta į teisės aktus, nepilnamečių apsaugos institucijas, šeimą bei mokyklą.

Santrauka

Baigiamajame darbe analizuojama smurto žiniasklaidoje nepilnamečiams poveikio bei jo prevencijos problema.

Šio darbo tikslas - remiantis teoriniais ir empiriniais duomenimis išanalizuoti smurto žiniasklaidoje daromą poveikį nepilnamečių fiziniam, protiniam ir doroviniam vystymuisi, taip pat pasiūlyti būdus šios problemos (smurto) prevencijai.

Magistro darbe pateikiamos pagrindinių darbo sąvokų sampratos, o išnagrinėjus literatūros šaltinius, pateikiami autorės smurto bei smurto žiniasklaidoje poveikio nepilnamečiams apibrėžimai. Atskleidžiant žiniasklaidos funkcijas paminimos tradicinės – auklėjamoji, šviečiamoji ir lavinamoji funkcijos bei paminimos naujos: kognityvinė, atsipalaidavimas ir asmeninių poreikių patenkinimas.

Analizuojant smurto poveikį išskiriamos poveikio teorijos, pateikiamos užsienio ir Lietuvos mokslininkų ar visuomenės narių nuomonės šia tema. Pagrindinėmis teorijomis autorė laikytų: socialinio išmokimo, jautrumo sumažinimo ir socialinio vystymosi teorijas, bet pabrėžtų ir jaudulio, katarsio bei ilgalaikės ekspozicijos teorijų svarbą nagrinėjant problemą.

Atliktas Smurto žiniasklaidoje nepilnamečiams poveikio tyrimas ir jo lyginamoji analizė leidžia pateikti tokias išvadas:

1. Remiantis subjektyviais tyrimo duomenimis didžiausią poveikį nepilnamečių fiziniam, psichiniam ir doroviniam vystymuisi daro televizija ir internetas (kompiuteriniai žaidimai), nes šios žiniasklaidos priemonės yra populiariausios nepilnamečių auditorijoje, o smurto kiekis jose (respondentų teigimu) yra didžiausias. Tačiau tiesioginis žiniasklaidos poveikis nepilnamečiams egzistuoja neženkliai, o žiniasklaida nėra pagrindinis smurtą skatinantis veiksnys.
2. Smurtaujančių bei pateisinančių smurtinę informaciją nepilnamečių skaičius didėja, tai patvirtina respondentų atsakymai į anketos klausimus bei jų nurodytos priežastys ar

išreikštos mintys apie smurto naudojimą. Mergaičių tarpe dažnesnė psichinio smurto forma, berniukai dažniau naudoja fizinį smurtą.

3. Tendencija dėl ženklavimo sistemos laikymosi apribojimų išlieka, nes abiejuose tyrimuose daugiausia tokių respondentų, kurie nesilaiko apribojimų. Tačiau tyrimų palyginimas parodė, kad 11-13 metų amžiaus grupėje ši tendencija pakito – daugėja šios amžiaus grupės nepilnamečių, besilaikančių apribojimų.

Smurto prevencija atskleidžiama analizuojant tarptautinius ir Lietuvos teisės aktus (teisinę bazę) bei tėvų, mokyklos, bendraamžių įtaką šio reiškinio eliminavimui. Darbe pateikiama informacija apie nepilnamečių apsaugą vykdančias institucijas, teigiamus pokyčius priskiriant aiškesnes funkcijas bei trūkumus pvz.: laidų ar filmų ženklavimo sistemoje.

Magistro darbe pabrėžiamas tėvų, namuose tvyrančios aplinkos, mokytojų, bendraamžių vaidmuo kovoje prieš smurtą. Autorė pateikia savo remiantis literatūros šaltiniais sudarytą lentelę, kurioje siūlo patarimus tėvams smurto žiniasklaidoje problemos sprendimui.

Pateikiami ir laidų bei straipsnių iš žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimų pavyzdžiai, nurodant straipsnių ar laidų lokaciją, bei pateikiant juos supažindinimo su smurtinio pobūdžio informacija tikslu. Remiantis Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymu nurodytose laidos bei publikacijose paskelbta informacija atitinka vieną ar kitą su darbo tema susijusį įstatymo kriterijų, t.y. informacija žalinga nepilnamečiams.

Išanalizavusi teorinę medžiagą, atlikusi empirinį tyrimą bei susipažinusi su smurto prevencijos galimybėmis autorė siūlytų nepilnamečių apsaugą vykdančioms institucijoms:

1. Stiprinti nepilnamečių apsaugos institucijų tarpusavio bei tarptautinį bendradarbiavimą vykdant naujus projektus, organizuojant informacinius renginius, konferencijas, mokymus.
2. Vykdyti kai kurių institucijų restruktūrizavimą, steigiant naujus (mokslinių tyrimų, vaikams skirtų laidų ir leidinių analizės) skyrius bei stiprinti ne tik lietuviškų bet ir per kabelinę televiziją (pradžioje keleto programų) transliuojamų laidų stebėseną.
3. Įvesti mokymo apie žiniasklaidą pamoką ar būrelį į ugdymo programą.
4. Informuoti nepilnamečius apie smurto keliamą grėsmę, ugdyti jų kritinį mąstymą diskutuojant šia tema.
5. Sukurti teisinį dokumentą dėl viešosios informacijos internete pateikimo bei lietuviškų interneto portalų registro sukūrimo, filtravimo sistemos veiksmingumo ir pan.

AUSWIRKUNGEN DER GEWALT IN MEDIEN AUF MINDERJÄHRIGE UND IHRE VORBEUGUNG

Schlüsselswörter: Minderjährige, Gewalt in Medien, Auswirkungen der Gewalt in Medien, Vorbeugung der Gewalt.

Inhalt: Gewalt in Medien ist ein Faktor, der zur Ausübung der Gewalttätigkeiten unter den Minderjährigen beiträgt. Die Auswirkungen der medialen Gewaltdarstellung unterliegen den wissenschaftlichen Untersuchungen nach dem theoretischen Ansatz sowohl in Ausland als auch in Litauen. Von der Autorin dieser Arbeit durchgeführte empirische Untersuchung auf der Grundlage der subjektiven Befunden hat diese Tatsache bestätigt.

Zusammenfassung

Die vorliegende Magisterarbeit behandelt die Problematik der Auswirkungen der Gewalt in Medien auf Minderjährige und deren Vorbeugung.

Das Ziel der Arbeit besteht in der Analyse der Auswirkungen der medialen Gewaltdarstellung auf die physische, geistige und moralisch-ethische Entwicklung der Minderjährigen auf Grund der theoretischen Studien und empirischen Untersuchungen und in der Empfehlung der Vorbeugungsverfahren.

In der Magisterarbeit werden sowohl wesentliche Begriffsbestimmungen als auch von der Autorin in Folge der theoretischen Analyse auf Grund der vorliegenden Literatur ausgearbeitete Definitionen der Gewalt und Gewalt in Medien auf Minderjährige vorgestellt. Es werden nicht nur traditionelle Funktionen der Medien erwähnt wie etwa Erziehung, Bildung und Entwicklung, sondern auch neue Aspekte wie kognitive Funktion, Entspannung und Befriedigung der persönlichen Bedürfnisse. Während der Analyse der Auswirkungen der Gewalt auf Minderjährige werden Auswirkungstheorien und Stellungnahmen aus- und inländischer Wissenschaftler sowie Vertreter der öffentlichen Gesellschaft vorgeführt. Als bekannteste Theorien, der Auffassung der Autorin nach, gelten Theorien des sozialen Lernens, des Abbaus der Sensibilität und der sozialen Entwicklung. Allerdings sollte man nicht weniger Bedeutung der Theorien der Aufregung, der Katharsis und der langfristigen Exposition bei der Erörterung des Problems beimessen.

In Folge der Untersuchung der Gewalt in Medien auf Minderjährige und der komparativen Analyse lassen sich folgende Schlussfolgerungen ziehen:

1) Den grössten Einfluss auf die Minderjährige nach den Beschlüssen der Beauftragten üben Fernsehen und Internet aus, in denen am meisten Auswirkungen der Gewalt zu finden sind. Unmittelbare Wirkung der Medien auf Minderjährige ist kaum erkennbar und somit stellen Medien keine wichtigste gewaltauslösende Massnahme dar. 2) Die Zahl der Gewalttätigen nimmt kontinuierlich zu. Dies wurde durch Antworten in den Fragebögen, Gründe der Ausübung

der Gewalt und Gedanken darüber bestätigt. Unter den Mädchen kommt die Gewalt am häufigsten in Form der psychologischen Gewalt vor. Jungen üben meistens physische Gewalt aus. Die Zahl der Respondenten, die Informationen über Gewalttätigkeit bestätigten, nimmt zu. 3) Der Trend wegen der Einschränkungen im Bezeichnungssystem der negativen Information in Medien bleibt, vergrößert sich nur unter Minderjährigen im Alter 11-13.

Für die Analyse der Gewaltvorbeugung wird einschlägiges internationales und nationales Recht herangezogen sowie Befunde über den Einfluss der Eltern, der Schule und anderer Minderjährigen auf die Eliminierung dieser Erscheinung. Die Arbeit enthält Informationen über Jugendschutzbehörden, positive Entwicklungen im Jugendschutzbereich, die vor allem durch die Zuweisung der deutlichen Funktionen zum Ausdruck kommen, und Defizite wie z. B. mangelhaftes Kennzeichnungssystem bei Fernsehsendungen und Filmen.

In der der Magisterarbeit wird der Einfluss der Eltern, der häuslichen Verhältnisse, der Schule und der Gleichaltrigen im Kampf gegen die Gewalt hervorgehoben. Die Autorin stellt eigenständig zusammengestellte Tabelle vor, die Empfehlungen für die Eltern zur Lösung des Problems der Gewalt in Medien beinhaltet.

Es werden Beispiele mit Fernsehprogrammen und Artikeln zu den Beschlüssen des Beauftragten für die Überwachung der Journalistenethik angeführt mit dem Verweis auf ihre Fundstellen. Damit bestrebt die Autorin das Ziel, auf gewaltdarstellende Informationen Aufmerksamkeit zu lenken. Auf Grund des Gesetzes über den Schutz der Minderjährigen gegen die negative Wirkung der Informationen in öffentlichen Medien entsprechen die in Beispielen angeführten Fernsehprogramme und Publikationen einschlägigen Kriterien des zu behandelnden Arbeitsthemas. Hinsichtlich der Resultate der theoretischen Analyse, der empirischen Untersuchung und der aufgelisteten Vorbeugungsmassnahmen empfiehlt die Autorin den Jugendschutzbehörden: 1) neue Projekte zu entwickeln, Konferenzen und Seminare zur Aufklärung zu veranstalten, um nationale und internationale Zusammenarbeit zu verstärken; 2) Behörden zu umstrukturieren und neue Abteilungen für wissenschaftliche Untersuchungen, Jugendprogramme und Presse aufzubauen sowie Monitoring sowohl der litauischen Sender als auch der über Satellit übertragenden Fernsehprogramme (nach der Wahl) durchzuführen; 3) Unterricht über Medien in Form eines Unterrichts oder eines Zirkels einzuführen; 4) Minderjährige über die Bedrohung durch Gewalt zu informieren und kritisches Denken durch Diskussionen zu diesem Thema zu fördern; 5) Entwurf der Rechtsakten zur Regulierung der Verbreitung der öffentlichen Informationen im Internet, der Schaffung des Registers für Internetportale oder der Effektivität der Informationsfilter o.ä. zu verfassen.

ANKETA

Prašau užpildyti pateikiant rimtus atsakymus, nes ši anketa bus mokslinio darbo tyrimo dalis, o Jūsų pateiktos nuomonės padės tiriant smurto paplitimą ir jo poveikį nepilnamečiams.

Atsakinėdami į uždarus klausimus (kuriuose pateikti variantai) pasirinkite vieną iš galimų variantų apibraudami ratuku, o jeigu nė vienas nepriimtinas įrašykite savo variantą skiltyje „Kita“. Klausimuose, kuriuose atsakymai nepateikti, įrašykite savo siūlomą variantą. Klausimuose, kuriuose galimas daugiau nei vienas variantas tokia pasirinkimo galimybė nurodyta. Apklausa yra anoniminė, todėl nerašykite nei vardo, nei pavardės.

Amžius metais..... Lytis VYR. MOT.

1. Ar sutinkate, kad smurtas tai - detalai vaizduojamas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas, kankinimas, taip pat vandalizmas, mėgavimasis prievarta, žiaurumu

a) taip, sutinku

b) jei ne (įrašykite savo nuomonę).....

2. Jūsų manymu smurto kiekis Lietuvos žiniasklaidoje:

a) labai didelis;

b) didelis;

c) vidutinis;

d) mažas;

e) labai mažas.

3. Kuriose žiniasklaidos priemonėse Jūsų manymu dažniausiai pateikiamos smurtinės scenos, smurtinė informacija?

a) televizijoje;

b) radijo programose;

c) internete;

d) spaudoje;

e) knygose.

Galimi keli atsakymai.

4. Kada dažniausiai ir kokiomis žiniasklaidos priemonėmis naudojate? Atsakymus pažymėkite X ženkleliu. *Galimi keli atsakymai.*

Žiniasklaidos priemonė Laikas	Ryte		Dieną		Vakare		
	6-9 val.	9-12 val.	12-15 val.	15-18 val.	18-21 val.	21-23 val.	Po 23 val.
Televizija							
Spauda							
Radijas							
Internetas							

5. Ar laikotės dešiniajame televizoriaus komputyje, nurodytų apribojimų (N-7, N-14, S)?

- a) taip, laikausi;
- b) laikausi, kai tėvai yra namie;
- c) kartais laikausi;
- d) niekada nesilaikau.

6. Kiek valandų vidutiniškai per savaitę Jūs:

Kiekvienoje eilutėje pažymėk atsakymą kryžiuuku (X)

Kaip dažnai Jūs:	Iki 10 val.	11-20 val.	21-30 val.	Virš 30 val.	Jeigu ne vienas atsakymas netinka, šiame stulpelyje įrašykite savo atsakymą
klausotės radijo					
žiūrite televiziją					
skaitote spaudą					
naudojatės internetu					

7. Kokie kompiuteriniai žaidimai patinka labiausiai:

- a) strateginiai;
- b) tie, kur galima pašaudyti;
- c) kuriuose yra kraujo;
- d) tie, kur reikia būti įsitempus;
- e) lengvo pobūdžio;
- f) lenktynės;
- g) kita (įrašykite) .....

Galimi keli atsakymai.

8. Kokie yra du Jūsų mėgstamiausi kompiuteriniai žaidimai? (parašykite pavadinimus)

9. Ar kyla noras pakartoti spaudoje aprašytų smurtinių straipsnių herojų veiksmus, per televiziją transliuotas ar internete aptiktas smurtines scenas ar per radiją girdėtus smurtinius pasakojimus?

- a) dažnai;
- b) kartais;
- c) nekyla.

10. Ar pateisinate filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų vaizduojamą smurtą?

- a) negaliu pateisinti smurto;
- b) kartais pateisinu (įrašykite, kodėl) .....
- c) taip, dažniausiai pateisinu (įrašykite, kodėl) .....
- d) kita (įrašykite) .....

11. Ar teko pačiam smurtauti?

- a) taip;
- b) dažnai smurtauju;
- c) ne (pereikite prie 14 klausimo).

12. Jei teko smurtauti, dėl kokių priežasčių?

- a) smurtas žiniasklaidoje;
- b) namuose tvyranti atmosfera;
- c) draugų, bendraamžių elgesys;
- d) kita (įrašykite) .....

13. Kokią smurto formą naudojote:

- a) Fizinį smurtą (tyčia žalojimas, pvz.: žmogus mušamas, stumdomas, sužeidžiamas)
- b) Emocinį smurtą (įžeidinėjimai, grasinimas, gąsdinimai, draudimai)
- c) Seksualinį smurtą
- d) kita (įrašykite).....

14. Kaip manote, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti?

- a) taip;
- b) ne.

15. Kokius straipsnius labiausiai mėgstate skaityti? Galimi keli atsakymai.

- a) apie nusikaltimus ir nelaimės;
- b) apie sportą;
- c) apie žmogžudystes;
- d) lengvo pobūdžio (horoskopai, jumoras);
- e) kita (įrašykite) .....
- f) visus iš eilės;
- g) neskaitau spaudos.

16. Pasirinkite dvi iš pateiktų laidų, kurias Jums patiko žiūrėti?

- a) „Amerikietiškos imtynės“;
- b) „TV pagalba“;
- c) „Meilės kaina“
- d) „Nomeda“;
- e) „Dušas“
- f) „Komanda“;
- g) „Demo“
- h) Realybės šou „Kelias į žvaigždes“;
- i) kitos (įrašykite) .....

17. Kokie filmai Jums labiausiai patinka: Galimi keli atsakymai.

- a) filmai, kuriuose rodomi susišaudymai, muštynės;
- b) filmai, kuriuose rodomos žmogžudystės, kankinimai;
- c) filmai apie terorizmą, karą, plėšimus;
- d) filmai, kuriuose naudojamas psichologinis smurtas;
- e) siaubo filmai;
- f) meilės istorijos;
- g) komedijos;
- h) kita (įrašykite) .....

18. Ar nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio?

- a) taip;
- b) ne;
- c) nežinau;
- d) kiekvienas nepilnametis turi šiuo klausimu pasirinkimo laisvę;
- e) kita (įrašykite) .....

Ačiū už atsakymus!

APKLAUSOS REZULTATAI (SKAITINĖ INFORMACIJA) N=300

1 lentelė

1. Ar sutinkate, kad smurtas tai - detaliai vaizduojamas žmonių, gyvūnų žudymas, žalojimas, kankinimas, taip pat vandalizmas, mėgavimasis prievarta, žiaurumu?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip, sutinku	127	94,8%	149	89,8%	276	92,0%
Ne	7	5,2%	17	10,2%	24	8,0%

2 lentelė

2. Jūsų manymu smurto kiekis Lietuvos žiniasklaidoje:

Smurto kiekis žiniasklaidoje	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Labai didelis	22	16,4%	22	13,3%	44	14,7%
Didelis	72	53,7%	57	34,3%	129	43,0%
Vidutinis	38	28,4%	64	38,6%	102	34,0%
Mažas	2	1,5%	21	12,7%	23	7,7%
Labai mažas	0	0,0%	2	1,2%	2	0,7%

3 lentelė

3. Kuriose žiniasklaidos priemonėse Jūsų manymu dažniausiai pateikiamos smurtinės scenos, smurtinė informacija?

Žiniasklaidos priemonės	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Televizija	104	77,6%	119	71,7%	223	74,3%
Radijas	2	1,5%	11	6,6%	13	4,3%
Internetas	63	47,0%	62	37,3%	125	41,7%
Spauda	28	20,9%	23	13,9%	51	17,0%
Knygos	4	3,0%	0	0,0%	4	1,3%

4 lentelė

4. Kada dažniausiai ir kokiomis žiniasklaidos priemonėmis naudojate?

(Mergaitės ir berniukai, amžius 11-17 m.)

Laikas/ Žiniasklaidos priemonė	Ryte		Dieną		Vakare		
	6-9 val.	9-12 val.	12-15 val.	15-18 val.	18-21 val.	21-23 val.	Po 23 val.
Televizija	25,7%	7,3%	14,0%	46,7%	64,3%	39,0%	13,0%
Spauda	16,7%	9,0%	10,0%	13,0%	15,3%	7,3%	1,0%
Radijas	21,3%	8,3%	11,7%	16,7%	11,3%	9,3%	6,3%
Internetas	9,0%	10,7%	23,7%	41,3%	49,0%	32,7%	17,7%

4.1. lentelė

Mergaitės

Laikas/ Žiniasklaidos priemonė	Ryte		Dieną		Vakare		
	6-9 val.	9-12 val.	12-15 val.	15-18 val.	18-21 val.	21-23 val.	Po 23 val.
Televizija	19,4%	8,2%	8,2%	65,7%	69,4%	35,8%	9,7%
Spauda	20,9%	7,5%	11,2%	11,9%	26,1%	10,4%	0,7%
Radijas	27,6%	10,4%	14,9%	19,4%	16,4%	11,2%	10,4%
Internetas	2,2%	4,5%	22,4%	42,5%	53,7%	32,8%	15,7%

4.2 lentelė

Berniukai

Laikas/ Žiniasklaidos priemonė	Ryte		Dieną		Vakare		
	6-9 val.	9-12 val.	12-15 val.	15-18 val.	18-21 val.	21-23 val.	Po 23 val.
Televizija	30,7%	6,6%	18,7%	31,3%	60,2%	41,6%	15,7%
Spauda	13,3%	10,2%	9,0%	13,9%	6,6%	4,8%	1,2%
Radijas	16,3%	6,6%	9,0%	14,5%	7,2%	7,8%	3,0%
Internetas	14,5%	15,7%	24,7%	40,4%	45,2%	32,5%	19,3%

5 lentelė

5. Ar laikotės dešiniajame televizoriaus kamputyje nurodytų apribojimų (N-7, N-14, S)?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip, laikausi	22	16,4%	35	21,1%	57	19,0%
Laikausi, kai tėvai yra namie	11	8,2%	8	4,8%	19	6,3%
Kartais laikausi	52	38,8%	42	25,3%	94	31,3%
Niekada nesilaikau	49	36,6%	81	48,8%	130	43,3%

6 lentelė

6. Kiek valandų vidutiniškai per savaitę Jūs:

Trukmė valandomis	Iki 10 val.	11-20 val.	21-30 val.	Virš 30 val.	Jeigu nei vienas atsakymas netinka, šiame stulpelyje įrašykite savo atsakymą
Klausotės radijo	48,3%	7,7%	3,7%	4,3%	35,7%
Skaitote spaudą	52,7%	6,0%	1,7%	0,3%	36,0%
Žiūrite televiziją	35,3%	31,0%	1,7%	13,0%	4,0%
Naudojatės internetu	29,0%	23,7%	18,7%	16,7%	10,7%

7. Kokie kompiuteriniai žaidimai patinka labiausiai:

Mėgstamiausi kompiuteriniai žaidimai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Strateginiai	39	29,1%	80	48,2%	119	39,7%
Kuriuose galima pašaudyti	27	20,1%	71	42,8%	98	32,7%
Kuriuose yra kraujo	11	8,2%	28	16,9%	39	13,0%
Kur reikia būti įsitempus	15	11,2%	25	15,1%	40	13,3%
Lengvo pobūdžio	37	27,6%	16	9,6%	53	17,7%
Lenktynės	11	8,2 %	40	24,1%	51	32,3%
Kita	8	6%	7	4,2%	15	10,2%

8. Kokie yra Jūsų mėgstamiausi kompiuteriniai žaidimai?

Populiariausi kompiuteriniai žaidimai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
The Sims	51	38,1%	10	6,0%	61	20,3%
Counter - Strike	15	11,2%	41	24,7%	56	18,7%
GTA: San Andreas	20	14,9%	41	24,7%	61	20,3%
Need for speed: Carbon	11	8,2%	35	21,1%	46	15,3%
Linage 2	10	7,5%	29	17,5%	39	13,0%

9. Ar kyla noras pakartoti spaudoje aprašytų smurtinių straipsnių herojų veiksmus, per televiziją transliuotas ar internete aptiktas smurtines scenas ar per radiją girdėtus smurtinius pasakojimus?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Dažnai	2	1,5%	7	4,2%	9	3,0%
Kartais	15	11,2%	49	29,5%	64	21,3%
Nekyla	117	87,3%	110	66,3%	227	75,7%

10. Ar pateisinate filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų vaizduojamą smurtą?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Negaliu pateisinti smurto	78	58,2%	79	47,6%	157	52,3%
Kartais pateisinu	31	23,1%	47	28,3%	78	26,0%
Taip, dažniausiai pateisinu	13	9,7%	37	22,3%	50	16,7%
Kita	10	7,5%	5	3,0%	15	5,0%

11. Ar teko pačiam smurtauti?

Amžiaus grupė (11-17 m.)

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	65	48,5%	85	51,2%	150	50,0%
Dažnai smurtauju	3	2,2%	9	5,4%	12	4,0%
Ne	66	49,3%	72	43,4%	138	46,0%

11.1. lentelė

Amžiaus grupė (11-13 m.)

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	33	46,5%	36	45,0%	69	45,7%
Dažnai smurtauju	1	1,4%	4	5,0%	5	3,3%
Ne	37	52,1%	40	50,0%	77	51,0%

11.2. lentelė

Amžiaus grupė (14-17 m.)

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	32	50,8%	49	57,0%	81	54,4%
Dažnai smurtauju	2	3,2%	5	5,8%	7	4,7%
Ne	29	46,0%	32	37,2%	61	40,9%

12 lentelė

12. Jei teko smurtauti, dėl kokių priežasčių?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Smurtas žiniasklaidoje	6	4,5%	8	4,8%	14	4,7%
Namuose tvyranti atmosfera	13	9,7%	6	3,6%	19	6,3%
Draugų bendraamžių elgesys	29	21,6%	59	35,5%	88	29,3%
Kita	18	13,4%	23	13,9%	41	13,7%

13 lentelė

13. Kokią smurto formą naudojote:

Smurto forma	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Fizinis smurtas	20	14,9%	55	33,1%	75	25,0%
Emocinis smurtas	49	36,6%	30	18,1%	79	26,3%
Seksualinis smurtas	1	0,7%	8	4,8%	9	3,0%
Kita	3	2,2%	5	3,0%	8	2,7%

14 lentelė

14. Kaip manote, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti?

Amžiaus grupė (11-17 m.)

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	98	73,1%	90	54,2%	188	62,7%
Ne	36	26,9%	76	45,8%	112	37,3%

14.1. lentelė

Amžiaus grupė (11-13 m.)

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	50	70,4%	46	57,5%	96	63,6%
Ne	21	29,6%	34	42,5%	55	36,4%

14.2. lentelė

Amžiaus grupė (14-17 m.)

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	48	76,2%	44	51,2%	92	61,7%
Ne	15	23,8%	42	48,8%	57	38,3%

15 lentelė

15. Kokius straipsnius labiausiai mėgstate skaityti?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Apie nusikaltimus ir nelaimės	19	14,2%	24	14,5%	43	14,3%
Apie sportą	14	10,4%	63	38,0%	77	25,7%
Apie žmogžudystes	16	11,9%	10	6,0%	26	8,7%
Lengvo pobūdžio	71	53,0%	22	13,3%	93	31,0%
Kita	13	9,7%	10	6,0%	23	7,7%
Visus iš eilės	15	11,2%	18	10,8%	33	11,0%
Neskaitau spaudos	6	4,5%	25	15,1%	31	10,3%

16. Pasirinkite dvi iš pateiktų laidų, kurias Jums patiko žiūrėti?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
„Amerikietiškos imtynės“;	40	29,9%	78	47,0%	118	39,3%
TV pagalba“;	48	35,8%	16	9,6%	64	21,3%
„Meilės kaina“	6	4,5%	4	2,4%	10	3,3%
„Nomeda“;	29	21,6%	3	1,8%	32	10,7%
„Dušas“	11	8,2%	13	7,8%	24	8,0%
„Komanda“	17	12,7%	50	30,1%	67	22,3%
„Demo“	15	11,2%	62	37,3%	77	25,7%
Realybės šou	30	22,4%	19	11,4%	49	33,4%
Kitos	2	1,5%	3	1,8%	5	3,2%

17. Kokie filmai Jums labiausiai patinka:

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Filmai, kuriuose rodomi susišaudymai, muštynės	8	6,0%	46	27,7%	54	18,0%
Filmai, kuriuose rodomos žmogžudystės, kankinimai	5	3,7%	14	8,4%	19	6,3%
Filmai apie terorizmą, karą, plėšimus	9	6,7%	29	17,5%	38	12,7%
Filmai, kuriuose naudojamas psichologinis smurtas	15	11,2%	4	2,4%	19	6,3%
Siaubo filmai	60	44,8%	40	24,1%	100	33,3%
Meilės istorijos	20	14,9%	1	0,6%	21	7,0%
Komedijos	14	10,4%	10	6%	24	16,4%
Kita	2	1,5%	3	1,8	5	3,2%

18. Ar nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio?

Atsakymai	Mergaitės		Berniukai		Visi kartu	
	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.	Sk.	Proc.
Taip	82	61,2%	62	37,3%	144	48,0%
Ne	1	0,7%	22	13,3%	23	7,7%
Nežinau	10	7,5%	28	16,9%	38	12,7%
Paties pasirinkimo laisvė	37	27,6%	50	30,1%	87	29,0%
Kita	4	3,0%	4	2,4%	8	2,7%

LYGINAMOSIOS ANALIZĖS REZULTATAI (SKAITINĖ INFORMACIJA)

Pirmuoju tyrimu autorė vadina 2005 m. atliktą J. Zaks tyrimą, antruoju tyrimu autorė vadina savąjį tyrimą.

1 lentelė

Jūsų manymu smurto kiekis žiniasklaidoje (I tyrimo – 9 klausimas, II tyrimo – 2 klausimas).

Smurto kiekis žiniasklaidoje	I TYRIMAS		II TYRIMAS		ABU KARTU	
	Merg. Proc.	Bern. Proc.	Merg. Proc.	Bern. Proc.	I Visi Proc.	II Visi Proc.
Labai didelis	12,1%	7,6%	16,9%	17,5%	9,9%	17,2%
Didelis	45,5%	29,7%	53,7%	49,3%	31,3%	39,7%
Vidutinis	37,1%	52,5%	31%	42,5%	44,8%	37,1%
Mažas	5,3%	10,2%	1,5%	2,8%	7,8%	7,5%
Labai mažas	-	-	0,0%	1,2%	-	0,7%

2 lentelė

Kuriose žiniasklaidos priemonėse Jūsų manymu dažniausiai pateikiamos smurtinės scenos, smurtinė informacija (I tyrimo – 11 klausimas, II tyrimo – 3 klausimas).

Žiniasklaidos priemonės	I TYRIMAS		II TYRIMAS	
	VISI Sk.	VISI Proc.	VISI Sk.	VISI Proc.
Televizija	192	76,8 %	120	79,5%
Radijas	36	14,4%	11	7,3%
Internetas	49	19,6 %	57	37,7%
Spauda	89	35,6 %	33	21,9%
Knygos	-	-	3	2%

3 lentelė

Ar laikotės dešiniajame televizoriaus kamputyje, nurodytų apribojimų (N-7, N-14, S)? (I tyrimo – 8 klausimas, II tyrimo – 5 klausimas).

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS	
	VISI Sk.	VISI Proc.	VISI Sk.	VISI Proc.
Taip, laikausi	26	10,4 %	41	27,2%
Laikausi, kai tėvai yra namie	48	19,2 %	13	8,6%
Kartais laikausi (dažniau laikausi)	55	22 %	64	42,4%
Niekada nesilaikau	74	29,6 %	33	21,9%
Dažniau nesilaikau	47	18,8 %	-	-

4 lentelė

Kiek valandų vidutiniškai per savaitę Jūs (I tyrimo – 1 klausimas, II tyrimo – 6 klausimas).

I TYRIMO Trukmė valandomis	Iki 10 val.	11-20 val.	21-30 val.	Virš 30 val.	Jeigu nei vienas atsakymas netinka, šiame stulpelyje įrašykite savo atsakymą
Klausotės radijo	61,2%	7,6%	2%	1,2%	28%
Skaitote spaudą	67,6%	3,2%	0,8%	-	28,4%
Žiūrite televiziją	17,2%	44%	27,2%	11,6%	-
Naudojatės internetu	43,2%	18,4%	12,8%	4,4%	21,2%

4.1. lentelė

II TYRIMO Trukmė valandomis	Iki 10 val.	11-20 val.	21-30 val.	Virš 30 val.	Jeigu nei vienas atsakymas netinka, šiame stulpelyje įrašykite savo atsakymą
Klausotės radijo	49%	6%	3,3%	1,3%	41,1%
Skaitote spaudą	45%	9,3%	1,3%	0,7%	41,7%
Žiūrite televiziją	32,5%	31,1%	17,9%	9,3 %	3,3 %
Naudojatės internetu	31,8%	21,9%	20,5%	12,6%	14,3%

5 lentelė

Ar kyla noras pakartoti spaudoje aprašytų smurtinių straipsnių herojų veiksmus, per televiziją transliuotas ar internete aptiktas smurtines scenas ar per radiją girdėtus smurtinius pasakojimus? (I tyrimo – 13 klausimas, II tyrimo – 9 klausimas).

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS	
	VISI Sk.	VISI Proc.	VISI Sk.	VISI Proc.
Dažnai	2	0,8%	8	5,3%
Kartais	33	13,2%	34	22,5%
Nekyla	215	86%	109	72,2%

6 lentelė

Ar pateisinate filmų (straipsnių, laidų, žaidimų) veikėjų vaizduojamą smurtą? (I tyrimo – 15 klausimas, II tyrimo – 10 klausimas).

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS		ABU KARTU	
	Merg. Proc.	Bern. Proc.	Merg. Proc.	Bern. Proc.	I Visi Proc.	II Visi Proc.
Negaliu pateisinti smurto	72,7%	62,7%	56,3%	60%	67,7%	61,5%
Kartais pateisinu	22,8%	23,7%	22,5%	27,5%	23,3%	25%
Taip, dažniausiai pateisinu	3%	11,9%	9,9%	12,5%	7,5%	11,2%
Kita	1,5%	1,7%	8,5%	1,3%	1,6%	9,8%

7 lentelė

Ar teko pačiam smurtauti? (I tyrimo – 14 klausimas, II tyrimo – 11 klausimas).

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS		ABU KARTU	
	Merg. Proc.	Bern. Proc.	Merg. Proc.	Bern. Proc.	I Visi Proc.	II Visi Proc.
Taip	0,8%	7,6%	46,5%	45%	4%	45,8%
Dažnai smurtauju	-	-	1,4%	5%	-	3,2%
Ne	99,2%	92,4%	52,1%	50%	96%	51%

8 lentelė

Kaip manote, ar smurtas žiniasklaidoje skatina žmones smurtauti?

(I tyrimo – 10 klausimas, II tyrimo – 14 klausimas)

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS		ABU KARTU	
	Merg. Proc.	Bern. Proc.	Merg. Proc.	Bern. Proc.	I Visi Proc.	II Visi Proc.
Taip	47,7%	36,4%	70,4%	57,5%	42,4%	64%
Ne	52,3%	63,6%	29,6%	42,5%	57,6%	36%

9 lentelė

Kokius straipsnius labiausiai mėgstate skaityti? (I tyrimo – 4 klausimas, II tyrimas – 15 klausimas).

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS		ABU KARTU	
	Merg. Proc.	Bern. Proc.	Merg. Proc.	Bern. Proc.	I Visi Proc.	II Visi Proc.
Apie nusikaltimus ir nelaimės	30,3%	27,1%	15,5%	14,5%	28,7%	13,3%
Apie sportą	16,7%	48,3%	12,7%	38,0%	32,5%	26,5%
Apie žmogžudystes (II) Apie įdomius žmones (I)	34,1%	13,6%	11,9%	6,0%	22,9%	7,9%
Lengvo pobūdžio	62,1%	39%	53,0%	13,3%	50,6%	36,4%
Kita	4,5%	11%	9,7%	6,0%	7,8%	4,7%
Visus iš eilės	7,6%	8,5%	11,2%	10,8%	8,1%	10,1%
Neskaitau spaudos	-	-	4,5%	15,1%	-	10,9%

10 lentelė

Ar nepilnamečiai turi būti apsaugoti nuo žalingo smurto žiniasklaidoje poveikio? (I tyrimo – 17 klausimas, II tyrimo – 18 klausimas).

Atsakymai	I TYRIMAS		II TYRIMAS		ABU KARTU	
	Merg. Proc.	Bern. Proc.	Merg. Proc.	Bern. Proc.	I Visi Proc.	II Visi Proc.
Taip	66,7%	44,9%	77,5%	50%	56,4%	63,7%
Ne	2,3%	13,6%	0%	15,3%	7,6%	7,7%
Nežinau	6,1%	12,7%	7%	20%	9,2%	13,5%
Paties pasirinkimo laisvė	23,5%	28,8%	15,5%	13,8%	26%	14,7%
Kita	1,5%	0%	0%	1,3%	0,8%	0,6%

Programa. BTV.

Programos dalis. Laida „Meilės kaina“. (trumpi smurtiniai epizodai)

2006-05-03 d. nuo 12 val. 40 min. iki 13 val. 40 min. Kruvinas svajonių namelis

Trumpai: pasakojamos moters ir jos dviejų vaikų nužudymo aplinkybės. Laidoje modeliuojama nusikalstama veika, rodoma tardymo eksperimento medžiaga.

Veiksmas vyksta Čeliabinsko mieste. Į milicijos komisariatą ateina pagyvenusi moteris Tamara Jefimova ir praneša apie dukros Jelenos Gerasomovos ir 2 anūkų dingimą. Parodomos berniukų ir motinos nuotraukos. Toliau laidoje rodoma smurto scena: vyrai bando nužudyti Jelenos brolių, spardo jį. Pasakojama Jelenos nelaimingų vedybų istorija bei sutikimo dalyvauti žmogžudystėje priežastys.

2001 m. rastas nužudytas vyras. Pirovskich keičia parodymus. Jis sako, kad sukeldavo padegimus, provokuodavo autoįvykius. Vėliau jis pasako, kad išgėręs giminaitis puolė muštis, o jis smogė jam per galvą. Citata: „Aš smogiau jam per galvą. Po to dar keletą kartų smogiau“. Pirovskich prisipažįsta nužudęs taksi vairuotoją (kūną nuskandino, galvą užkasė). Aptikta duobė, iš kurios buvo ištraukti trijų žmonių kūnai. Pirovskich prisipažino, kad akmeniu kelis kartus smogė Jelenai prie pionierių stovyklos. 4 metrų duobė ir akmuo – tai, ką paskutinį kartą matė Jelena. Po valandos duobėje atsidūrė ir vaikų kūnai. Vaikai nieko neįtardami su patėviu važiavo pas motiną ir su jais buvo susidorota. Studijoje laidos vedėja parodo akmenį sakydama: panašiu akmeniu buvo nužudyti Gerasimovai.

2006-05-16 d. nuo 12 val. 40 min. iki 13 val. 40 min. Nereikalingas liudytojas

Gelendžiko mieste – paslaptina žmogžudystė. Andrej Dudi nužudytas savo namuose. Andrejaus žmonai paskambina verslo partneris telefonu ir liepia grįžti namo. Grįžusi moteris randa kraujo klane gulintį vyrą, tarpduryje stovi 6-7 metų mergaitė, šoko būsenoje, negalinti ištarti nė žodžio. Nužudytojo veidas nusėtas mėlynėmis, drabužiai suplėšyti, kelnių kišenės išverstos. Nugaroje nuo aštraus metalinio daikto žiojėjo žaizda. Ant grindų gulėjo šautuvo gilzė. Vyras gulėjo netoli lovos ir buvo miręs. Rodoma nužudymo schema, nužudytojo nuotraukos. Radusi nužudytą vyrą, moteris paskambina anytai. Toliau rodomos nužudytojo nuotraukos. 7-metė papasakoja močiutei, kas nužudė tėvą. Ji atkartoja žodžius: „Muškite jį stipriau. Jie parvertė tėvelį į lovą ir mušė. Mušė dviese, vienas iš jų išsitraukė atsuktuvą ir įsmeigė į nugarą. Motina sakė: „taip tau ir reikia, niekše“. Tėtis prašė, kad ji jo ir dukters nežudytų. Po to tėtį nutempė ant grindų ir 2 kartus šovė. Motina, kad mergaitė nepasakotų, ką mačiusi jai duodavo psichotropinių medžiagų savo sudėtyje turinčių tablečių. Liepdama gerti tabletes moteris tikėjosi, kad mergaitė užmirš įvykių eigą.

SMURTO POVEIKIO TEORIJOS IR SMURTO PREVENCIJA¹⁶⁸

Teorijos	Iš teorijų išplaukiančios išvados smurto prevencijai
Instinkto (potraukio) teorija	Klasikinės psichologijos pagrindai. Keisti spontaniškus agresyvius impulsus; Leisti pabūti emocinės įtampos būsenoje; Suteikti erdvės aktyvumo poreikiams patenkinti.
Frustracijos teorija	Pykčio jausmo ir būsenos verbalizavimas; interpretacijos būdo pasikeitimas; nusivylimo pakantumo vystymas ir afekto kontrolė; atsipalaidavimo pratimai, autogeninė treniruotė.
Mokymo teorija (socialinio išmokimo teorija)	Agresyvaus elgesio modelių mokykloje, tėvų namuose, žiniasklaidoje kritika; Skirtingo pobūdžio pastiprinimas: norimo elgesio sustiprinimas, nenorimo ignoravimas arba reagavimas iš pedagogo pozicijos, išmokimas alternatyviai elgtis tam tikroje socialinėje aplinkoje.
Psichoanalizės teorijos	Užslėptų baimių atpažinimas, galima vienkartinė pagalba, pritarimas, pasitikėjimas ir saugumo jausmo sukūrimas, pripažinimo reikalavimas, vengimas užgauti asmens garbę
Biologinės teorijos	Neatpažįstami jokie pedagoginiai veiksmai
Anomijos teorijos	Klasikiniai sociologiniai pagrindai Gyvenimo sąlygų pagerinimas, socialinės nelygybės sumažinimas, teisėtas šansų suteikimas, ugdymo priemonės ir pagalba
Subkultūros teorija	Alternatyvūs integracijos pasiūlymai ir

¹⁶⁸ Schubart W. Gewalt und Gewaltprävention in der Schule.//Pädagogik. – Hamburg: Pädagogische Beiträge Verlag GmbH, 1999, Heft 1.

	atsiskyrimas nuo antisocialinių grupių.
Diferencinio mokymo teorija	Alternatyvūs identifikacijos ir mokymosi pasiūlymai, pavyzdinis susijusių asmenų vaidmuo.
Etikečių klįjavimo teorija	Pozityvių pusių stiprinimas, etikečių klįjavimo vengimas.
Raidos (vystymosi) psichologijos konspektas (metmenys)	Nauji psichologijos pagrindai. Normaliai besivystančios agresijos suvokimas, kliūčių agresijai sandara, nesocialaus (prosocial) elgesio skatinimas (vystymasis)
Su mokykla susijęs psichoanalitinis pagrindas	Dėmesio atkreipimas į savo vertės supratimą ir identitetą mokykloje, teigiamų interakcinių santykių ir pripažinimo išraiška (apipavidalinimas).
Individualizacijos teorija	Naujausi sociologiniai – auklėjimo moksliniai pagrindai; politinis šešėlinių individualizmo pusių pašalinimas, patarimai ir pagalba sprendžiant problemas, dalyvavimo ir bendravimo skatinimas, solidari patirtis ir socialinės integracijos galimybės.
Su mokykla susijęs, anominis pagrindas	Socialinės erdvės ir pedagogikos elementų mokykloje plėtimas, mokyklos kaip socialinės sistemos stiprinimas, aplinkos poveikio žmogui švietimo skatinimas.
Lyties pagrindas	Patriarchalinių struktūrų sumažinimas, vyraujančių „vyrų paveikslų“ kritika, daugiau berniukams orientuotas pedagoginis darbas per vyrus mokytojus.
Socializacijos teorija	Gyvenimo sąlygų pagerinimas, socialinio veikimo vystymas, mokykla kaip patirties įgijimo erdvė.
Socialinės ekologiškos aplinkos mokykloje kūrimas	Lygių galimybių struktūros organizavimas, mokymo kokybės vystymas, nuolatinis mokyklos tobulinimas.